

IDŐSZAKI KÖZLEMÉNYEK I. SZÁM

**Vállalkozások Magyarországon
1992-1997**

Budapest, 1998. november

ECOSTAT

a KSH Gazdaságelemző és Informatikai Intézete

Levélcím: 1440 Budapest, Pf. 21.

Cím: 1149 Budapest, Angol u. 77.

Tel: 363-3244; 384-3169

Fax: 363-0242

E-mail: kshgii@ss21.gii.p-m.hu

Írta:

dr. Schmuck Ottó

Az adatállomány előkészítése
Kovács Gabriella és Kádárné Németh Edit munkája

Copyright: ECOSTAT

A tanulmánynak vagy részeinek sokszorosítása tilos.
A tanulmány megállapításai a forrás megjelölésével idézhetők.

ISBN: 963 215 242 5

Felelős kiadó: dr. Belyó Pál igazgató
Nyomdai és grafikai előkészítés: ECOSTAT Szerkesztőség
Nyomdai munkák: NOVA MARK KFT.

Tartalomjegyzék

Összefoglalás	5
---------------	---

I. RÉSZ

A vállalkozások szféra-átalakulásának jellemzői

I. A gazdasági szereplők számának alakulása	29
II. A vállalkozások főbb jellemzői 1992-1997	36
II.1. A feldolgozásban bevont vállalkozások reprezentativitása	36
II.2. A vállalkozási szerkezet a vállalkozások mérete szerint	37
II.3. A „0”-fős vállalkozások jellemzői	43
III. A vállalkozások gazdálkodása	48
III.1. A vállalkozások költségei	48
III.2. A vállalkozások eredményessége, jövedelmezősége	56
III.3. A vállalkozások eszközeinek és forrásainak összetétele	65
III.4. A vállalkozások likviditása	80
IV. A vállalkozások tulajdonosi szerkezetének változásai	93
Megjegyzések, hivatkozások	111

II. RÉSZ

A kisvállalkozások Magyarországon

V. Mi a kisvállalkozás? Elméleti megfontolások	115
VI. Kitekintés, a gazdálkodási formák az Amerikai Egyesült Államokban, a kisvállalkozások súlya, szerepe az európai OECD országokban	126
Megjegyzések, hivatkozások	134
Felhasznált irodalom	137
FÜGGELÉK	139
1. Adattár: a vállalkozások adatai a KFI-IKM által kialakított nomenklatúrák szerint	141
2. Az adatbázisban szereplő metszetek részletezése	157

A tanulmány széles körképet rajzol a magyar gazdaság egyik főszereplőjéről, a társasági adót fizető vállalkozások kétszáz ezres táboráról a szakemberek és a magyarországi vállalkozások iránt érdeklődők számára. A kötet előzményének tekinthető a „Vállalkozások 1989-1993”, a „Vállalkozások 1994” és a „Vállalkozások 1995” című intézetiünkben készült munkák.

Az egyéves áttekintés helyett, azonban a hat év adatainak egységes idősorban való kezelése és közrebocsájtása ma már többlet információt nyújthat az érdeklődők számára. (Ez annál is inkább célszerűnek látszott, mert a megelőző munkák szinte hozzáférhetetlenek.) Elemzési szempontból az 1992-es év megválasztása kiindulási pontként számunkra adottság volt. Ekkora vált ugyanis teljessé az új Magyar Köztársaság szuverenitása, a gazdaság a külső kapcsolataiban a dollárelszámolásra tért át. Nem elhanyagolhatók a végbement elszámolási-módszertani változások sem. Az Európához való felzárkózás fontos elemeként az évben lépett hatályba a számvitelről szóló törvény, megváltozott a bevallások rendje, így adatbázisunkban a mérlegbeszámoló helyére a társasági adó bevallások léptek. A módszertani okok, az egységes idősorok összeállításának lehetősége miatt az 1992-es esztendő adódott természetes „bázis évnék”.

Jelen munka I. Része alapvetően adatfeldolgozás és adatismertetés. Ebben az átfogó részben nem mélyültünk el egy-egy jelenség, témakör alapos elemzésében, az ábrákhoz, a táblázatokhoz fűzött megjegyzések csak megkönnyítik az Olvasó dolgát, felhívják a figyelmet bizonyos összefüggésekre, de nem mentik fel az adatok alapos, önálló értékelése, a saját ismereteivel való ütköztetése alól. A II. Részben ennél többre vállalkoztunk, egy kiválasztott témában, ebben az esetben a kisvállalkozásokra tekintve, háttéranyagokkal, nemzetközi kitekintéssel, egybevetéssel próbáltuk meg egy vállalkozói kör helyzetét feltárni, bemutatni.

Tanulmányunk nem a téma teljes feldolgozása-elemzése, hanem egy „gyorsjelentés”. Jelenlegi közrebocsájtását az a felismerés indokolja, miszerint az információ legnagyobb ellensége az idő, amelynek múlása elértekteleníti a legfrissebb adatot is. Ezért tehát az idővel való versenyfutás okán adjuk közre a tanulmányban található és szűk keretek között a lehető legszélesebb körön átívelő adatfeldolgozást. Ennek adatbázisát a társasági adó bevallások alkotják. Így minden olyan gazdasági társaság, egyéni vállalkozás szerepel a vizsgálati körünkben amelyik 1992-1997 között adóbevallást nyújtott be. Külön hangsúlyozni kell, hogy a jelen feldolgozás nem tartalmazza a pénzügyi tevékenység, biztosítás („J” jelű) gazdasági ág adatait. Ennek oka, hogy e tevékenységnek az elszámolása az eszközök, a források, az eredménylevezetés tekintetében olyan egyedi vonásokkal bír, tartalmában olyan eltéréseket mutat a gazdaság egyéb területeihez képest, ami nagyságrendjénél fogva jelentősen torzítaná a vállalkozások egészére vonatkoztatható képünket. A pénzügyi tevékenység, biztosítás vizsgálatáról a magyarországi vállalkozások átfogó elemzésekor természetesen nem lehet lemondani, ezt egy külön tanulmányban fogjuk megtenni.

Végezetül köszönet illeti Kovács Gabriella osztályvezetőt és Kádárné Németh Edit munkatársat, akik az alap adatbázisból előállították azt az aggregált adatokból álló rendszert, amelyre ez a feldolgozás épülhetett.

Összefoglalás

I. A vállalkozások expanziója, a vállalkozások számának alakulása 1992-1997

Az 1995. esztendő fejleményei már jelezték, de az 1996-97-es évek adatai végérvényesen arra utalnak, hogy *az 1989 utáni gazdasági átalakulás a gazdasági szervezetek számának alakulása tekintetében a végéhez ért.* A korábbi – főleg a gazdasági szereplők számával, összetételével jellemezhető – struktúra-átalakulás üteme erőteljesen lefékeződött, a revolúciónak is joggal nevezhető változások befejeződtek. Kialakult a vállalkozások, a vállalkozási formák új rendje, és az új gazdasági szerkezet a jövőben várhatóan már egy lassúbb ütemű, elsősorban a folyamatosan színre lépő új, valamint a piaci versenyben elhaló vállalkozások belső evolúciós szakaszában fog tovább fejlődni.

Az elmúlt nyolc-kilenc évben lezajlott változások dinamikáját jól mutatja, hogy a vállalkozások száma ezen időszak alatt közel megháromszorozódott, és a centralizált szervezeti struktúrát leváltva, napjainkra – a nemzetközi adatokat tekintve talán már túlzott mértékben is – *Magyarország a kisvállalkozások országává vált.*

1989 végén 360 ezer vállalkozás és 31 ezer egyéb (non-profit) szervezet működött Magyarországon. A vállalkozások zömét az egyéni vállalkozások tették ki (320 ezer), jelentős (24 ezer) volt a jogi személyiség nélküli társas vállalkozások (zömmel gazdasági munkaközösségek) száma. A mintegy 15 ezer jogi személyiségű társas vállalkozás többségét a szövetkezetek (7500) és a korlátolt felelősségű társaságok (4500) alkották. *A szervezeti centralizáció mértékét jelzi ugyanakkor, hogy a termelés legnagyobb hányadát képviselő és az állóeszköz-állomány legnagyobb részét működtető állami vállalatok száma mindössze 2400 volt.*

A regisztrált vállalkozások száma 1995-ben érte el a csúcspontját. Ekkor 1053 ezer vállalkozást és ezekkel együtt összesen 1115 ezer gazdasági szervezetet regisztráltak Magyarországon. Ezt követően a telítődés miatt megindult az egyéni vállalkozások számának csökkenése, aminek következtében 1997 végére a regisztrált vállalkozások száma már elmaradt az egy milliótól, a regisztrált gazdasági szervezetek száma pedig ezzel párhuzamosan 1067 ezerre csökkent. A vállalkozások között 791 ezerről 660 ezerre mérséklődött egyéni vállalkozások száma, miközben a betéti társaságok köre 107 ezerről 140 ezerre szélesedett. Igaz ezen vállalkozások egy része a piaci jelenlét szempontjából csupán látszólagos. Ugyanis *az 1997 végén nyilvántartott egyéni vállalkozásoknak csak 70%-a, a betéti társaságoknak 85%-a működött ténylegesen.*

1997 végén az egyéni vállalkozások és betéti társaságok számszerinti túlsúlya ellenére a termelés zömét a jogi személyiségű társas vállalkozások adták, amelyek szerkezetére szintén a nagyarányú átalakulás a jellemző. *A társas vállalkozások száma 1989 és 1997 között mintegy a nyolcszorosára nőtt.* Ezen belül azonban a szövetkezetek száma alig változott, a korlátolt felelősségű társaságok száma viszont a 23 szorosára, a részvénytársaságok száma több mint a tízszeresére emelkedett. 1997-ben a társas vállalkozások 90%-át a kft-k alkották. A bejegyzett kft-k és rt-k 85-90%-a valóban

működött is, ez azonban a szövetkezeteknek csak alig valamivel több mint a feléről mondható el.

A kilencvenes évtized közepén az évek óta tartó folyamatokban jelentős módosulások történtek, amelyek a vállalkozások száma növekedésének alakulásában, valamint a működő és az összes regisztrált vállalkozás megváltozott arányában jutottak kifejezésre. Ez utóbbi tényszerűen azt jelentette, hogy a kezdeti vállalkozási „boom” lendületének kimerülése után az évtized közepén megindult a leülepedés, az öntisztulás folyamata, a bármilyen okból tartósan nem működő vállalkozások folyamatosan hagyják el a piac színterét, ahol így egyre nagyobb részt foglalnak el a valóságos piaci szereplők.

A vállalkozások számának a kilencvenes évek elejére jellemző robbanásszerű növekedése 1994-95 táján megtört. Ennek első jele volt, hogy 1995-ben a regisztrált egyéni vállalkozások számának növekedése gyakorlatilag megállt, 1996-ban 45 ezres, 1997-ben pedig további 86 ezres csökkenés következett be. *Jelentősen mérséklődött ugyanakkor a társas vállalkozások növekedésének üteme is*, ami azzal a szerkezeti változással egészült ki, hogy a működő jogi személyiségű társas vállalkozások (túlnyomórészt kft-k) száma 1997-ben szorosan megközelítette a jogi személyiséggel nem rendelkező társas vállalkozások (döntően bt-k) számát.

A kilencvenes évek közepének másik jól kitapintható változása, ami elsősorban a jogi személyiséggel nem rendelkező vállalkozások körében mutatkozott meg, *a működő vállalkozások arányának növekedése volt a regisztrált vállalkozásokon belül*. Teljesen természetesnek tekinthető, hogy – összefüggésben az egész gazdaság átalakulásával – az évtized elején számos olyan vállalkozás alakult, amit a kényszer szült, vagy amelyek a jogszabályok kihasználására épültek és valójában nem volt valóságos gazdasági alapjuk, így a szabályok változása következtében életképtelenné váltak, formai fenntartásuk is folyamatos veszteséget jelentett. Ebben az értelemben egy önmagán túlszaladó folyamat önkorrekciójáról beszélhetünk akkor, amikor évről-évre, sőt hónapról-hónapra kimutatható, hogy a regisztrált vállalkozások egyre nagyobb hányada ténylegesen is működő vállalkozás.

1996-ban a regisztrált több mint 1,1 millió gazdasági szervezet 97%-a 11 főnél kevesebb munkavállalót foglalkoztatott. Az is megállapítható, hogy a legkisebb vállalkozásoknak csak alig több mint a fele működött és hogy a méretkategóriák növekedésével a működő vállalkozások aránya is gyorsan emelkedett, úgy, hogy a legnagyobb méretkategóriában már csaknem valamennyi bejegyzett vállalkozás ténylegesen működött is.

A kilencvenes évek második felére a szervezetek számát tekintve Magyarország a mikrovállalkozások országa lett, ugyanis *a legkisebb vállalkozások aránya jelentősen meghaladja az OECD országok átlagát*.

A regisztrált szervezetek közel 3/4 részét kitevő egyéni vállalkozásból a szakmai megoszlást tekintve a legnagyobb arányt a szellemi szabad foglalkozásúak (37%) képviselték. Ugyanakkor *a regisztrált szellemi foglalkozásúaknak csak kevesebb, mint a negyven százaléka működött valóban*, míg ez az arány a kereskedőknél, kisiparosoknál és a mezőgazdasági önálló vállalkozóknál meghaladta a háromnegyed részt.

1996-97-ben a munkavégzés jellegét tekintve az egyéni vállalkozások összetétele jelentősen megváltozott: csökkent a tevékenységüket mellékfoglalkozásban űzők aránya, ezzel szemben *a nyugdíjasok és a főfoglalkozásúak súlya megnövekedett.* Míg a főfoglalkozású egyéni vállalkozók háromnegyede működő vállalkozás, addig a mellékfoglalkozásúaknál 53 százalék, a nyugdíjasoknál pedig mindössze 46 százalék a ténylegesen is működő vállalkozások aránya.

A vállalkozások területi elhelyezkedését tekintve – történelmi okokkal is magyarázhatóan – Magyarországot az *erős területi differenciáltság jellemzi.* Székhely szerinti megoszlásuk alapján 1997 végén a legtöbb működő vállalkozás a fővárosban, Pest, Borsod-Abaúj-Zemplén, és Bács-Kiskun megyében tevékenykedett. A vállalkozói aktivitást kifejező mutató, az 1000 lakosra jutó működő vállalkozások száma az átlag felett Budapesten, továbbá Zala, Csongrád, és Pest megyében volt. Az átlag alattiak közül Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Jász-Nagykun-Szolnok, Heves, Békés megyéket lehet nevesíteni, amely területeken az 1000 lakosra jutó vállalkozások száma nem éri el a fővárosi átlagnak a felét sem. Lényegében ehhez a körhöz tartozik Hajdú-Bihar megye is, ami így együtt azt jelenti, hogy a lakosság létszámára vetített vállalkozói aktivitás a legalacsonyabb és az országos átlagtól a legnagyobb mértékben elmaradó a Dunától keletre eső területeken, pontosabban az Északi-Hegyvidék, valamint Csongrád megye kivételével a Tiszántúl régióiban.

II. Az expanzió hátterében, a vállalkozások szerkezetének átalakulása

1. A vállalkozási szerkezet a vállalkozások mérete szerint

A magyarországi vállalkozások méret szerinti struktúrájának jelenlegi állapota – összehasonlítva a tőlünk nyugatra eső európai országokkal – nem tekinthető egy szerves, evolúciós folyamat eredményének. Egyáltalán nem túlzás a „radikális”, a „robbanásszerű”, a „revolúciós” jelzők használata azoknak a változásoknak a leírására, amelyek az elmúlt közel egy évtizedben lejátszódtak, még annak ellenére sem, hogy ezek nem voltak előzményektől mentesek. A hetvenes években a mezőgazdaságban, a vendéglátásban, majd a nyolcvanas években szinte a gazdaság egészében lépések történtek az erősen centralizált szervezeti struktúra lazítására, a kisvállalkozások erősítésére. Ez azonban akkor az ideológiai béklyók szorításában nem lehetett átütő erejű – viszont kiváló előiskolát jelentett a későbbi fordulathoz –, teljes lendületűvé csak az új politikai rendszer alapjainak kiépülése után, a nyolcvanas-kilencvenes évek fordulójától válhatott. A nyolcvanas évtized legvégéig mindössze néhány ezer (lényegében vállalat, állami gazdaság, szövetkezet) alkotta a gazdaság törzsét, az ettől eltérő vállalkozási formák súlya elenyésző volt. Az évtized utolsó esztendejében, 1989. január 1.-én lépett hatályba a gazdasági társaságokról szóló 1988. évi VI. törvény, ami a jogi szabályozás keretében végre szélesre tárhatta a kaput az új vállalkozási formák előtt. Addig azonban a korábbi centralizált szervezeti szerkezet lényegében érintetlen maradt.

1989 után páratlan gyorsasággal jelentek meg az új vállalkozási formák – elsősorban a betéti társaságok, a korlátolt felelősségű társaságok, a részvénytársaságok alakjában –, amelyek, majd később a privatizációnak együttesen köszönhetően a szervezeti (és

tulajdonosi) centralizáció néhány év alatt lebomlott. A „szocialista nagyvállalatok” kft-kre, rt-kre töredezték szét, a méret szerinti hierarchia csúcsán állók száma jelentősen megfogyatkozott. Ugyanakkor és e mellett az egyéni kezdeményezés nagyon gyakran kényszerszülte erősödése következtében a törpe-, vagy mikrovállalkozások, továbbá a kisvállalkozások száma ugrásszerűen megnőtt, de nem tudott ugyanilyen intenzitással izmosodni a középvállalkozások köre. *Napjainkra a szervezeti piramis alja nemzetközi összehasonlításban is túl szélessé vált, egyes formáknál (egyéni vállalkozók) a telítettség és a kifulladás egyértelmű jelei mutatkoznak.* Ezzel szemben a piramis dereka, a középvállalkozások köre még nem elég erős, további szélesedésre lesz szüksége, ami valószínűleg már egy lassúbb szerves fejlődés eredményeként, az alulról szívósan felkapaszkodók munkájának gyümölcse lesz.

Az egyes vállalkozástípusok súlyának, szerepének kilencvenes évekbeli változását a foglalkoztatott létszámnak, a belföldi árbevételnek, az export árbevételnek és a megtermelt GDP-nek az alakulása alapján illusztrálhatjuk.

1992-1997 között az alkalmazotti létszám tekintetében a 300 fő alatti vállalkozások aránya jelentősen megnőtt, míg a közepesnek vagy nagyoknak tekinthető szervezetek által foglalkoztatottak létszáma csökkent. A foglalkoztatási szerkezetben a kisebb vállalkozások között lényegesen csak az 1-10 főt foglalkoztatók aránya emelkedett. Ráadásul e körben működnek az illegálisan foglalkoztató vállalkozások is, így e létszámkategóriába sorolt szervezetek aránya akár még nagyobb is lehet. Erre azért fontos felfigyelni, mert a munkanélküliség alakulásában jelentős szerepük lehet, ugyanis a legkisebb vállalkozások azok, amelyek tartalékok hiányában a leginkább ki vannak téve a konjunktúra hullámzásainak. Az OECD országok tapasztalata is azt mutatja, hogy ebben a körben a legkisebbek a 3-5 éven túli gazdasági túlélési esélyek, itt a legnagyobb a fluktuáció, a megszűnések és az új alakulások kiváltotta mozgás.

A belföldi értékesítés és az export értékesítés árbevételének az egyes vállalkozás típusok közötti megoszlásában jellegzetes eltérés található. Míg a belföldi árbevétel előállításában a kisebb vállalkozások aránya – a foglalkoztatott létszámhoz hasonlóan – növekszik, addig az export árbevételben a 300 fő feletti vállalkozások súlya 1993-1996 között lényegében változatlan maradt, sőt 1997-ben még jelentősen meg is nőtt. Érdemes felfigyelni arra is, hogy mind a létszám, mind az árbevételek vonatkozásában az 1-10 fős vállalkozások nagyjából ugyanakkora részesedéssel bírnak, mint a 11-50 főt foglalkoztatók együttesen.

A megtermelt GDP 1992-1997 közötti megoszlásának alakulása annyiban tér el az eddigiektől, hogy a 300 főnél többet foglalkoztató vállalkozások részarányának csökkenését nem a 10 fő alatti, hanem az 51-300 főt foglalkoztató középvállalkozások csoportjának aránynövekedése ellensúlyozta. E megállapítás tartalmát az árnyalja, hogy a következtetés levonásakor nem azonos dolgokat hasonlítottunk össze. Ugyanis a GDP nagyságát befolyásoló költségek elszámolásában a kisebb és a nagyobb méretű vállalkozások viselkedésében lényeges eltérések vannak. Minél kisebb egy vállalkozás, és teljesítménye minél inkább kötődik egy vagy több család megélhetéséhez, annál nagyobb mértékben fonódik össze – lényegében teljesen törvényes módon – az egyéni (végső) fogyasztás a vállalkozás tényleges költségeivel és így áttételesen a legkisebb vállalkozások összesített GDP teljesítményével.

A vállalkozások létszámkategóriák szerinti vizsgálata során elkerülhetetlen a „0”-fős vállalkozások külön elemzése. Ez a csoport 1992-1997 között az összes vállalkozás (darabszám szerint) közel egyharmadát képviselte. A továbbiakban azt kíséreljük meg körbejárni, hogy vajon milyen mértékben tekinthető ez a csoport egységesnek, egyáltalán mennyiben minősíthető kisvállalkozásnak?

2. Egy nagyvállalkozás csoport a mikrok között: a „0”-fős vállalkozások jellemzői

A „0”-fős vállalkozásokat a mérlegfőösszeg nagysága szerint vizsgálva megállapítható, hogy miközben a legkisebb kategóriába (0-200 millió Ft) soroltak darab száma meghaladja a 99%-ot, addig az a néhány száz darab „0”-fős vállalkozás, amelyek mérlegfőösszege nagyobb, mint 200 millió forint, a „0”-fős csoport teljes nettó árbevételének átlagosan az egyharmadát adja.

1996-ban a „0”-fős vállalkozások árbevételének mintegy 60%-át a korlátolt felelősségű társaságok, 22%-át az egyéb vállalkozások (lényegében betéti társaságok) állították elő. A harmadik helyen a darabszámra százalékban alig kifejezhető részvénytársaságok álltak az értékesítés nettó árbevételének 13%-ával. 1997-ben a fél évtizedig fennállt helyzet az átalakulási folyamat végéhez érve gyökeresen megváltozott. A „0”-fős vállalkozások árbevétele a részvénytársaságok árbevételének nagyságrenddel történt visszaesése következtében jelentősen csökkent. A részvénytársaságok száma 1997-ben ugyan csak 18-cal volt kevesebb, mint 1996-ban, de összes árbevételük 84,8 milliárd forintról 7,2 milliárd forintra esett vissza. Így a nettó árbevételben 13 százalékról mindössze 1,6 százalékra mérséklődött a részvénytársaságok részesedése. A korlátolt felelősségű társaságok aránya is jelentősen, 7 százalékkal csökkent, miközben az egyéb vállalkozások (lényegében a betéti társaságok) megduplázták részesedésüket a nettó árbevétel előállításában.

1996-ig az egy vállalkozásra jutó átlagos nettó árbevételeket tekintve a részvénytársaságok kivételével minden gazdálkodási formában a „0”-fős vállalkozások valódi mikrovállalkozások voltak. A részvénytársaságokat azonban nem lehetett ebbe a körbe sorolni, mivel átlagos árbevételük egy nagyságrenddel haladta meg a többiekét.

1997-ben az egy vállalkozásra jutó átlagos nettó árbevétel a részvénytársaságoknál a korábbihoz képest a tizedére csökkent, ami így átlagosan már alig haladta meg a részvénytársaságok alapításához a törvényben előírt minimális tőke összegét. Jelentősen csökkent a szövetkezetek és a korlátolt felelősségű társaságok egy vállalkozásra jutó átlagos nettó árbevétele is.

Az egyedi áttekintésből megállapítható, hogy a „0”-fős részvénytársaságok legnagyobb része olyan területen tevékenykedett – kereskedelem, nem anyagi szolgáltatások –, ahol lehetőségük volt arra, hogy működésüket ne a részvénytársasággal alkalmazotti viszonyban álló közreműködőkkel (pl. ügynökök) folytassák. A „0”-fős részvénytársaságok jegyzett tőkéjének vizsgálata arra is felhívja a figyelmet, hogy ebbe a körbe olyan vállalkozások is bekerültek, amelyek a vállalatokhoz hasonlóan éppen egy átalakulási szakaszt éltek át.

1996-ban a „0”-fős részvénytársaságok számszerint 71%-a a mérlegfőösszegre és a nettó árbevételre tekintve is még valódi mikrovállalkozásnak tekinthető, de a maradék 29%-ban már igazi nagyvállalkozások találhatók.

1997-ben a „0”-fős részvénytársaságok számszerint 76 százaléka a mérlegfőösszeg és a nettó árbevétel szerint is valódi mikrovállalkozás. A maradék 24 százalék ugyanakkor, szemben a megelőző évekkkel, az egy vállalkozásra jutó árbevétel alapján már nem minősíthető nagy vállalkozásnak, hanem sokkal inkább az átalakulás jellemző kísérőjelenségeként „kiürült vállalkozásként” jellemezhető, ahol a nagyértékű eszköz-(forrás)-állományra „filléres” árbevétel jut.

Összefoglalva a levonható következtetéseket, a „0”-fős vállalkozások megkülönböztetése a mikrovállalkozásokon belül a teljesítmények, a költségek, a jegyzett tőke stb. vizsgálata szempontjából legalábbis 1997-ig mindenképpen indokolt, ugyanis 1992-1996 között, miközben ennek a „0”-fős csoportnak a darabszám alapján szinte a teljes egésze mikrovállalkozásnak volt tekinthető, addig a vizsgált árbevételnek csak hétnyolcada származott az ide sorolt valódi mikrovállalkozásoktól, a maradék részt az átalakulásban lévő, ténylegesen nagyvállalkozások állították elő.

III. A vállalkozások gazdálkodása

1. A vállalkozások költségei

1992-1997 között a vizsgálatba bevont vállalkozások száma valamivel több, mint a kétszeresére, összes költségük a 3,2-szeresére emelkedett, így 1997-ben az egy vállalkozásra jutó költségek 48 százalékkal voltak csak magasabbak, mint az időszak kezdetén. Figyelembe véve az elmúlt években lezajlott inflációs folyamatokat, az átlagos vállalkozás költségei reálértéken jelentősen csökkentek, ami betudható annak is, hogy egyidejűleg az átlagos vállalkozás mérete is lényegesen kisebb volt az időszak végén, mint 1992-ben.

A költségek közül az anyagjellegű és az egyéb költségek növekedtek az összes költség növekedésénél nagyobb ütemben. Az egyéb ráfordítások az átlagtól némiképp elmaradva, az értékcsökkenés az átlagtól jelentős mértékben távolodva, míg a személyi jellegű ráfordítások minden más költségnemtől elszakadva emelkedtek.

A költségek között mindvégig a legnagyobb súlyt az anyagjellegű ráfordítások képezték. Arányuk az időszak folyamán kis mértékben emelkedett is, miközben ugyanilyen mértékben csökkent a személyi jellegű kiadások hányada. Az értékcsökkenés, az egyéb költségek és ráfordítások aránya szinte változatlan szinten maradt az elmúlt évek során. Az anyagjellegű és a személyi jellegű ráfordítások együttesen az összes költségeknek átlagosan 84-85 százalékát képviselték.

A vállalkozásokat létszámkategóriák szerint szemlélve a foglalkoztatott létszámmal szinte függvény szerinti kapcsolatban nő a költségek tömege. Két kivétel azonban akad, az 1-10 főt és az 51-300 főt foglalkoztatók csoportja, amelyek a „szokásos” és eddig megszokott súlyuknál nagyobb teret foglalnak el a költségekből.

A „0”-fős vállalkozásoktól eltekintve, amelyekről a korábbiak alapján tudható, hogy egy speciális csoportot alkotnak, a költségek összetételéről tendenciaként megállapítható, miszerint a vállalkozások méretének növekedésével csökken az anyagjellegű ráfordítások, növekszik a személyi jellegű ráfordítások, az értékcsökkenés és az egyéb ráfordítások aránya. Az anyagjellegű ráfordításoknak és a személyi jellegű ráfordításoknak a vállalkozás méretével összefüggő ellentétes irányú mozgásának sok más egyéb ok mellett a kifizetett jövedelmeket érintő különböző terhek szabályozására visszavezethető magyarázata lehetséges. Így elsősorban az osztalék, mint tőkejövedelem, másrészt a bérjellegű kifizetések, mint költségek eltérő adóztatásából (személyi jövedelem adó, társadalombiztosítási járulék, egyéb járulékok) fakadó és a vállalkozás méretétől nagyrészt behatárolt választási lehetőségekre – amelyek természetesen elsősorban a kisebb társas vállalkozások előtt nyílhatnak meg – kell gondolni. E mellett a kisebb vállalkozásoknál, éppen a méret nyújtotta keretek kihasználásával több mód van a minimál bér melletti foglalkoztatásra és így a kiadások csökkentésére. Ez utóbbi megállapítást látszik alátámasztani az a tény is, miszerint a vállalkozás méretével együtt nő az egy fő foglalkoztatottra jutó személyi jellegű ráfordítások értéke, ami a legnagyobb vállalkozások csoportjában kereken kétszerese az 1-10 főt foglalkoztató kisvállalkozásoknál tapasztalhatónak.

A vizsgált időszakban a költségek szerkezete gazdálkodási formák szerint is igen nagy állandóságot mutatott, az évek során semmilyen lényeges elmozdulás nem volt megfigyelhető.

Az anyagjellegű ráfordításoknak a költségek közötti súlyát tekintve a különböző gazdálkodási formák között két csoport látszik elkülöníthetőnek. Az egyiket a vállalatok, a részvénytársaságok és a szövetkezetek alkotják, míg a másodikba a korlátolt felelősségű társaságok, az egyéni vállalkozások, és az egyéb vállalkozási formák (lényegében a betéti társaságok) sorolhatók. Az első csoportba, a szövetkezetek kivételével, elsősorban a nagyobb vállalkozásokhoz kapcsolható gazdálkodási formák kerültek, így költségeik összetétele is azokhoz hasonló. A szövetkezetek, amelyek általában kisvállalkozásokat jelentenek, a költségstruktúrát tekintve valószínűleg azért kerültek ebbe a körbe, mert sajátos működési rendjüknel fogva kevésbé tudnak élni azokkal a lehetőségekkel, amelyekről fentebb említést tettünk. Erre utal az is, hogy költségeik között a személyi jellegű ráfordítások aránya magasabb, mint ami a kft-k, vagy a bt-k esetében tapasztalható.

A vállalatok és a részvénytársaságok a fentiekén kívül az értékcsökkenés, a többi vállalkozáshoz képest, magasabb arányában is hasonlóságot mutatnak. Míg a vállalatoknál 4, az rt-kenél 5 százalék volt az amortizáció aránya, addig a többi vállalkozási formánál ez nem érte el a 3 százalékot. (A legkevesebb a kft-kenél volt, 2,5%.)

A vizsgált időszak végén a régiók közül a budapesti székhelyű vállalkozások számolták el gazdálkodásuk során az összes költség és ráfordítás 47 százalékát, ami megfelel a fővárosnak a gazdaságban általában elfoglalt (50 százalék körüli) súlyának. Ezen átlag alatt volt kevéssel az anyagjellegű és a személyi jellegű kiadásokból, míg felette volt az összes elszámolt értékcsökkenésből, valamint az egyéb költségekből való részesedése. Viszont Budapestnek, mint az ország fővárosának a sajátosságaiból fakadhat, hogy az összes egyéb ráfordítások majdnem két harmadát, tehát magasan az átlag fölött itt

számolták el. Az egyéb ráfordítások tartalmazznak ugyanis olyan tételeket, mint pl. a helyi iparüzési adó, amelyeknél sajátosan érvényesülhet a nagyvárosi és fővárosi jelleg. (Az egyéb ráfordítások között kell elszámolni a különböző veszteségeket is [pl. árfolyam], a céltartalékokat, a bírságokat, büntetéseket, adókat, adójellegű kifizetéseket, kamarai tagdíjakat stb.)

Az egyes régiók között a költségek szerkezetében jelentős különbségek fedezhetők fel, de ezek nem hozhatók közvetlen összefüggésbe az egyes régiók relatív fejlettségével.

2. A vállalkozások eredményessége, jövedelmezősége

A vállalkozások számát tekintve a nyolcvanas évtized végétől a magyar történelemben szinte példa nélkül álló vállalkozás bővülés indult meg és zajlott le. A gyors növekedés lendülete, részben az előre is látható, várható telítődés beálltának következményeként, a kilencvenes évek közepén megtört és megkezdődött a robbanásszerű kiterjedés önkorrekciója, a vállalkozások piaci szűrése, egy olyan öntisztulási folyamat, amelynek későbbi eredményeként túlnyomó részben csak a ténylegesen működő, a piaci alapjukat megtalált vállalkozások maradnak főszerelőkként a porondon. A gyors változások átadják a helyüket a lassúbb átalakulási folyamatoknak, amelyekben a mennyiségi növekedés helyett a vállalkozások cserélődésének, a szerkezeti átalakulásoknak, a helyzetváltoztatásoknak lehetünk majd tanúi.

A fékeződés, a piaci szűrés, az öntisztulás folyama jól nyomon követhető a vállalkozások összesített eredményességének javulásán is. Míg az időszak kezdetén a vállalkozások adatait összegezve még az üzemi (üzleti) eredmény is negatív volt, addig 1994-re az adózás előtti eredmény, 1995-re az adóalap és az adózott eredmény, 1996-ra pedig a mérleg szerinti eredmény is összességében pozitívvá vált, azaz 1997-ben a vállalkozások már növelhették tőke és/vagy eredmény tartalékaikat.

Az 1992-1997 között bekövetkezett javulás alapvetően annak az eredménye, hogy a vállalkozások alaptevékenységeinek bevételei tartósan gyorsabban növekedtek, mint azok költségei. Ennek, vagyis a költségek lassúbb növekedésének háttérben pedig, mint az a költségek alakulásával foglalkozó fejezetből egyértelműen kiviláglik, a személyi jellegű ráfordításoknak a többi költségnemnél mérsékeltebb ütemű emelkedése található.

A vállalkozások egészére vonatkozóan azok erősödésére és versenyhelyzetük javulására enged következtetni az is, hogy export árbevételük az átlagos árbevétel növekedést lényegesen meghaladóan emelkedett az elmúlt évek során. (Az export értékesítés nettó árbevétele a 4,6-szeresére, az összes bevétel, az értékesítés nettó árbevétele és a belföldi értékesítés nettó árbevétele a 3,2-szeresére emelkedett 1992-1997 között.) Ennek következtében az export arány – az export értékesítés nettó árbevételének aránya a nettó árbevételen belül – átmeneti csökkenés után az 1992. évi 14 százalékról az időszak végére megközelítette a húsz százalékot, azaz az összes vállalkozás összes nettó árbevételének minden ötödik forintja ebben az időszakban külföldi értékesítésből származott.

Az adózás előtti eredmény kialakításában növekedett az adózás előtti eredményt csökkentő tételek szerepe, mivel ezek mind az árbevételeknél, mind a költségeknél gyorsabban emelkedtek. Ugyanakkor az adózás előtti eredményt növelő tételek növekedése az árbevételek és a költségek emelkedésétől is elmaradt. Így együttesen az adózás előtti eredményt csökkentő, illetve növelő tételek együttes hatása az összes árbevétel 5,5-6,1 százalékaról az időszak végére 6,2-5,7%-ra fordult.

Az elmúlt években a különböző méretű vállalkozások között igen jelentős változások zajlottak le. 1992-ben még a vállalkozás méretével szinte együtt nőtt az adott létszámkategoriában megtermelt árbevétel tömege. Ebből a vállalkozási méret → árbevétel kapcsolatból mind a belföldi, mind az export értékesítés tekintetében egyedül az 1-10 főt foglalkoztató vállalkozások csoportja emelkedett ki a környezetéből, de az itt elért árbevétel együttes értéke így sem érte el az 51-300 főt foglalkoztatók csoportjában realizált árbevétel értékét. A vizsgált időszak végére viszont a vállalkozási méret → árbevétel kapcsolat majdnem megszűntnek tekinthető, ugyanis ekkor már összesítve a legtöbb árbevételt az 1-10 főt és az 51-300 főt foglalkoztatók csoportja állította elő, így a nagyobb vállalkozások abszolút és relatív értelemben is hátrébb sorolódtak.

Az árbevétel növekedésében az 1-10 főt foglalkoztató vállalkozások előretörése az export értékesítési árbevételében nem mutatkozik. Ugyanis ezek a vállalkozások ahhoz a körhöz tartoztak – az 1-50 fős kisvállalkozások –, ahol az exportarány kisebb-nagyobb mértékben csökkent az elmúlt évek során. Az összes többi létszámcsoportban viszont az export hányada az árbevételben jelentős mértékben növekedett. Ezek közül is kiemelkednek a 301-1000 főt foglalkoztató vállalkozások, ahol az exportarány a 2,4-szeresére emelkedett. Az 51-300 fős vállalkozások belföldi értékesítésének és a 301-1000 fős vállalkozások export értékesítésének jelentős, gyors növekedése azért is tekinthető a távlatokban kedvezőnek, mert talán a gazdaságban ma még a szükségesnél kisebb súlyt képviselő közép- és nagyvállalkozások erősödésének a kezdeti jele lehet.

A bevételek alakulása az egyes gazdálkodási formák között híven tükrözi vissza azt a gyors átalakulási folyamatot, amely Magyarországon az elmúlt években végbement. Az 1992-ben még az árbevétel 19 százalékát adó vállalatok 1997-re szinte teljesen eltűntek a palettáról. Helyükre elsősorban a korlátolt felelősségű társaságok nyomultak be. A részvénytársaságok és az egyéb vállalkozási formák (lényegében a betéti társaságok) aránya csak kis mértékben emelkedett, a szövetkezetek aránya viszont kevesebb, mint a felére csökkent.

Az elmúlt években az árbevétel összetevőinek alakulásában az egyes régiók között lényegében fennmaradt a főváros túlsúlya, de történt egy jelentős és örömdetes arányváltozás is (nagyreszt a Székesfehérvár környéki ipari park eredményeként), nevezetesen az *észak-dunántúli régió export árbevételének gyors növekedése következtében a főváros részesedése közel húsz százalékkal csökkent*. Ebben a változásban az tekinthető kedvezőnek, hogy a budapesti székhelyű vállalkozások export árbevételének megháromszorozódása ellenére következett be, ugyanis az Észak-Dunántúl megyéiben az export árbevétel több, mint a tízszerese (1117%) volt 1997-ben az 1992. évinek. (Pedig viszonylagosan ez a bázis sem volt alacsony, mivel az észak-dunántúli nagytérség a főváros után a második helyen állt a régiók export rangsorában. 1997-re ez a sorrend megváltozott, a régió megelőzte a fővárost.) A budapesti

székhelyű vállalkozások aránya a vállalkozások számát tekintve is csökkent. Nőtt viszont részesedése a belföldi és az egyéb árbevételek előállításában.

A gazdasági ágakat tekintve a belföldi értékesítés nettó árbevétele az ingatlanügyletek, bérbeadás, a raktározás, Posta, távközlés, a gép-, jármű, műszaki berendezések gyártása, az építőipar, a növényi ásványi termékek előállítása, valamint a szállítás területein nőtt az átlagot meghaladó mértékben. Érdeemes felfigyelni az egészségügy, szolgáltatás és az oktatás ágazatokra, ahol ugyan az árbevétel ma még csak kicsiny töredékét jelenti a többi területen realizáltak, de a növekedés kiemelkedő üteme egyértelműen jelzi a vállalkozók érdeklődésének erősödését ezen igen fontos gazdasági területek iránt. Az export értékesítés nettó árbevételénél az átlagosan hatszoros növekedés okán az ipar egészét meg kell említeni. Ezen belül kiugróan magas volt a gép-, jármű, műszaki berendezések gyártása ágazat árbevétele, ami 1992-1997 között több, mint a tizenegyszeresére növekedett. E mellett az élelmiszeripar, italgyártás, a kőolaj, vegyipar, a kohászat, fémfeldolgozás export árbevételének növekedése volt figyelemre méltóan számottevő az elmúlt években.

3. A vállalkozások eszközeinek és forrásainak összetétele

A megfigyelt vállalkozások eszközeinek, forrásainak (mérlegfőösszegeinek) folyó árakon számított összege 1992 és 1997 között a 2,1-szeresére nőtt, miközben a vállalkozások száma is megduplázódott. Mindez együtt azt jelenti, hogy az egy vállalkozásra jutó átlagos eszköz(-forrás-)érték, az inflációt figyelembe véve, változatlan árakon számítva jelentősen csökkent. A korábbi gazdálkodási szerkezet átalakulásának, továbbá az új kisvállalkozások tömeges színrelépésének következtében 1996-ig az átlagos vállalkozás mérete folyó árakon mérve, abszolút értékben is kisebb volt, mint 1992-ben. A vállalkozások átlagos nagyságának mérséklődése azonban a létszámkategóriákat tekintve nem az egész gazdaságot érintette, hanem kizárólag a 1-10 főt foglalkoztató vállalkozások körében következett be, ahol a mérlegfőösszeg átlaga az 1992. évnek csak alig valamivel több, mint a fele volt 1996 végén. 1997-ben pontosan egy harmaddal emelkedett ugyan ennél a vállalkozáscsoportnál az átlag, de az még így is abszolút értékben lényegesen elmaradt az időszak eleji szinttől. Az egy vállalkozásra jutó mérlegfőösszeg növekedése a legerősebb a legnagyobb vállalkozások csoportjainál (50 fő felettiek) volt.

1992 és 1996 között a különböző gazdálkodási formák esetében a vállalatoknál és a szövetkezeteknél csökkent (38, illetve 8 százalékkal) az eszközök(-források-) egy vállalkozásra jutó átlagos nagysága. A mérlegfőösszeg a legnagyobb mértékben az egyéb vállalkozási formáknál (betéti társaságok, 100%-kal) és a korlátolt felelősségű társaságoknál (65%-kal) növekedett. Az részvénytársaságoknál kismértékű (9%-os) emelkedés történt, míg az egyéni vállalkozások átlagos mérlegfőösszege folyó árakon nem változott. Ezt követően 1997-ben már mindegyik vállalkozási formánál nőtt a mérlegfőösszeg átlagos nagysága, de a vállalatoknál és a szövetkezeteknél így sem érte el az 1992. évi értéket.

1992 és 1996 között Magyarország nagytérségei közül Pest megye és az Észak-Dunántúl kivételével minden régióban jelentősen (10-20%-kal) csökkent az egy vállalkozásra jutó eszközök(-források-) értéke. Ezt követően 1997-ben 1996-hoz

képeket, eltekintve az Északi-Hegyvidék megyéitől, minden régióban emelkedett az egy vállalkozásra jutó eszközök(-források-) értéke. Az összesen húsz százalékos átlagos növekedés eredményeként 1997-ben Budapesten és az Alföldön a mérlegfőösszeg átlagos értéke azonos lett az 1992. évvel, Pest megyében és az Észak-Dunántúlon 25-30 százalékkal gyarapodott, míg a Dél-Dunántúlon és az Északi-Hegyvidéken jelentősen alatta maradt a bázis év szintjének.

A vállalkozások összevont mérlegfőösszegeinek 1992-1997 közötti gazdasági ágak szerinti változásai közül a raktározás, posta, távközlés, a gép-, jármű-, műszaki berendezések gyártása, a szállítás, és az építőipar területeknek az átlagot lényegesen meghaladó bővülését érdemes kiemelni. Bár a súlyuk ma még nem jelentős, de feltétlenül fel kell figyelni az egészségügyben és az oktatásban tevékenykedő vállalkozások 7 és félszeres, illetve 3,2-szeres kiugró növekedésére is.

A vállalkozások eszközei

1992 és 1997 között az eszközök szerkezetén belül jelentős változások zajlottak le. Megnőtt a forgóeszközök aránya, ami az inflációs körülmények között ebben az esetben nem a vállalkozások likviditásának növekedését, hanem elsősorban az immateriális javaknak és a tárgyi eszközöknek az eszközökön belüli relatív leértékelődését jelenti. 1989-1992 között jellemző volt, hogy a privatizáció és a régi szervezetek átalakulása, átalakítása folyamán az akkor még állóeszközöknek nevezett későbbi tárgyi eszközöket felértékeltek, azaz a legtöbbször az eszköz nettó értékét a könyvszerinti bruttó értékkel tették egyenlővé, vagy ahhoz közelítették, tehát a már egyszer leírt eszközök amortizálását újra kezdték. Ezt követően az eszközök átértékelésének ez a lehetősége korlátok közé szorult, így az 1992 utáni értékcsökkenés-elszámolás továbbá az infláció együttesen a tárgyi eszközök eszközökön belüli súlyának csökkenését okozta.

A vállalkozások gazdálkodásában a forgóeszközökön belül leggyorsabban az értékpapírok állománya nőtt, 1992-ről 1997-re értékük megtízszereződött, arányuk az eszközökön belül 3,2 százalék volt az időszak végén. A követelések, valamint a készletek állománya a 2,6-szeresére, illetve a 2,7-szeresére, míg a pénzeszközök a 2,4-szeresükre növekedtek.

A befektetett eszközökön belül a tárgyi eszközök aránya 2,5%-kal nőtt 1992-höz képest, és 1997-ben 82,7%-ot képviselt. A befektetett pénzügyi eszközök súlya ugyanilyen mértékben csökkent, és az időszak végén arányuk a befektetett eszközökön belül 15% volt.

Az eszközök létszámkategóriák szerinti összetételét tekintve szembeszökő a 11-50 főt foglalkoztató vállalkozások kis súlya, ami a már korábban részletezett szerkezeti átalakulás egyik problémáját, nevezetesen a kis-közép vállalkozások egy részének gyengeségét tükrözi.

Az egyes gazdálkodási formák között igen határozott különbségek vannak az eszközök összetételét illetően. A részvénytársaságoknál, amelyek a vállalkozás méretét tekintve általában a legnagyobb vállalkozások körét is alkotják egyben, a legnagyobb a tárgyi eszközök aránya. Ugyanakkor a vállalatoknál, amelyek a „kihaló” vállalkozási formák

egyikét képviselik, a legmagasabb a befektetett pénzügyi eszközök aránya. Az alapítási lehetőségek szabályozásával függ össze, hogy a többi formához képest a betéti társaságoknál emelkedik ki legjobban az immateriális javak aránya.

1997-ben az összes befektetett eszköz közel 95%-a két vállalkozási forma birtokában volt: mintegy hatvan százaléka a részvénytársaságoknál, több mint egyharmada a korlátolt felelősségű társaságoknál található. Ez az arány a forgóeszközöknél lényegesen eltérő képet mutatott. A korlátolt felelősségű társaságoknál volt a forgóeszközök több mint a fele, míg a részvénytársaságoknál az eszközöknek nagyjából a 40%-a.

Az eszközök regionális megoszlását tekintve a főváros és a vidék közötti különbségek alapvetőek, aminek megítéléséhez azonban figyelembe kell venni, hogy a nagy nemzeti, országos vállalkozásaink túlnyomó része budapesti székhelyű, telephelyeik ugyanakkor a legtöbbször behálózják az egész országot. (Példaként néhány „M” betűs: Malév, Máv, Matáv, Mol, MVM.) A legnagyobb magyar vállalkozások között (1000 fő feletti átlagos statisztikai létszám, 2,5 milliárd forint feletti nettó árbevétel, 1,25 milliárd forintnál nagyobb mérlegfőösszeg) a fővárosi székhellyel bejegyzettek részesedése néhány kiemelten fontos szempont alapján – a vállalkozások száma kivételével – meghaladja a hatvan százalékot. (A régiók között egyedül Pest megyében nincs ilyen méretű vállalkozás.)

Az eszközökön belül a főváros és a vidék közötti különbségek közül első helyen kell kiemelni, hogy a budapesti székhelyű vállalkozások gazdálkodásában mintegy kétszer akkora szerepet játszanak a befektetett pénzügyi eszközök, mint a többi régióban. Említésre méltó, hogy egyedül Pest megyében és Budapesten van „látható” súlya az immateriális javaknak az eszközök között.

A vállalkozások forrásai

A források szerkezetében 1992-1997 között lényeges változások következtek be. A legfontosabb mindezek közül az, hogy összességében jelentősen növekedett a vállalkozások eladósodottsága, azaz a saját forrás és az idegen forrás aránya ez utóbbi javára módosult.

Az idegen forrásokon belül a hosszú lejáratú kötelezettségek nőttek gyorsabb ütemben, így a forgóeszközök/rövidlejáratú kötelezettségek tekintetében a vállalkozások likviditási helyzete 1992-1996 között lényegében nem változott. 1997-ben viszont a rövidlejáratú kötelezettségek növekedése jelentősen elmaradt a forgóeszközök bővülésétől, így ebben az értelemben ekkor a vállalkozások likviditása 4,5 százalékponttal javult a korábbi évekhez képest.

A forgóeszközök és a rövid lejáratú kötelezettségek 1992-1996 közötti szinte változatlan aránya (122 százalék), illetve annak 1997. évi növekedése (127 százalékra) úgy alakult ki, hogy a forrásokon belül a rövid lejáratú kötelezettségek növekedését az eszközökön belül a forgóeszközök növekedése ellensúlyozta, ami az infláció miatt részben a befektetett eszközök relatív leértékelődésének is a következménye. A vállalkozások kötelezettségeinek növekedése tehát igazából úgy jelenik meg, hogy a

befektetett eszközökkel szemben egyre nagyobb mértékben a hosszú lejáratú kötelezettségek állnak a saját tőke arányának csökkenése mellett.

A vállalkozások kötelezettségeinek, hitelekből, szállítói tartozásokból és egyéb forrásokból való finanszírozásának növekedése elsősorban az 50 fő foglalkoztatottnál kisebb vállalkozásokra jellemző. Az ennél nagyobb vállalkozásoknál, a vállalkozás méretének növekedésével párhuzamosan egyre nagyobb hányadot képviselnek a saját források az idegen forrásokkal szemben.

1997-ben a gazdálkodási formák közül a korlátolt felelősségű társaságok és a részvénytársaságok mérlegeiben szerepelt az összes saját és idegen forrás több mint 91 százaléka. A maradék kevesebb, mint kilenc százalék a többi vállalkozás között oszlott meg, amelyek közül az egyéni vállalkozók és a vállalatok súlya elenyésző. A szövetkezetek a saját tőke vonatkozásában képviseltek nagyobb súlyt (4,4%), míg az egyéb gazdálkodási formába soroltak (lényegében a betéti társaságok) a rövid lejáratú kötelezettségekből részesedtek érdemlegesen nagyobb arányban. (4,8%)

A korlátolt felelősségű társaságok, az egyéni vállalkozók és az egyéb formák, lényegében a betéti társaságok forrásainak összetétele egymáséhoz is és a 11-50 fős méretű vállalkozások forrás szerkezetéhez is közel áll. A részvénytársaságok és a szövetkezetek forrásainak összetétele hasonló és rokonítható a 300 fő feletti létszámmal működő vállalkozásokhoz. A vállalatok forrás szerkezete sem a gazdálkodási formák, sem a létszám kategóriák között nem párosítható egyetlen vállalkozás típusal sem.

1997-ben a régiók közül a budapesti székhelyű vállalkozások mérlegeiben jelent meg az összes forrás több mint a fele. Nagyjából ugyanilyen arányban részesedtek a fővárosi vállalkozások a saját tőkéből és a rövid lejáratú kötelezettségekből. Ugyanakkor lényegesen, közel tíz százalékkal (60,9%) magasabb volt a főváros részesedése a hosszú lejáratú kötelezettségekből.

Szemben sok más gazdasági mutatóval, számítással a források szerkezetének alakulása és a régiók gazdasági fejlettségi szintje között nem mutatható ki szignifikáns kapcsolat. Úgy tűnik, hogy az egyes régiókban a vállalkozások gazdálkodásában a források szerkezetének kialakításában nem játszik közvetlen szerepet az adott régió fejlettségi szintje, hanem más tényezők, pl. az ágazati szerkezet hatása bizonyul erőteljesebbnek.

4. A vállalkozások likviditása

A vállalkozások likviditása a vizsgált időszakban – különösen 1996-ig – lényegesen romlott. Ez annak a következménye, hogy kötelezettségeik jóval nagyobb ütemben növekedtek, mint forgóeszközeik, illetve forgóeszközeik összetevői. Ezek utóbbiak közül is elsősorban a pénzeszközök bővülése maradt el a hosszú lejáratú kötelezettségek 4,6-szeres és a rövidlejáratú kötelezettségek 2,6-szeres növekedésétől.

A kötelezettségek átrendeződése hat év leforgása alatt igen gyorsnak tekinthető. Ezzel a módosulással az eszközök szerkezetének változása nem tartott lépést. Végülis ennek eredményeként alakult ki a likviditási mutatók jelentős romlása a kilencvenes években.

A gyors likviditás kismértékű csökkenését idézte elő az is, hogy a forgóeszközökön belül csökkent a pénzeszközök aránya. Ezzel szemben a forgóeszközök között kismértékben nőtt a készletek szerepe, míg a követelések aránya szinte változatlan maradt. A vállalkozások pénzeszközökkel való ellátottságának relatív és abszolút romlását mutatja az is, hogy a pénzeszközök növekedése elmaradt az időszakot jellemző inflációs rátától.

A vállalkozások pénzügyi-likviditási helyzetének átfogó jellemzéséhez használatos legfontosabb mutatók együttesen romlást jeleztek 1992 és 1996 között. 1997-ben a mutatók értéke ugyan javult, de a likviditás, a gyorsráta és a hitelfedezettség így is elmaradt az 1992. évi bázistól. A likviditási mutatók értéke az időszak egészében nem érte el az általánosan elfogadott (banki minősítés szerint értelmezett) szintet, így összességében elmondható, hogy a vállalkozások egésze a likviditás szemszögéből nézve összességében hitelképtelen volt és hitelképtelenebbé vált az elmúlt években.

A vállalkozások likviditási-pénzügyi helyzete vállalkozás típusonként természetesen igen változatos képet mutat. Így a vállalkozás mérete, gazdálkodási formája, vagy területi elhelyezkedése szerint nagyon eltérő értékekkel találkozhatunk, de a legtöbb esetben kimutatható, hogy a méret, a forma és a tér együttesen nagymértékben hat a vállalkozások likviditásának alakulására és az általánosan jellemző tendenciákon belül lényegesen különböző, az adott vállalkozási típusra jellemző mutatóértékek kialakulását eredményezi.

A vállalkozások gazdálkodásának méret szerinti vizsgálata alapján elmondható, hogy általában – a gyorsráta kivételével – a vállalkozás méretének növekedésével együtt a vállalkozás likviditási helyzete is jobb, mint a kisebb vállalkozásoké. A gyorsráta esetében azonban, tehát amikor azt vizsgáljuk, hogy a rövid lejáratú kötelezettségek mekkora hányadára nyújt fedezetet a likvid pénzeszköz, az előzőtől eltérő következtetésre kell jutnunk, azaz ennél a mutatónál általában a kisebb vállalkozások helyzete tűnik kedvezőbbnek a nagyobbakénál. Ez a két állítás együtt pedig azt jelenti, hogy a nagyobb vállalkozások kedvezőbb likviditása alapvetően a készletek és a követelések nagyobb súlyából fakad.

A pénzeszközöknek nemcsak a relatív súlya, de az abszolút értéke is figyelmet érdemel. Ebből kiviláglik, hogy a kisvállalkozások összességében bővebb pénzállomány mellett gazdálkodtak, mint a nagyobb vállalkozások. 1997-ben az 50 fő alatti vállalkozásoknál összesen 611 Mrd Ft, míg az 50 fő feletti vállalkozásoknál 508 Mrd Ft pénzeszköz szerepelt a mérlegekben. A két összevont csoport részesedése az összes forgóeszközből, valamint az összes pénzeszközből éppen fordított: míg az elsőből 42:58, addig a másodikból 55:45 a kisebb és a nagyobb vállalkozások egymás közötti aránya. Külön is kiemelésre méltó az 1-10 fős vállalkozások kategóriája, mert az összes pénzeszköz több mint egynegyede (26%-a) itt található, miközben a forgóeszközöknek csak 18%-ával rendelkeztek.

A likviditási mutatók 1992-1997 közötti értékeinek áttekintésekor érdemes felfigyelni az 51-300 fős csoport likviditási helyzetének relatív javulására. Viszonylagos ez a javulás azért, mert az általános tendenciának megfelelően a likviditás itt is romlott, de a romlás mértéke a többi csoporthoz képest mérsékeltebb volt. Ugyancsak említésre méltó, hogy a likviditás II. mutató (a készletek és a pénzeszközök együttes aránya a

forgóeszközökön belül) 1992-ről 1996-97-re a harmadára esett az 51 fő feletti vállalkozásoknál.

A gazdálkodási formák szerint vizsgálva a vállalkozásokat mindenekelőtt a forgóeszközök szerkezetét érdemes szemügyre venni, mert ez részben megmagyarázza az egyes formák likviditási helyzetének alakulását. A korlátolt felelősségű társaságok forgóeszközeinek szerkezete a kisebb vállalkozásokéhoz áll közel, a likviditási mutatók értékei is ezekkel mutatnak közeli rokonságot. A részvénytársaságok a 20-300 fős méretű vállalkozásokhoz hasonulnak. A pénzeszközök vonatkozásában részben a részvénytársaságokhoz tartozhatók lehetnének a szövetkezetek is, de készletállományuk aránya jelentősen meghaladja bármelyik vállalkozási formáét. Az egyéni vállalkozások és az egyéb gazdálkodási formák (lényegében a betéti társaságok) a legkisebb vállalkozásokhoz hasonlítanak azzal a különbséggel, hogy pénzeszközeik aránya kiugróan magas. A 207 vállalat forgóeszközeinek szerkezete teljesen eltér a többitől és híven tükrözi egy átmeneti állapot jegyeit: magas pénzeszköz (1996-ig) és követelés állomány, alacsony készletállomány.

1996-ban az összes forgóeszköz 89%-a két gazdálkodási formánál, a korlátolt felelősségű társaságoknál és a részvénytársaságoknál összpontosult. Ugyanakkor 10 százalékponttal kevesebb, 79% volt a korlátolt felelősségű társaságok és a részvénytársaságok részesedése az összes pénzeszközből. 1997-ben tovább nőtt e két gazdálkodási forma részaránya (91%-ra, ill. 86%-ra) és a forgóeszközök, valamint a pénzeszközök közötti eltérés a felére csökkent.

A likviditási mutatók értékeire tekintve 1992-1997 között a vállalatok és a szövetkezetek likviditási helyzete relatív és abszolút mértékben is javult. Erőteljesen romlott ugyanakkor az egyéni vállalkozások és az egyéb vállalkozások (lényegében a betéti társaságok) likviditása. 1996-ig kisebb mértékben romlott, majd 1997-ben javult a korlátolt felelősségű társaságok és a részvénytársaságok likviditási helyzete.

A vállalkozások forgóeszközeinek összetétele régiók szerint is jellegzetes különbségeket mutat. Nagyvonalúan azt lehetne kijelenteni, hogy közel azonos pénzeszköz arány mellett a fejlettebb régiók felől a lemaradottabbak felé haladva növekszik a készletek aránya és csökken a követelésállomány részesedése. Az összetétel ilyen változása nem tekinthető véletlenszerűnek, mert a vizsgált időszakban viszonylagos stabilitást mutatott, néhány százalékpontos elmozdulások mellett nagyjából állandónak bizonyult.

1997-ben a forgóeszközök folyóáras értékének kerekén a fele a budapesti székhelyű vállalkozások mérlegeiben szerepelt. A fővárosi vállalkozások gazdálkodásának volt a része a követeléseknek és a pénzeszközöknek is az 55%-a. A készletállománynak ugyanakkor csak két ötöde fölött rendelkeztek a régió vállalkozásai. A főváros után az észak-dunántúli és az alföldi régió vállalkozásai mutattak ki a többiekét lényegesen meghaladó készlet-, követelés-, és pénzeszközállományt.

A régiók közül a gazdaságilag fejletlenebbnek számító Északi-Hegyvidéken és az Alföldön működő vállalkozások likviditási helyzete mind relatív, mind abszolút mértékben javult az 1992-1997 közötti időszakban. Jelentős romlást mutattak ugyanakkor az észak-dunántúli vállalkozások likviditási mutatói. A fővárosi és a pest

megyei székhelyű vállalkozások likviditási helyzete az általános tendenciába illően romlott és mindvégig a leggyengébbnek mutatkozott a vizsgált években. Összességében úgy látszik, hogy a fejlettebb régiókban a likviditás gyengült, miközben az elmaradottabb térségekben kisebb-nagyobb mértékben erősödött.

IV. A vállalkozások tulajdonosi szerkezetének változásai

A források szerkezetének, valamint a likviditási helyzetnek a vizsgálatokor már érintettük a vállalkozások saját forrásait, szembeállítva az idegen forrásokkal, a kötelezettségekkel. Ebben a fejezetben a saját források, vagyis a vállalkozások saját tőkéjének a szerkezetét tekintjük át, különös tekintettel annak tulajdonosi szerkezetére.

A jelenlegi szabályozás és szóhasználat szerint a saját források összetevői a következők: jegyzett tőke, tőke tartalék, eredmény tartalék, áthozott veszteség, mérleg szerinti eredmény. A társasági adó bevallásokban jegyzett tőkeként kellett kimutatni a Számviteli Törvény 1. számú Mellékletének alapján a cégbíróságon bejegyzett törzstőkét, részvénytőkét, alapítói vagyont, szövetkezeti vagyont, szövetkezetenél lévő állami vagyont, szövetkezeti üzletrészt, vagyonrészt. (Az elmúlt évek inflációs körülményei miatt fontos megemlíteni, hogy a jegyzett tőkét a társasági szerződésben rögzített névértéken kell a bevallásokban szerepeltetni.) A tőke és az eredmény tartalék forrása a (pozitív) mérleg szerinti eredmény. A kétféle tartalék közötti különbség elsősorban nem a képzés módjában, hanem a felhasználás lehetőségeiben nyilvánul meg. (A tőke és az eredmény tartalékot a tanulmányban összevontan szerepeltetjük.) A tőke és az eredménytartalék valamint a jegyzett tőke arányának vizsgálata értékes elemzési szempontot kínál a vállalkozások prosperitásának, bővülési képességének elemzéséhez. (Minél nagyobb a tartalékok aránya a jegyzett tőkéhez viszonyítva, annál inkább képes volt a vállalkozás az eszközeinek-forrásainak a bővítésére. Az ilyen elemzés korlátozó tényezője az infláció, mert amíg a jegyzett tőkét mindig eredeti, „változatlan” áron tartják nyilván, addig a tartalékok vegyes áron szerepelnek a kimutatásokban. Ennek következménye, hogy egy adott vizsgált vállalkozás saját tartalékainak bővülése az inflációval azonos mértékben túlértékelt az alapítói vagyonhoz képest.) Az áthozott veszteségeken belül megkülönböztetjük a vállalkozás alapításával összefüggő és a folyamatos gazdálkodással, üzletmenettel kapcsolatos veszteségeket. A hatályos jogszabályok szerint az előbbi korlátlan ideig, az utóbbi maximálisan öt évig határozható el. A mérleg szerinti eredmény 1992 óta az adózás utáni („tiszt”) eredményt jelenti, szemben a korábbi időszakokkal, amikor az adózás előtti eredményt értették rajta.

A céltartalékok nem alkotják részét a saját tőkének, de hozzátartoznak a saját forrásokhoz. Képzésüket a várható veszteségekre ugyancsak a számvitelről szóló törvény szabályozza. Az ennek megfelelően képzett céltartalékok egy bizonyos, a törvényben rögzített hányadát a társasági adóról szóló törvény ráfordításnak ismeri el és az adó alapját csökkentő tételként kezeli.

1992-1997 között a saját források 54 százalékkal gyarapodtak, ami lényegesen alacsonyabb ütemet jelentett, mint amilyen az inflációs ráta volt ugyanezen időszakban. A legnagyobb mértékben az áthozott (kumulált) veszteségek és a céltartalékok növekedtek, megközelítőleg a nyolcszorosukra. A mérleg szerinti eredmény 1992. évi

jelentős összesített negatívuma (-289 Mrd Ft) 1996-ra szerény pozitív összegre változott (24 Mrd Ft), majd 1997-ben nagyságrendben akkora volt, mint 1992-ben, csak éppen pozitív előjellel (305 Mrd Ft). A jegyzett tőke valamint a tőke és eredmény tartalék az összes saját forrással közel megegyező mértékben növekedett, a köztük levő különbség kevesebb mint 2 százalékpont, ami a jegyzett tőkéhez viszonyítva érzékelhetetlen tőke és eredmény tartalék bővülést jelentett.

A jegyzett tőke aránya mind a saját tőkén belül, mind a tőke és eredmény tartalékhoz viszonyítva 1993-ban közel 5 százalékponttal megugrott, majd ezt követően az időszak egészében csökkent. 1997 végén a jegyzett tőke aránya két százalékponttal kevesebb lett, mint amennyi 1992-ben volt.

A saját tőke összetételében a vállalkozásokat a foglalkoztatott létszám nagysága szerint vizsgálva az időszak végén jelentős változások észlelhetők 1992-höz viszonyítva. Az évtized elején a vállalkozások két csoportra tagolódtak: az 1-10 fős és az ezer fő feletti vállalkozások a tőke és eredmény tartalék / jegyzett tőke viszonylag magas arányában, valamint a negatív mérleg szerinti eredmény és az áthozott veszteség minimális szintjében mutattak közös vonásokat a többiekhez képest. Az évtized középso harmadának végén a tőke és eredmény tartalék / jegyzett tőke hányadosában meglévő különbségek csökkentek, az arány kiegyensúlyozottabbá vált az egyes csoportok között. Ez egyrészt úgy következett be, hogy a ráta az 1-10 fős vállalkozásoknál lényegesen csökkent, míg a többi kategóriánál növekedett. A másik lényeges változás 1992-höz képest az volt, hogy egyértelmű fordított kapcsolat alakult ki a vállalkozások létszám szerinti nagysága és a felhalmozott veszteség tömege között, azaz az áthozott veszteség kumulált nagysága csoportonként a vállalkozás méretkategóriájának növekedésével együtt csökken.

A különböző méretű vállalkozások áttekintésekor meg kell említeni, hogy a vizsgált időszak második felében egyetlen csoportnál, a „0”-fős vállalkozásoknál nem jelentéktelen vagyonszűnés következett be, azaz az áthozott veszteségek, valamint a mérleg szerinti eredmény együttes (negatív) értéke meghaladta a tőke és az eredmény tartalék együttes összegét. A vagyonszűnés szinte teljes egésze a „0”-fős korlátolt felelősségű társaságoknál és az egyéb formáknál (lényegében a betéti társaságoknál) keletkezett, kicsiny hányada pedig a vállalatoknál és a szövetkezeteknél alakult ki. Az ebbe a csoportba tartozó korlátolt felelősségű társaságok és betéti társaságok az árbevétel és a mérlegfőösszeg nagyságát tekintve is valódi mikrovállalkozások, családi alapon működő gazdasági társaságok, amelyeknél a költségek elszámolásakor és így az eredmény kialakításakor lehetőség van a családi (magán) végsőfogyasztás egy részének és a vállalkozói tevékenységhez kötődő költségeknek, ráfordításoknak az összeméréséhez, keveredéséhez. Ennek a lehetőségnek a megléte és érvényesülése annál is inkább valószínűsíthető, mivel ezek a vállalkozások méretüknél fogva nem rendelkeznek hosszabb távra kielégítő tartalékokkal, tehát a tartós veszteség melletti gazdálkodásuk finanszírozhatatlan. Ezt látszanak alátámasztani, bár nem teljes bizonyító erővel a vállalkozások számára vonatkozó adatok, amik szerint a korlátolt felelősségű társaságok és a betéti társaságok számának növekedése nem nagyon vezetett a lendületéből 1997-ben sem, szemben az egyéni vállalkozásokkal, amelyeknél már 1995-ben megkezdődött egy csökkenési szakasz.

A gazdálkodási formák közül 1992-ben még nagy súlyt képviseltek az összes saját tőkén belül a vállalatok és a szövetkezetek forrásai. Ez a pozíció a gazdasági átalakulás során a kilencvenes évek közepére elenyészett, hogy átadja helyét a korlátolt felelősségű társaságoknak és a részvénytársaságoknak, amelyek együttesen az évtized második felére az összes saját tőke több mint 90 százalékával rendelkeztek. A tőke és eredmény tartalék / jegyzett tőke arányának nagyságát tekintve 1992-ben a vállalatok és a részvénytársaságok mutattak közeli hasonlóságot, míg a korlátolt felelősségű társaságok, a szövetkezetek, és az egyéb vállalkozási formák (lényegében a betéti társaságok) egy másik jól elkülöníthető csoportot alkottak. (Az egyéni vállalkozások tartalékai nem érték el a milliárdos nagyságrendet.) Az évtized második felére a vállalatok tartalékai lényegében (a vállalatok átalakulásával párhuzamosan) felszívódtak. Megmaradtak az aránybeli hasonlóságok, illetve különbségek a részvénytársaságok, valamint a korlátolt felelősségű társaságok és a szövetkezetek között. Az egyéni vállalkozások és az egyéb vállalkozási formák (bt-k) ugyanakkor abszolút értelemben is és a jegyzett tőkéjükhöz képest is jelentős tőke és eredmény tartalékot képeztek. Ezzel kapcsolatosan érdemes felfigyelni arra a tényre, hogy 1992-ben csak ennek a két csoportnak a mérleg szerinti eredménye volt pozitív, továbbá 1996-ban is a valós súlyuknál jóval nagyobb arányban részesedtek az összes mérleg szerinti eredményből.

A gazdálkodási formák közül a vállalatoknál (1996-ban) és az egyéb gazdálkodási formáknál (lényegében a betéti társaságoknál) volt jelentős vagyonszerzés 1996-1997-ben. A vállalatok vagyonszerzése az átalakulásukkal kapcsolatosan nem tekinthető „természetellenesnek”. A betéti társaságoknál ugyanakkor látszólagos ellentmondás alakult ki az előző és a jelen bekezdésben leírtak között. Az ellentmondást a betéti társaságok méret szerinti áttekintése oldja föl, mert ebből világossá válik, hogy a vagyonszerzés alanyai a 0-10 főt foglalkoztató vállalkozások, míg a felhalmozást megvalósítók – az 51-300 főt foglalkoztatók kivételével – az ennél nagyobb társaságok köréből kerültek ki.

A régiók közül a fővárosban bejegyzett vállalkozásoknál volt a jegyzett tőke 52 százaléka, amiben még tizedes százalékpontos elmozdulás sem történt az elmúlt évek során. Csökkenő mértékű, de a jegyzett tőke arányát meghaladta a budapesti vállalkozások tőke és eredmény tartalék képzése is. 1992-ben az áthozott veszteség és a negatív mérleg szerinti eredmény közel fele a fővárosban keletkezett. 1996-ban már csak a budapesti székhelyű vállalkozásoknál volt negatív a mérleg szerinti eredmény, és az áthozott veszteség közel 60 százaléka is innen származott. A vizsgált időszak végén viszont a fővárosi vállalkozások eredménye is jelentős pozitív érték lett, itt számolták el ugyanis az összes mérleg szerinti eredmény több mint egy harmadát.

A tőke és eredmény tartalék / jegyzett tőke arányában az elmúlt években egy kiegyenlítődési folyamat játszódott le. 1992-ben a Dél-Dunántúlon és a fővárosban az említett mutató értéke lényegesen magasabb volt, mint az ország többi részében. 1996-97-re az egyes régiók közötti különbségek jelentősen mérséklődtek annak köszönhetően, hogy a vidéki régiókban a tőke és eredmény tartalék / jegyzett tőke hányados emelkedett, ugyanakkor Budapesten nem változott, a Dél-Dunántúlon pedig jelentősen csökkent.

A jegyzett tőke – a tulajdonosi szerkezet – összetételének vizsgálatakor a megfigyelt sokaság reprezentativitása csökken az alapsokasághoz képest, mert a társasági adó törvény hatálya alá tartozó egyszeres könyvvitelt vezető vállalkozások adóbevallásában nem szerepel a jegyzett tőke tulajdonosi részletezése. Ez a csökkenés azonban csak kis mértékű, így a kettős könyvvezetésük vagyoni struktúrájából megbízható következtetések vonhatók le a vállalkozások egészére vonatkozóan.

A jegyzett tőke összetevői közül a privatizáció következtében tartósan csökkenő irány mellett is, 1996-ig az állami vagyონrész képezte a legnagyobb hányadot. 1996-ban már a legterjedelmesebb részé a jegyzett tőkén belül a külföldi részesedés vált, aminek aránya ekkor elérte a 30 százalékot, 1997-ben a 34 százalékot, azaz az évtized második felében a társaságok induló vagyónának átlagosan minden harmadik forintját külföldi vállalkozó bocsájtotta rendelkezésre. Minden negyedik forint viszont belföldi társaságtól származott, míg a magántulajdon 12 százalékot képviselt. Számottevő még az önkormányzatok tulajdoni része (9,5%). A jegyzett tőke további elemei, a belföldi pénzügyi tulajdon, az MRP és a szövetkezeti vagyónrész, valamint az egyéb tulajdonrészek aránya csak néhány százalékpontot tettek ki.

A vállalkozások méretére tekintve az összes jegyzett tőkéből a legkisebb súlyt a 11-50 főt foglalkoztató vállalkozások képviselik.

Meglepő ugyanakkor, szemben azzal az általános iránnyal, miszerint a vállalkozás méretével együtt nő a jegyzett tőkében az állami tulajdon aránya, hogy 1996-ban a 11-20 fős, 1997-ben pedig az 1-10 fős, tehát a legkisebb méretű vállalkozások körében milyen kiugróan magas volt az állami tulajdoni rész. Az első pillantásra szembeszökő jelenség magyarázata az, hogy ebbe a csoportba bekerült néhány olyan vállalat és részvénytársaság is, amely valójában nem kisvállalkozás, hanem az átalakulás valamilyen stádiumában (közvetlen előtte, utána, közben) lévő nagyvállalkozás. Erre két tény is utal, egyrészt az ebbe a csoportba került vállalatok jegyzett tőkéjének nagysága, másrészt az állami tulajdonból tartós állami tulajdoni rész igen magas aránya.

A vállalkozás mérete és a jegyzett tőke összetevőinek alakulása közötti összekapcsolódás közül, a már említett vállalkozási méret → állami tulajdoni rész összefüggéshez hasonlóan vállalkozási méret → önkormányzati tulajdoni rész összefüggést kell kiemelni, ami azt juttatja kifejezésre, hogy az egyre nagyobb vállalkozások tulajdonosai között egyre nagyobb tulajdonosi szerepet játszanak az önkormányzatok. Az önkormányzati tulajdoni hányad a legmagasabb a 1000 fő feletti foglalkoztatottal működő vállalkozásoknál, ahol elérte a 21 százalékot.

A magántulajdon aránya a jegyzett tőkében az előzőekkel éppen fordított irányt mutat. Minél nagyobb ugyanis egy vállalkozás, általában annál kisebb benne a magántulajdoni hányad. Magyarországon a legnagyobb magántulajdoni rész a majdnem legkisebb, az 1-10 főt foglalkoztató vállalkozásoknál található, ahol részesedése meghaladta az egyharmadot, azaz a jegyzett tőke minden harmadik forintja magánszemélyektől származott.

A belföldi társaságok tulajdoni része az előzőhöz hasonló, de még karakteristikusabban nyilvánult meg: a legnagyobb hányadot a „0”-fős vállalkozásokban (55%), míg a legkisebbet az 1000 fő feletti vállalkozásokban mutatta (16%).

A külföldi tulajdoni rész a többivel szemben nem jelez sem egyenes, sem fordított arányossági összefüggést a vállalkozás méretével. A legjobban az 51-300 főt foglalkoztató vállalkozásokban nyert teret, ahol a jegyzett tőkében több mint 40 százalékot képviselt. A legkevésbé az 1-20 fő közötti vállalkozásoknál épült be a jegyzett tőkébe a külföldi partner.

A gazdálkodási formákat tekintve meg kell ismételni azt a többször megfogalmazott megállapítást, miszerint az évtized második harmadának végére a lezajlott gazdasági átalakulás eredményeként megszűnt a vállalatok és szövetkezetek dominanciája, a jegyzett tőke egésze és annak egyes alkotóelemei is túlnyomórészt a korlátolt felelősségű társaságok és a részvénytársaságok kezében összpontosultak. A két gazdálkodási forma vagyónak összetétele között azonban jellegzetes különbségek mutatkoztak. Az állami vagyon az átalakulások során a vállalatoktól döntően a részvénytársasági formában működő vállalkozásokhoz „öröklődött”, így az összes jegyzett tőkében lévő állami tulajdoni hányad 90%-a a részvénytársaságok tőkéjében található. Ugyanilyen arányt képviselt az önkormányzati tulajdon is az összes jegyzett tőkéből a részvénytársaságoknál. Abszolút értékben meghaladta a részvénytársaságok részesedése az ötven százalékot az összes belföldi társasági tulajdoni rész és az összes külföldi tulajdoni rész birtoklásában. Ugyancsak az abszolút nagyságokat nézve a magántulajdon tekintetében viszont a korlátolt felelősségű társaságok és a szövetkezetek közel azonos mértékben megosztva rendelkeztek ezen tulajdoni rész 80%-a felett. A fentiek alapján némiképp leegyszerűsítve azt lehetne mondani, hogy a közösségi tulajdoni rész (állami, önkormányzati) a részvénytársaságok, míg a magán eredetű tulajdoni rész a korlátolt felelősségű társaságok jegyzett tőkéjét gyarapította. Végül csupán a teljesség kedvéért szükséges megemlíteni a szövetkezeti tulajdoni rész megoszlását, amelynek két harmada magától értetődően a szövetkezetek jegyzett tőkéjében összpontosult, az egy harmad rész pedig fele-fele arányban a korlátolt felelősségű társaságok és a részvénytársaságok tőkéjében jelent meg.

Az abszolút nagyságok mellett érdemes néhány észrevétel erejéig a jegyzett tőke összetevőinek viszonylagos értékei mellett is megállni. Így két szempontból is figyelmet érdemel az egyéb vállalkozási formák (lényegében a betéti társaságok) kategóriája, egyrészt az állami tulajdon, másrészt a külföldi részesedés magas hányada miatt. Mint az a korábbi fejtegetésekből látható volt, és ezt a nemzetközi tapasztalatok is alátámasztják, a vállalkozások formája és a vállalkozások mérete között szoros kapcsolat van. Magyarországon a mikro-, a kis-, és középvállalkozások általában egyéni vállalkozás, betéti társaság, szövetkezet, korlátolt felelősségű társaság formában, míg a nagyobb vállalkozások korlátolt felelősségű társaság, részvénytársaság, vállalat formában működnek (működtek). Ahogy azt az adatok jelezték, az utóbb felsoroltak jegyzett tőkéjében a többiekhez viszonyítva jelentős állami tulajdoni hányad, illetve külföldi részesedés található. A kilencvenes évek elején a vállalatok átalakulásakor, vegyes vállalkozások létrehozásakor nem volt ritka az állami vagyonnak betéti társaságokba kerülése sem. Ezek a betéti társaságok viszont természetesen már alapításukkor sem voltak igazi kisvállalkozások, alapító vagyonuk lényegesen, nagyságrendekkel meghaladta a kisvállalkozások átlagos saját tőkéjét. A mérlegfőösszeg nagyságának vizsgálatából kitűnik, hogy lényegében ezeknek a nagyobb vállalkozásoknak a jegyzett tőkéjében összpontosult az állami tulajdoni rész és a külföldi részesedés 80-90 százaléka, miközben számbeli arányuk az egyéb vállalkozási formák között csak ezrelékekben fejezhető ki.

A saját tőke összetételét régiók szerint vizsgálva már szó volt arról, hogy a jegyzett tőke több mint fele (52 százaléka) a budapesti székhelyű vállalkozások mérlegeiben jelenik meg. Tekintettel a főváros túlsúlyára, a nagy országos állami vállalatok fővárosi illetőségére, aligha meglepő, hogy a vizsgált időszak végén a jegyzett tőke összetevői közül az összes állami és az összes önkormányzati tulajdon több mint hetven százaléka a budapesti székhelyű vállalkozások birtokában volt. Annál meglepőbb viszont az a tény, hogy a magántulajdoni rész mindössze 29 százalék volt, kevesebb mint az alföldi régió részesedése az összes magántulajdonból.

Az egyes régiók között a jegyzett tőke összetevőinek megoszlását illetően lényeges különbségek mutatkoznak. Már az abszolút számok is jelezték, hogy a budapesti székhelyű vállalkozások jegyzett tőkéjében a legmagasabb az állami és az önkormányzati tulajdon együttes aránya. Ugyanakkor a leginkább magánosítottak Pest megye vállalkozásai, ahol az állami és az önkormányzati tulajdon aránya együttesen sem éri el a 8 százalékot. A többi régióban az állami és az önkormányzati tulajdoni hányad a két szélső pont, a főváros és Pest megye között található. A magántulajdon aránya az alföldi régióban a legmagasabb, Budapesten a legkisebb, mindössze egy ötöde az Alföldiének, míg a többi régióban közel azonos súlyt képvisel. A belföldi társaságok tulajdoni részének aránya a Dél-Dunántúlon emelkedik jelentősen az átlagos fölé, a többi területen az egymás közötti eltérés nem számottevő. A külföldi részesedés a pest megyei vállalkozásoknál a legnagyobb, a jegyzett tőke minden második forintja nem hazai eredetű. Ezzel szemben a Dél-Dunántúlon a vállalkozások jegyzett tőkéjének csak minden ötödik egysége származott külföldről.

I. RÉSZ

A vállalkozások szféra-átalakulásának jellemzői

I. A gazdasági szereplők számának alakulása¹

Már az 1995. esztendő fejleményei jelezték, de az 1996-97-es évek adatai végérvényesen arra utalnak, hogy az 1989 utáni gazdasági átalakulás a gazdasági szervezetek számának alakulása tekintetében a végéhez ért. A korábbi – főleg a gazdasági szereplők számával, összetételével jellemezhető – struktúra-átalakulás üteme erőteljesen lefékeződött, a revolúciónak is joggal nevezhető változások befejeződtek. Kialakult a vállalkozások, a vállalkozási formák új rendje, és az új gazdasági szerkezet a jövőben várhatóan már egy lassúbb ütemű, elsősorban a folyamatosan színre lépő új, valamint a piaci versenyben elhaló vállalkozások belső evolúciós szakaszában fog tovább fejlődni.

Az elmúlt nyolc-kilenc évben lezajlott változások dinamikáját jól mutatja, hogy a vállalkozások száma ezen időszak alatt közel megháromszorozódott, és a centralizált szervezeti struktúrát leváltva, napjainkra – a nemzetközi adatokat tekintve talán már túlzott mértékben is – Magyarország a kisvállalkozások országává vált.

1989 végén 360 ezer vállalkozás és 31 ezer egyéb (nem profit) szervezet működött Magyarországon. A vállalkozások zömét az egyéni vállalkozások tették ki (320 ezer), jelentős (24 ezer) volt a jogi személyiség nélküli társas vállalkozások (zömmel gazdasági munkaközösségek) száma. A mintegy 15 ezer jogi személyiségű társas vállalkozás többségét a szövetkezetek (7500) és a korlátolt felelősségű társaságok (4500) tették ki. A szervezeti centralizáció mértékét jelzi ugyanakkor, hogy termelés legnagyobb hányadát adó és az állóeszköz-állomány legnagyobb részét működtető állami vállalatok száma mindössze 2400 volt.

A *regisztrált vállalkozások* száma 1995-ben érte el a csúcspontját. Ekkor 1 053 ezer vállalkozást és ezekkel együtt összesen 1 115 ezer gazdasági szervezetet regisztráltak Magyarországon. Ezt követően indult meg az egyéni vállalkozások számának csökkenése, aminek következtében az 1997. év végére a *regisztrált vállalkozások* száma már elmaradt az egymilliótól (998 ezer), a *regisztrált gazdasági szervezetek* száma pedig ezzel párhuzamosan 1 067 ezerre csökkent. A vállalkozások között 791 ezerről 660 ezerre mérséklődött *egyéni vállalkozások* száma, miközben a *betéti társaságok* köre 107 ezerről 140 ezerre szélesedett. Az összességében jelentős csökkenés ellenére, ha figyelembe vesszük, hogy a családok száma Magyarországon megközelítőleg 3 millió, akkor azt kell mondanunk, hogy így is átlagosan minden harmadik család részt vesz valamilyen önálló vállalkozásban. Igaz ezen vállalkozások egy része a piaci jelenlét szempontjából csupán látszólagos. Ugyanis az 1997 végén nyilvántartott egyéni vállalkozásoknak 70%-a (1996-ban még csak 62%-a), a betéti társaságoknak 85%-a működött ténylegesen. Ennek ellenére is azt mondhatjuk, hogy akár kényszerből, akár a piac nyújtotta reális gazdasági adottságokra építve, esetleg a gazdasági szabályok kiskapuiból nyíló kínáló lehetőségekre alapított vállalkozásokkal az évtized második felére, történelmi léptékkal mérve páratlanul gyorsan a magyar társadalom jelentős része vállalkozóvá vált.

1997 végén az egyéni vállalkozások és betéti társaságok számszerinti túlsúlya ellenére a termelés zömét a *jogi személyiségű társas vállalkozások* adták, amelyek szerkezetére szintén a nagyarányú átalakulás a jellemző. A társas vállalkozások száma 1989 és 1997 között mintegy a nyolcszorosára nőtt. Ezen belül azonban a szövetkezetek száma alig változott (1997-ben 8330 szövetkezetet regisztráltak szemben az 1989. évi 7546-tal), a kft-k száma viszont a 23 szorosára, a rt-k száma több mint a tízszeresére (307-ről 3929-re) nőtt. 1997-ben a társas vállalkozások 90%-át a kft-k alkották. A bejegyzett kft-k és rt-k 85-90%-a valóban működött is, ez azonban a szövetkezeteknek csak alig valamivel több mint a feléről mondható el.

1. táblázat

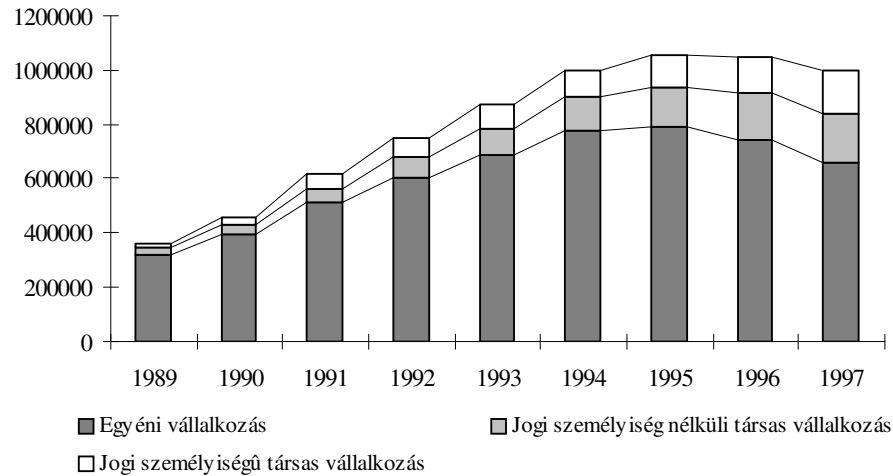
**A regisztrált gazdasági szervezetek száma az időszak végén
(darab)**

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
A. Jogi szem. társas váll.	15235	29470	52756	69386	85638	101591	116945	136917	158662
– Jogi személyiségű gt.	5191	19401	42695	59363	75654	91229	106245	125940	147388
= Kft	4484	18317	41204	57262	72897	87957	102697	122044	143109
= Rt	307	646	1072	1712	2375	2896	3186	3536	3929
– Szövetkezet	7546	7641	7766	8229	8668	8252	8321	8362	8330
B. Jogi szem nélk. társ. v.	24143	34095	52136	70597	98036	121128	144816	167426	179912
– Jogi szem. nélk. gt.	17341	26807	43439	60000	85116	105704	111057	132119	144552
= Betéti társaság	1162	5789	22977	41218	67301	89001	107106	127725	140043
– Jogi szem. nélk. egyéb	6802	7288	8697	10597	12920	15424	19913	22712	24269
C. Társ. váll. össz. A+B	39378	63565	104892	139983	183674	222719	261761	304343	338574
D. Egyéni vállalkozás	320619	393450	510459	606207	688843	778036	791496	745247	659690
E. Vállalkozások C+D	359997	457015	615351	746190	872517	1000755	1053257	1049590	998264
F. Egyéb szervezetek	31200	38300	43322	48982	53346	59931	62099	65719	69351
Mindösszesen E+F	391197	495315	658673	795172	925863	1060686	1115356	1115309	1067615

A kilencvenes évtized közepén az évek óta tartó folyamatokban jelentős módosulások történtek, amelyek a *vállalkozások száma növekedésének* alakulásában, valamint a *működő és a regisztrált vállalkozások² megváltozott arányában* jutottak kifejezésre. Ez utóbbi tényszerűen azt jelentette, hogy a kezdeti vállalkozási "boom" lendületének kimerülése után az évtized közepén megindult a leülepedés, az öntisztulás folyamata, a bármilyen okból tartósan nem működő vállalkozások folyamatosan hagyják el a piac színterét, ahol így egyre nagyobb részt foglalnak el a valóságos piaci szereplők.

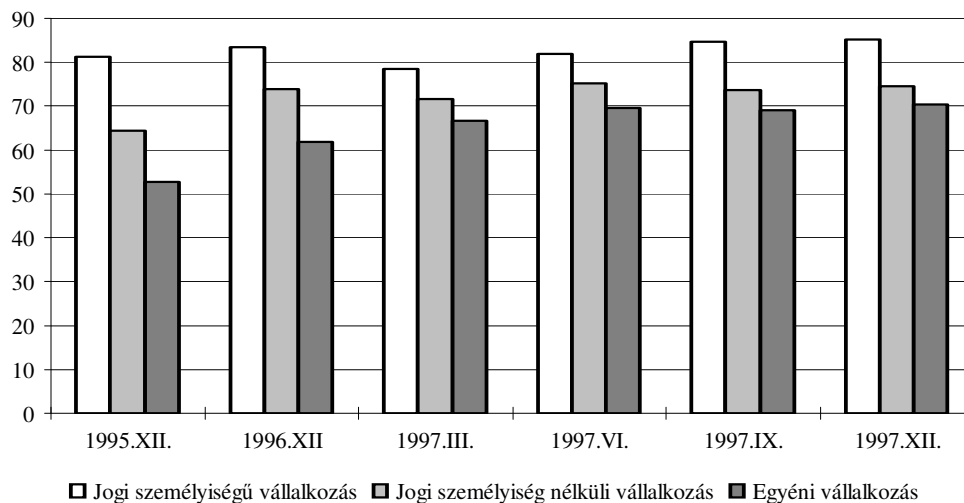
A *vállalkozások számának* a kilencvenes évek elejére jellemző robbanásszerű növekedése 1994-95 táján megtört. Ennek első jele volt, hogy 1995-ben a *regisztrált egyéni vállalkozások* számának növekedése gyakorlatilag megállt, 1996-ban 45 ezres, 1997-ben pedig további 86 ezres csökkenés következett be. Jelentősen mérséklődött ugyanakkor a társas vállalkozások növekedésének üteme is, ami a szerkezeti változással egészült ki, hogy a *működő jogi személyiségű társas vállalkozások* (túlnyomórészt korlátolt felelősségű társaságok) száma 1997-ben szorosan megközelítette a jogi személyiséggel nem rendelkező társas vállalkozások (lényegében betéti társaságok) számát.

A regisztrált vállalkozások száma az időszak végén (db)

A kilencvenes évek közepének másik jól kitapintható változása, ami elsősorban a jogi személyiséggel nem rendelkező vállalkozások körében mutatkozott meg, a *működő vállalkozások arányának növekedése* volt a regisztrált vállalkozásokon belül. Teljesen természetesnek tekinthető, hogy – összefüggésben az egész gazdaság átalakulásával – az évtized elején számos olyan vállalkozás alakult, amit a kényszer szült, vagy amelyek a jogszabályok kihasználására épültek és valójában nem volt valóságos gazdasági alapjuk, így a szabályok változása következtében életképtelenné váltak, formai fenntartásuk is folyamatos veszteséget jelentett. Ebben az értelemben egy önmagán túlszaladó folyamat önkorrekciójáról, egyfajta *öntisztulásról* is beszélhetünk akkor, amikor évről-évre, sőt hónapról-hónapra kimutatható, hogy a regisztrált vállalkozások egyre nagyobb hányada tényleges piaci szereplő, azaz ténylegesen működő vállalkozás. (2. ábra)

A működő és a regisztrált szervezetek aránya az időszak végén, százalék

1997-ben a regisztrált több mint egy millió gazdasági szervezet 97%-a *11 főnél kevesebb* munkavállalót foglalkoztatott. Az is megállapítható, hogy a legkisebb vállalkozásoknak *alig több mint a fele működött* és hogy a méretkategóriák növekedésével a működő vállalkozások aránya is gyorsan emelkedett, úgy, hogy a legnagyobb méretkategóriában már csaknem valamennyi bejegyzett vállalkozás egyben működött is. A regisztrált vállalkozásokon belül a működő vállalkozások létszám kategóriák szerint és gazdálkodási formánként a 2. táblázat szerinti képet mutatták.

2. táblázat

**A működő gazdasági szervezetek száma 1996. és 1997. XII. 31-én
létszámkategóriák és gazdálkodási formák szerint
(darab)**

Gazdálkodási forma		11 főnél kisebb	11–20 fő	21–50 fő	51–300 fő	300 főnél nagyobb	Összesen
Gazdasági társaság	a)	200089	8300	6066	3561	913	218929
	b)	230682	8609	6169	3624	861	249945
ebből: kft.	a)	89053	6862	5253	2684	314	104166
	b)	107715	7117	5332	2715	313	
részvénytársaság	a)	1183	238	430	789	592	3232
	b)	1483	281	440	824	545	3573
betéti társaság	a)	106257	1117	330	73	5	107782
	b)	116854	1138	353	71	3	118419
Szövetkezet	a)	2082	557	920	1243	56	4858
	b)	2424	535	882	1105	43	4989
Társas vállalkozás összesen	a)	215258	9434	7264	4927	999	237882
	b)	246623	9591	7257	4795	921	269187
Egyéni vállalkozás	a)	458571	1194	339	59	-	460163
	b)	463527	1170	314	38	-	465049
Vállalkozás összesen	a)	673829	10628	7603	4986	999	698045
	b)	710150	10761	7571	4833	921	734236
Gazdasági szervezetek összesen	a)	738098	10774	7855	5718	1319	763764
	b)	778046	10918	7843	5584	1196	803587
Összesen = 100 %	a)	96,6	1,4	1,0	0,7	0,2	100
	b)	96,8	1,4	1,0	0,7	0,1	100

Megjegyzés: a) : 1996. XII. 31-én
b) : 1997. XII. 31-én

A táblázat adataiból és a nemzetközi összehasonlításokból is kitűnik, hogy a kilencvenes évek második felére a szervezetek számát tekintve Magyarország *a mikrovállalkozások* országa lett, ugyanis a legkisebb vállalkozások aránya jelentősen meghaladja az OECD országok átlagát. (3. táblázat)

A vállalkezési szerkezet a vállalkozások, valamint a foglalkoztatottak száma szerint az európai OECD országokban és az Amerikai Egyesült Államokban 1995-ben

	Megoszlás a vállalkozások száma szerint (%)		Megoszlás a foglalkoztatottak száma szerint (%)	
	Európa	USA	Európa	USA
Mikro vállalkozás (1-10 fő)	93,3	78,2	31,8	12,2
Kisvállalkozás (11-99 fő)	6,2	20,0	24,9	27,0
Középvállalkozás (100-499 fő)	0,5	1,4	15,1	14,4
Nagyvállalkozás (500 fő felett)	0,1	0,3	28,1	46,3

Forrás: Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) Working Party on Small and Medium-Sized Enterprises, "High-Level Workshop on 'SMEs: Employment, Innovation and Growth' Synthesis Report," Washington, D.C., June 1995.

A regisztrált szervezetek közel 3/4 részét kitevő *egyéni vállalkozásból a szakmai megoszlást* tekintve a legnagyobb arányt a szellemi szabad foglalkozásúak (37%) képviselik. Csekélynek tűnik a mezőgazdasági vállalkozások száma, aminek a magyarázata az, hogy ezek között nem szerepelnek az adókötelezettség alatti termelési volument produkáló östermelők. A megoszlás azonban lényegesen megváltozik akkor, ha a működő szervezeteket nézzük, ugyanis az egyéni vállalkozók egyes kategóriái között ebben a tekintetben igen nagy az eltérés. A regisztrált szellemi foglalkozásúaknak csak kevesebb, mint a negyven százaléka működik valóban, míg ez az arány a kereskedőknél, kisiparosoknál és a mezőgazdasági önálló vállalkozóknál meghaladja a háromnegyed részt. (4. sz. táblázat) Ez a már korábban is említett fő tendenciába *illeszkedően 1995-höz képest lényeges változást* takar, ugyanis egy évvel korábban egynegyed, illetve kétharmad részek voltak ugyanezek az arányok.

Az egyéni vállalkozók szakmai megoszlása (fő)

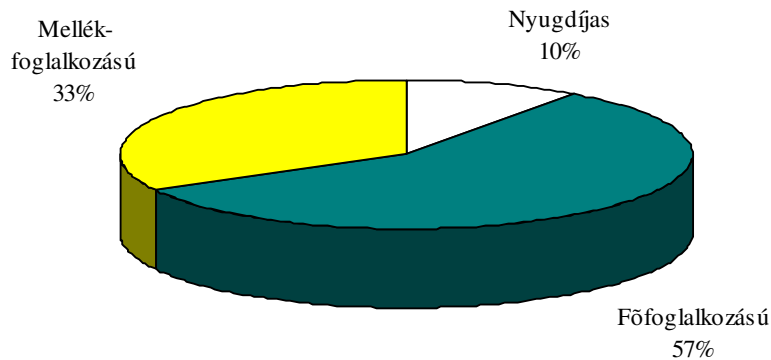
Szakma	1994. dec.	1995. dec.	1996. dec.	1996-ból működő	
				db	%
Szellemi szabadfoglalkozású	243093	273200	274899	103699	37,7
Kisiparos	257245	261458	239419	182172	76,1
Magánkereskedő	255205	235067	205011	154171	75,2
Mezőgazdasági vállalkozó	11579	23758	25918	20121	77,6
Összesen	778036	793483	745247	460163	61,7

1996-97-ben *a munkavégzés jellegét* tekintve az egyéni vállalkozások összetétele jelentősen megváltozott: csökkent a tevékenységüket mellékfoglalkozásban üzők aránya, ezzel szemben a nyugdíjasok és a főfoglalkozásúak súlya megnövekedett. (3. ábra) Míg a főfoglalkozású egyéni vállalkozók háromnegyede működő vállalkozás,

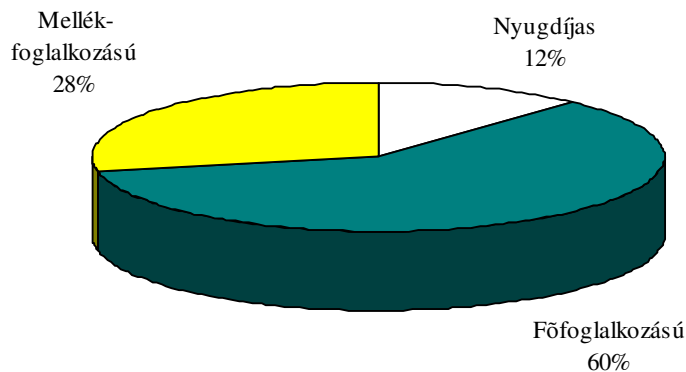
addig a mellékfoglalkozásúaknál 53 százalék, a nyugdíjasoknál pedig mindössze 46 százalék a ténylegesen is működő vállalkozások aránya.

3. ábra

**A működő egyéni vállalkozások a munkavégzés jellege szerint
1996. XII. 31-én**

**A működő egyéni vállalkozások a munkavégzés jellege szerint
1997. XII. 31-én**

A vállalkozások *területi elhelyezkedését* tekintve – történelmi okokkal is magyarázhatóan – Magyarországot az erős területi differenciáltság jellemzi. *Székhely szerinti* megoszlásuk alapján 1997 végén a legtöbb működő vállalkozás a fővárosban (230 663), Pest (78 190), valamint Borsod-Abaúj-Zemplén (38 926) és Bács-Kiskun (38 467) megyében tevékenykedett. A vállalkozói aktivitást kifejező mutató, az 1000 lakosra jutó működő vállalkozások száma az átlag (72) felett volt Budapesten (114), Zala (77), Csongrád (76), valamint Pest (74) megyében. Az átellenes oldalról Borsod-Abaúj-Zemplén (46), Nógrád (47), Szabolcs-Szatmár-Bereg (51), Jász-Nagykun-Szolnok (52), Heves (54), Békés (56) megyéket lehet nevesíteni, amely területeken az 1000 lakosra jutó vállalkozások száma nem éri el a fővárosi átlagnak a felét sem. Lényegében ehhez a körhöz tartozik Hajdú-Bihar megye (58) is, ami így együtt azt jelenti, hogy a lakosság létszámára vetített vállalkozói aktivitás a legalacsonyabb és az országos átlagtól a legnagyobb mértékben elmaradó a Dunától keletre eső területeken, pontosabban az Északi-Hegyvidék, valamint Csongrád megye kivételével a Tiszántúl régióiban. (5. táblázat a következő oldalon.)

**Az 1000 lakosra jutó vállalkozások száma területenként
1996. december 31-én és 1997. december 31-én**

Megye, főváros		Regisztrált vállalkozás			Működő vállalkozás		
		társas	egyéni	összes	társas	egyéni	összes
Budapest	a)	69	105	174	51	54	105
	b)	78	91	169	59	55	114
Bács-Kiskun	a)	23	67	90	18	46	64
	b)	25	60	85	20	46	66
Baranya	a)	28	75	103	22	45	67
	b)	31	66	97	25	46	66
Békés	a)	15	60	75	12	43	55
	b)	16	54	70	13	43	56
Borsod-Abaúj-Zemplén	a)	18	46	64	14	31	45
	b)	20	40	60	15	31	46
Csongrád	a)	28	76	104	22	51	73
	b)	30	69	99	24	52	76
Fejér	a)	23	69	92	18	42	60
	b)	25	60	85	20	43	63
Győr-Moson-Sopron	a)	24	70	94	20	50	70
	b)	26	62	88	22	50	72
Hajdú-Bihar	a)	19	54	73	16	39	55
	b)	22	50	72	18	40	58
Heves	a)	14	57	71	11	42	53
	b)	16	50	66	13	41	54
Jász-Nagykun-Szolnok	a)	15	52	67	13	37	50
	b)	17	46	63	15	37	52
Komárom-Esztergom	a)	26	64	90	19	45	64
	b)	27	57	84	21	46	67
Nógrád	a)	16	44	60	12	33	45
	b)	17	40	57	13	34	47
Pest	a)	26	70	96	21	48	68
	b)	30	60	90	25	49	74
Somogy	a)	21	106	127	17	49	66
	b)	23	98	121	19	51	70
Szabolcs-Szatmár-Bereg	a)	15	50	65	13	37	50
	b)	17	45	62	14	37	51
Tolna	a)	18	74	92	15	45	60
	b)	20	66	86	17	45	62
Vas	a)	17	65	82	14	42	56
	b)	20	59	79	17	42	59
Veszprém	a)	20	85	105	15	47	62
	b)	22	78	100	18	48	66
Zala	a)	24	89	113	19	53	72
	b)	26	84	110	21	56	77
Összesen	a)	30	73	103	23	45	68
	b)	33	65	98	26	46	72

Megjegyzés: a): 1996. december 31-én
b): 1997. december 31-én

II. A vállalkozások főbb jellemzői 1992-1997

II.1. A feldolgozásba bevont vállalkozások reprezentativitása

A feldolgozás adatbázisát a társasági adó bevallások alkotják, azaz minden olyan gazdasági társaság, egyéni vállalkozás szerepel a vizsgálati körünkben amelyik 1992-1997 között adóbevallást nyújtott be. Ez a kör nem azonos a KSH publikációkban szereplőkkel, csupán – bizonyos megszorításokkal – a gazdasági társaságok adatai vethetők egybe a KSH-nál megjelenő ún. *működő gazdasági szervezetekre* vonatkozó adatokkal. Külön hangsúlyozni kell, hogy *a jelen feldolgozás nem tartalmazza a pénzügyi tevékenység, biztosítás ("J" jelű) gazdasági ág adatait*. Ennek oka, hogy ennek a tevékenységnek az elszámolása az eszközök, a források, az eredménylevezetés tekintetében olyan egyedi vonásokkal bír, tartalmában olyan eltéréseket mutat a gazdaság egyéb területeihez képest, ami nagyságrendjénél fogva jelentősen torzítaná a vállalkozások egészére vonatkoztatható képünket. A pénzügyi tevékenység, biztosítás vizsgálatáról a magyarországi vállalkozások átfogó elemzésekor természetesen nem lehet lemondani, de ezt nem ebben, hanem egy külön tanulmányban fogjuk megtenni.

A fentiek szerint értelmezve a mennyiségi korlátokat a jelen tanulmányban ugyanakkor elmondható, hogy amennyivel szűkebb az általunk vizsgált kör, annyival bővebb az arról rendelkezésre álló információ mennyisége, így hitünk szerint az itt közlésre kerülő adatok lényegesen gazdagíthatják ismereteinket a magyar gazdaság vállalkozásainak működéséről. Mindezek előrebocsátásával a vizsgálatba bevontak körét, súlyát a gazdaság egészén belül illusztrálják a következő táblázat adatai:

6. táblázat

A vizsgálatba bevont vállalkozások megoszlása a vállalkozások száma (db), a megtermelt GDP (Mrd Ft), és a foglalkoztatottak száma (ezer fő) szerint

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Vállalkozások száma, db	110434	133390	174214	192690	221410	224812
– a regisztráltak %-ában	15%	16%	18%	19%	21%	23%
Megtermelt GDP, Mrd Ft	1266	1492	1884	2409	2983	4943
– az összes GDP %-ában	43%	42%	43%	44%	45%	kb. 45%
Foglalkoztatottak, ezer fő	2309,6	2079,0	2156,3	1993,1	2081,6	2004,7
– a foglalk. %-ában	53%	51%	54%	50%	53%	55%

Megjegyzések: Regisztrált vállalkozások: jogi személyiségű gazdasági társaságok + jogi személyiség nélküli gazdasági társaságok + egyéni vállalkozások. (A vizsgált vállalkozások aránya az összes működő vállalkozásban kifejezve lényegesen magasabb (a reprezentáció jobb) lenne a táblázatban szereplőknél, de erre vonatkozóan az időszak egészére nincsenek adataink.)

A megtermelt (közelítő) GDP-t az adatbázisunkból folyó árakon számítottuk a következő képpen: GDP = értékesítés nettó árbevétele + aktivált saját teljesítmények értéke – eladott áruk beszerzési értéke – alvállalkozói teljesítmények – anyagköltség – egyéb költség + biztosítási díj + földbérleti díj – 20 E Ft alatti értékcsökkenés

Mint a táblázat adataiból kitűnik a reprezentáció szintje (a foglalkoztatottak száma kivételével) az évek folyamán növekszik, ami elsősorban abból fakad, hogy ezen időszak alatt növekedett a gazdasági társaságok aránya az egyéni vállalkozásokkal szemben, másrészt pedig a regisztrált vállalkozásokon belül emelkedett a ténylegesen működő vállalkozások aránya.

II.2. A vállalkozási szerkezet a vállalkozások mérete szerint

A vizsgálataink szerint sem a világban, sem Magyarországon nem létezik a különböző méretű vállalkozás típusoknak valamiféle kiértelt, egységes definíciója. A mindennapi szóhasználat, a statisztikai célú feldolgozások, az egyes támogatási konstrukciók és a bankok által használt meghatározások nagyon különbözőek, talán csak az igen nagyvonalú nagyságrendekben alakult ki egyetértés. Ennek feloldására néhány éve az (akkor még) Ipari és Kereskedelmi Minisztérium (IKM) és a Kisvállalkozásfejlesztési Intézet (KFI) más szervezetek bevonásával kidolgozott egy ajánlást, amely a következő osztályozást javasolja³:

Megnevezés	Kategória határok
Mikrovállalkozás	Az alkalmazottak száma: 0-10 fő
Kisvállalkozás	Az alkalmazottak száma: 11-50 fő, a nettó árbevétel maximum 500 millió Ft évente, a mérlegfőösszeg vagy konszolidált mérleg maximum 200 millió Ft évente, más vállalkozási kategóriában lehetséges tulajdoni hányadának maximuma 25 százalék.
Középvállalkozás	Az alkalmazottak száma: 51-250 fő, a nettó árbevétel maximum 2,5 milliárd Ft évente, a mérlegfőösszeg vagy konszolidált mérleg maximum 1,25 milliárd Ft évente, más vállalkozási kategóriában lehetséges tulajdoni hányadának maximuma 25 százalék.

Az idézett kiadvány az ajánlat megfogalmazásakor egyidejűleg hozzá is teszi, hogy "A fenti meghatározás következetes és teljes körű alkalmazását a jelenlegi statisztikák nem teszik lehetővé."⁴ Tekintve, hogy fontosnak tartjuk a KFI-nek a hivatkozott éves jelentésben részletesen megfogalmazott törekvéseit, ezért ebben a tanulmányban, kihasználva az adatbázisban rejlő előnyöket, részben megkíséreljük pótolni is a statisztikai publikációkból hiányzó információkat.

A vizsgálatainkhoz kiindulási alapként tehát elfogadtuk az imént részletezett ajánlást, de néhány *kiegészítéssel, módosítással*: a mikrovállalkozásokból kivettük és elkülönítettük a "0"-fős vállalkozások csoportját⁵; a középvállalkozások létszám határát a statisztikai publikációkkal összhangban 300 főre emeltük; információ hiányában nem vehettük ugyanakkor figyelembe a tulajdoni hányadra vonatkozó megkötéseket; továbbá nagyvállalkozásoknak fogjuk nevezni a 300 főnél többet foglalkoztató, a 2,5 milliárd forintos éves árbevételt, és 1,25 milliárd forintos mérlegfőösszeget meghaladó méretű vállalkozásokat. Tekintve, hogy az így képzett részhalmozok nem fedik le a megfigyelt sokaság egészét, a kimaradókat, vagy be nem soroltakat önálló csoportként kezeljük, mint olyanokat, amelyek a "szubjektív" átlagtól eltérnek, ami a gyakorlatban a *csoportátlagot meghaladó, vagy attól elmaradó eszközhatékonyságú vállalkozások körét jelenti*. Fel kell hívnunk a figyelmet arra is, hogy az idősoros (1992-1997 évek)

elemzésekben a definíciók állandósága és az infláció ellentmondása miatt nagyrészt a kimaradók csoportja "gyűjti be" az egyes csoportokból kiesőket, mivel a létszámot és a mérlegfőösszeget az infláció az árbevételnél kisebb mértékben, vagy egyáltalán nem érintheti.

Mielőtt bemutatnánk a fenti ajánlásnak megfelelő összevont (képzett) csoportok jellemzőit⁶, célszerű áttekinteni az alapszámok ismérveit is. A következőkben ismertetésre kerülő *létszámkategóriák* kialakításakor az összehasonlíthatóság biztosítása érdekében igyekeztünk figyelembe venni mind az Európai Unió⁷, mind a KFI fentebbi ajánlásait, a Központi Statisztikai Hivatal nómenklatúráit, valamint a véleményünk szerint leginkább érdeklődésre számot tartható kategória határokat. Mindezek alapján az általunk kijelölt kategóriákban a vállalkozáscsoportok száma a következőképpen alakult 1992 és 1997 között (7. táblázat a következő oldalon):

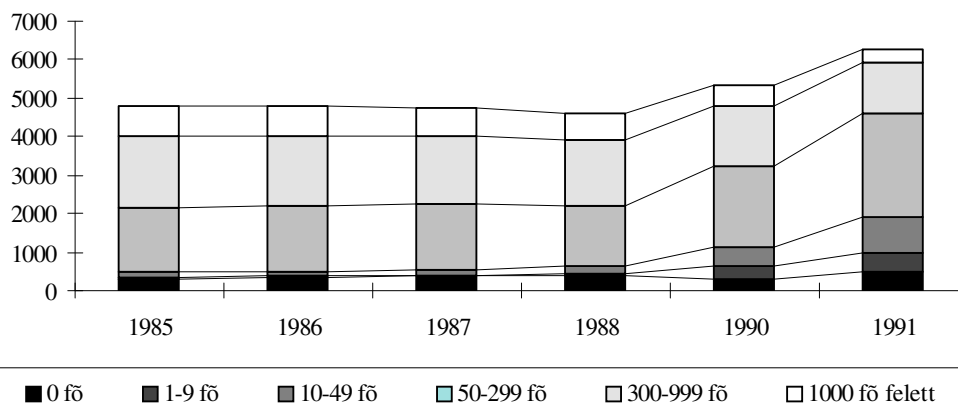
7. táblázat

A feldolgozásba bevont vállalkozások száma a létszám nagysága szerint (darab)

Létszámkategória	1992	1993	1994	1995	1996	1997
0 fő	46666	43241	56687	60583	69296	72514
1-10 fő	46962	71876	97907	112405	131869	130985
11-20 fő	5732	6802	7796	8119	8594	9358
21-50 fő	5051	5718	6136	6181	6273	6545
51-300 fő	4705	4718	4721	4523	4520	4574
301-1000 fő	1038	812	765	695	666	658
1000 fő felett	280	220	202	184	192	178
Összesen	110434	133390	174214	192690	221410	224812

A magyarországi vállalkozások méret szerinti struktúrájának jelenlegi állapota – összehasonlítva a tőlünk nyugatra eső európai országokkal – nem tekinthető egy szerves, evolúciós folyamat eredményének. Egyáltalán nem túlzás a "radikális", a "robbanásszerű", a "revolúciós" jelzők használata azoknak a változásoknak a leírására, amelyek az elmúlt közel egy évtizedben lejátszódtak, még annak ellenére sem, hogy ezek nem voltak előzményektől mentesek. A hetvenes években a mezőgazdaságban, a vendéglátásban, majd a nyolcvanas években szinte a gazdaság egészében lépések történtek az erősen centralizált szervezeti struktúra lazítására, a kisvállalkozások erősítésére. Ez azonban akkor az ideológiai béklyók szorításában nem lehetett átütő erejű – viszont kiváló előiskolát jelentett a későbbi fordulathoz -, teljes lendületűvé csak az új politikai rendszer alapjainak kiépülése után, a nyolcvanas-kilencvenes évek fordulójától válhatott. A nyolcvanas évtized legvégéig mindössze néhány ezer (lényegében vállalat, állami gazdaság, szövetkezet) alkotta a gazdaság törzsét, az ettől eltérő vállalkozási formák súlya elenyésző volt. Az évtized utolsó esztendejében, 1989. január 1.-én lépett hatályba a gazdasági társaságokról szóló 1988. évi VI. törvény, ami a jogi szabályozás keretében végre szélesre tárhatta a kaput az új vállalkozási formák előtt. Addig azonban a korábbi centralizált szervezeti szerkezet lényegében érintetlen maradt, amint azt a következő ábra illusztrálja (4. ábra a következő oldalon):

A kettős könyvvezetést vezető vállalkozások száma, db

Forrás: a mérlegbeszámoló, KSH (PM) GII adatbázis

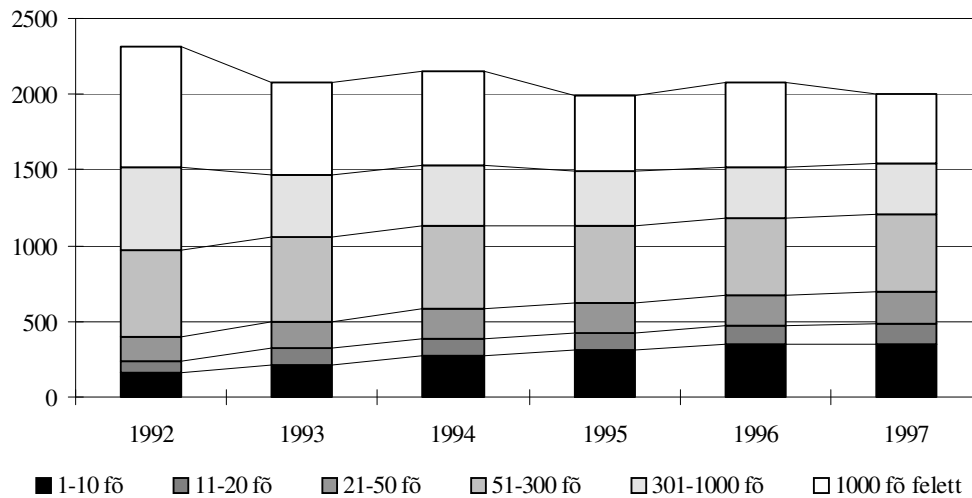
Megjegyzés: az 1989. évi feldolgozás nem teljes, ezért nem közöljük annak adatait.

1989 után páratlan gyorsasággal jelentek meg az új vállalkozási formák – elsősorban a betéti társaságok, a korlátolt felelősségű társaságok, a részvénytársaságok alakjában -, amelynek, majd később a privatizációnak együttesen köszönhetően a szervezeti (és tulajdonosi) centralizáció néhány év alatt lebomlott. A "szocialista nagyvállalatok" kft-kre, rt-kre töredezték szét, a méret szerinti hierarchia csúcsán állók száma jelentősen megfogyatkozott. Ugyanakkor és e mellett az egyéni kezdeményezés nagyon gyakran kényszerülte erősödése következtében a törpe-, vagy mikrovállalkozások, továbbá a kisvállalkozások száma ugrásszerűen megnőtt, de nem tudott ugyanilyen intenzitással izmosodni a középvállalkozások köre. Napjainkra a szervezeti piramis alja nemzetközi összehasonlításban is túl szélessé vált, egyes formáknál (egyéni vállalkozók) a telítettség és a kifulladás egyértelmű jelei mutatkoznak. Ezzel szemben a piramis dereka, a középvállalkozások köre még nem elég erős, további szélesedésre lesz szüksége, ami valószínűleg már egy lassúbb szerves fejlődés eredményeként, az alulról szívósan felkapaszkodók munkájának gyümölcse lesz.

Az egyes vállalkozástípusok súlyának, szerepének kilencvenes évekbeli változását a foglalkoztatott létszámnak (5. ábra), a belföldi árbevételnek (6. és 8. ábra), az export árbevételnek (7. és 8. ábra) és a megtermelt GDP-nek (9. ábra) az alakulása alapján illusztrálhatjuk. (Az ábrák a következő oldalakon találhatóak.)

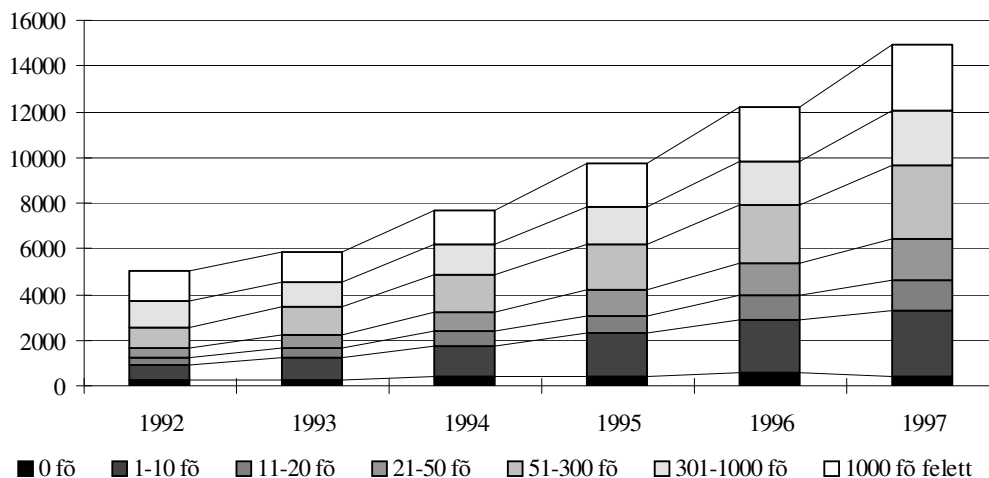
1992-1997 között a foglalkoztatott létszám tekintetében a 300 fő alatti vállalkozások aránya jelentősen megnőtt, míg a közepesnek vagy nagyoknak tekinthető szervezetek által foglalkoztatottak létszáma csökkent. A kisebb vállalkozások között lényegében csak az 1-10 főt foglalkoztatók aránya nőtt. Erre azért fontos figyelni, mert a munkanélküliség alakulásában jelentős szerepük lehet, ugyanis a legkisebb vállalkozások azok, amelyek tartalékok hiányában a leginkább ki vannak téve a konjunktúra hullámzásainak. Az OECD országok tapasztalata is azt mutatja, hogy ebben a körben a legkisebbek a 3-5 éven túli gazdasági túlélési esélyek, itt a legnagyobb a fluktuáció, a megszünések és az új alakulások kiváltotta mozgás.

**A foglalkoztatottak létszáma létszámkategóriák szerint
(ezer fő)**

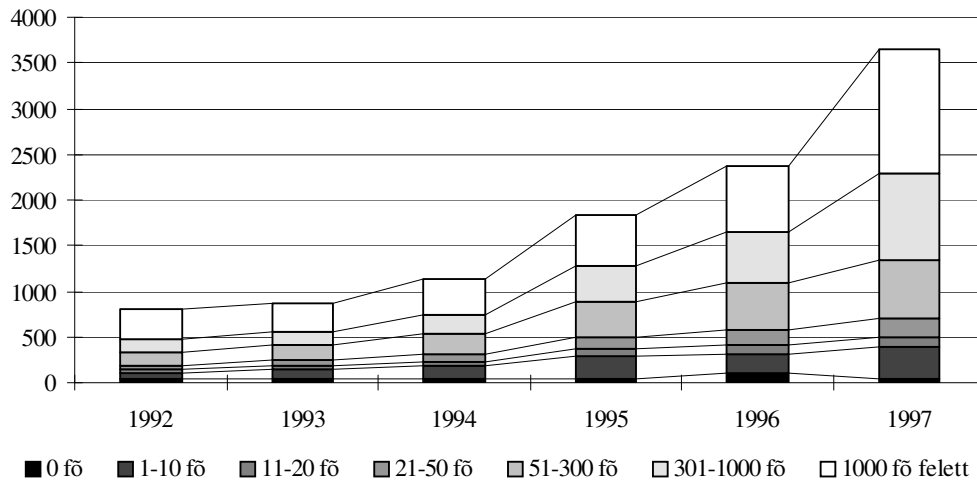
A belföldi értékesítés és az export értékesítés árbevételének az egyes vállalkozás típusok közötti megoszlásában jellegzetes eltérés található. Míg a belföldi árbevétel előállításában a kisebb vállalkozások aránya – a foglalkoztatott létszámhoz hasonlóan – növekszik, addig az export árbevételben a 300 fő feletti vállalkozások súlya 1993-1996 között lényegében változatlan maradt, sőt 1997-ben még jelentősen meg is nőtt. (Lásd a 7. és a 8. ábrát a következő oldalakon.) Érdeemes felfigyelni arra is, hogy mind a létszám, mind az árbevételek vonatkozásában az 1-10 fős vállalkozások nagyjából ugyanakkora részesedéssel bírtak, mint a 11-50 főt foglalkoztatók együttesen.

**A belföldi értékesítés nettó árbevétele létszámkategóriák szerint
(folyó árakon, milliárd Ft)**

7. ábra

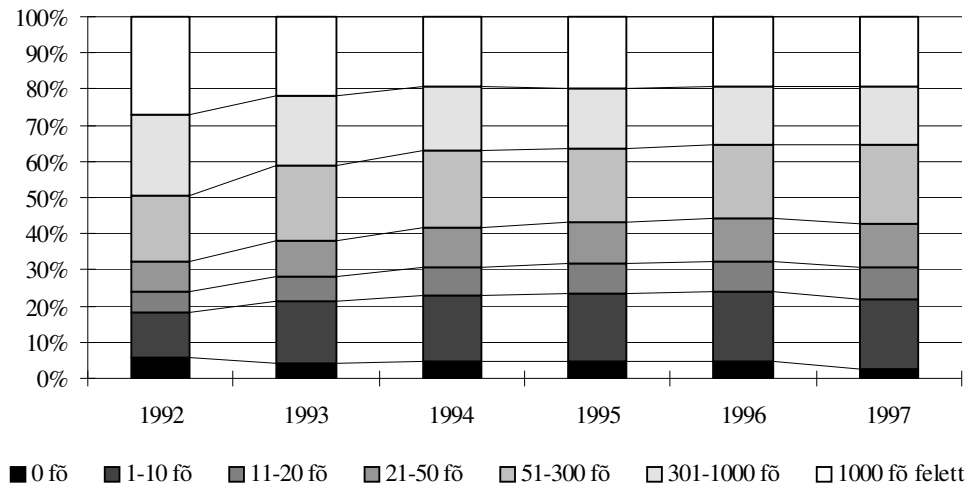
**Az exportértékesítés nettó árbevétele létszámkategóriák szerint
(folyó árakon, milliárd Ft)**

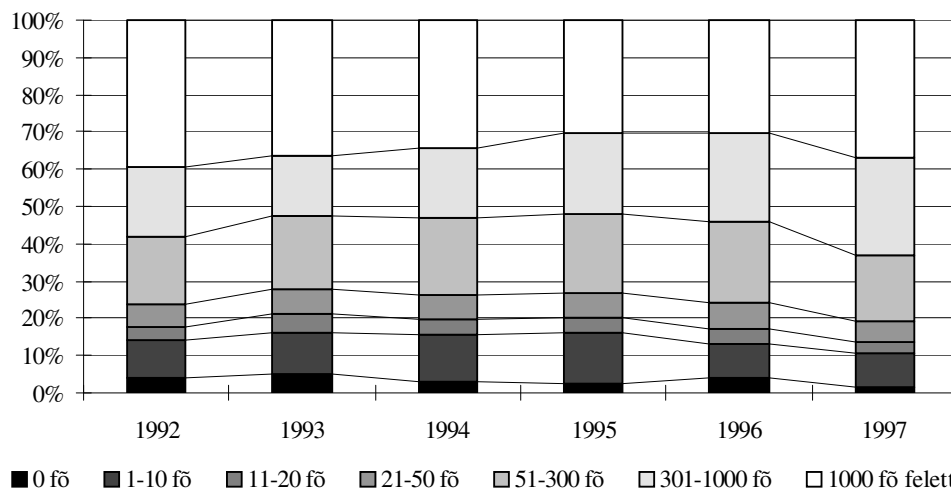

8. ábra

**A belföldi értékesítés nettó árbevételének és
az exportértékesítés nettó árbevételének megoszlása**

a.) Belföldi értékesítés

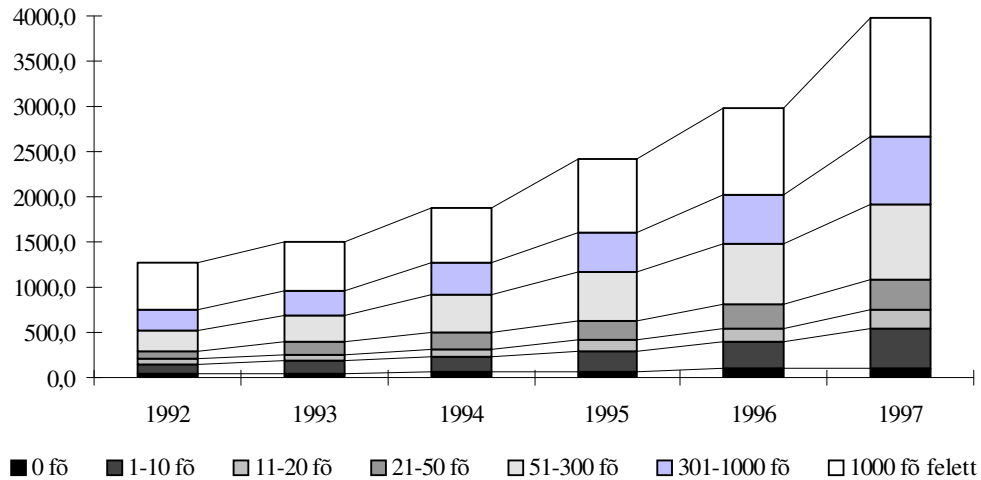

b.) Exportértékesítés

A megtermelt GDP 1992-1997 közötti megoszlásának alakulása annyiban tér el az eddigiektől, hogy a 300 főnél többet foglalkoztató vállalkozások részarányának csökkenését nem az 1-9 fős, hanem az 51-300 főt foglalkoztató középvállalkozások csoportjának arány növekedése ellensúlyozta. E megállapítás tartalmát azonban árnyalni szükséges annyiban, hogy a következtetés levonásakor nem azonos dolgokat hasonlítottunk össze. Ugyanis a GDP nagyságát befolyásoló költségek elszámolásában a kisebb és a nagyobb méretű vállalkozások viselkedésében lényeges eltérések vannak. Minél kisebb ugyanis egy vállalkozás, és teljesítménye minél inkább kötődik egy vagy több család megélhetéséhez, annál nagyobb mértékben fonódik össze – lényegében teljesen törvényes módon – az egyéni (végső) fogyasztás a vállalkozás tényleges költségeivel és így áttételesen a legkisebb vállalkozások összesített GDP teljesítményével. (Arról nem is szólva, hogy ott ahol az irányítás, a végrehajtás, a munkavégzés részei nem különülnek el adminisztratív módon, ott sokkal kedvezőbbek a lehetőségek a legalitáson már túllépő szürke-fekete eszközök különböző mértékű alkalmazására is.)

A vállalkozások létszámkategóriák szerinti vizsgálata során elkerülhetetlen a "0"-fős vállalkozások külön elemzése. Ez a csoport 1992-1997 között az összes vállalkozás (darabszám szerint) közel egyharmadát képviselte. Egy korábbi lábjegyzetben tett felvetésünkre visszatérve a továbbiakban azt kíséreljük meg körbejárni, hogy vajon milyen mértékben tekinthető ez a csoport egységesnek, mennyiben minősíthető kisvállalkozásnak? A kérdésre a választ a következő fejezet próbálja meg megadni.

A megtermelt GDP a vállalkozások mérete szerint, milliárd Ft

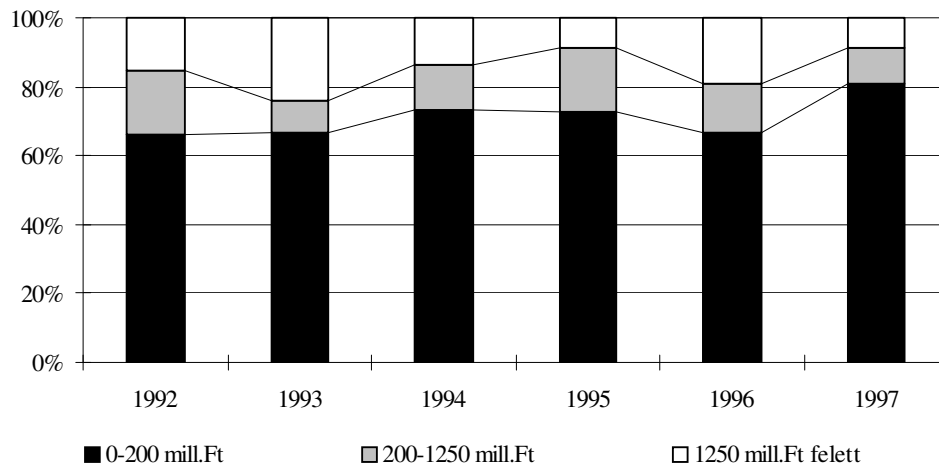
Megjegyzés: a megtermelt (közelítő) GDP-t az adatbázisunkból folyó árakon számítottuk a következő képpen: GDP = értékesítés nettó árbevétele + aktivált saját teljesítmények értéke – eladott áruk beszerzési értéke – alvállalkozói teljesítmények – anyagköltség – egyéb költség + biztosítási díj + földbérleti díj – 20 E Ft alatti értékcsökkenés

II.3. A "0"-fős vállalkozások jellemzői

A "0"-fős vállalkozásokat a mérlegfőösszeg nagysága szerint vizsgálva megállapítható, hogy miközben a legkisebb kategóriába (0-200 millió Ft) soroltak darab száma meghaladja a 99%-ot, addig az a néhány száz darab "0"-fős vállalkozás, amelyek mérlegfőösszege nagyobb, mint 200 millió forint, a "0"-fős csoport teljes nettó árbevételének átlagosan az egyharmadát adja.

10. ábra

A "0"-fős vállalkozások nettó árbevételének a mérlegfőösszeg szerinti kategóriákban való megoszlása

A "0"-fős vállalkozásokon belül 1996-ban 99,4%-ot képviseltek a *tagsági viszonyon alapuló* vállalkozások, vagy az *egyéni vállalkozások*, ami nagy valószínűséggel azt jelenti, hogy ezek a vállalkozások valóban foglalkoztatottak nélkül működnek a tagok munkájára építve tevékenységüket. A *vállalatok* időben csökkenő és eredendően alacsony száma (111-ről 85-re) a megszűnő vagy átalakuló szervezeteket mutatja. Kilóg a sorból azonban a *részvénytársaságok* egyre bővülő köre, ahol a "0"-fős alkalmazotti létszám a bevételekben már kitöltési hibára enged következtetni. (Mielőtt azonban erre a gyors következtetésre jutnánk, aminek megalapozottságát gyanússá teszi, hogy miért pont a részvénytársaságok ilyen "hanyagok" a bevételeik elkészítésében, érdemes néhány további körülményt is szemügyre venni.)

8. táblázat

A "0"-fős vállalkozások száma gazdálkodási formánként

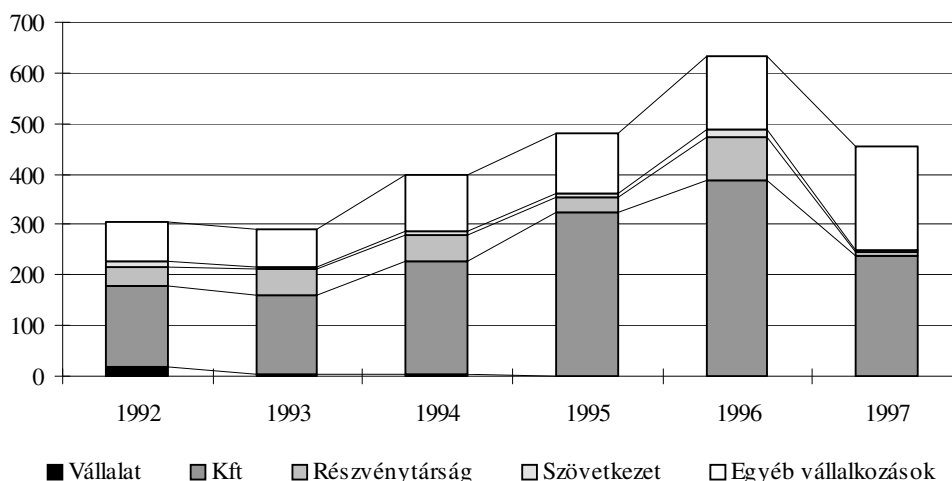
Gazdálkodási forma	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Vállalat	111	86	83	86	85	72
KFT	15536	16467	19160	22228	25427	23994
Részvénytárs.	159	205	243	292	341	323
Szövetkezet	606	564	617	710	943	961
Egyéni vállalkozás	2615	1734	5414	4956	5939	*
Egyéb vállalkozás	27639	24185	31170	32311	36561	47164
Összesen	46666	43241	56687	60583	69296	72514

Megjegyzés: */ Az egyéni vállalkozók 1997. január elsejétől nem tartoznak a társasági adóról szóló tv. hatálya alá.

1996-ban a "0"-fős vállalkozások nettó árbevételének mintegy 60%-át a korlátolt felelősségű társaságok, 22%-át az egyéb vállalkozások (lényegében a betéti társaságok) állították elő. A *harmadik helyen* a darabszámra százalékban alig kifejezhető *részvénytársaságok* álltak az értékesítés nettó árbevételének 13%-ával.

1997-ben a fél évtizedig fennállt helyzet az átalakulási folyamat végéhez érve gyökeresen megváltozott. A "0"-fős vállalkozások árbevétele a részvénytársaságok árbevételének nagyságrenddel történt visszaesése következtében jelentősen csökkent. A részvénytársaságok száma 1997-ben ugyan csak 18-cal volt kevesebb, mint 1996-ban, de összes árbevételük 84,8 milliárd forintról 7,2 milliárd forintra esett vissza. Így a nettó árbevételben 13 százalékról mindössze 1,6 százalékra mérséklődött a részvénytársaságok részesedése. A korlátolt felelősségű társaságok aránya is jelentősen, 7 százalékkal csökkent, miközben az egyéb vállalkozások (lényegében a betéti társaságok) megduplázták részesedésüket a nettó árbevétel előállításában.

**A "0"-fős vállalkozások árbevétele gazdálkodási formánként
(folyó árakon, milliárd Ft)**

Az előzőek alapján már nem meglepő, hogy 1996-ig az egy vállalkozásra jutó átlagos nettó árbevételeket tekintve a részvénytársaságok kivételével minden gazdálkodási formában a "0"-fős vállalkozások valódi mikrovállalkozások voltak. A részvénytársaságokat azonban nem lehetett besorolni ebbe a körbe, ugyanis átlagos árbevételük egy nagyságrenddel haladta meg a többiekét.

1997-ben az egy vállalkozásra jutó átlagos nettó árbevétel a részvénytársaságoknál a korábbihoz képest a tizedére csökkent, ami így átlagosan már alig haladta meg a részvénytársaságok alapításához a törvényben előírt minimális tőke összegét. Jelentősen csökkent a szövetkezetek és a korlátolt felelősségű társaságok egy vállalkozásra jutó átlagos nettó árbevétele is.

9. táblázat

**Az egy vállalkozásra jutó nettó árbevétel
(millió Ft)**

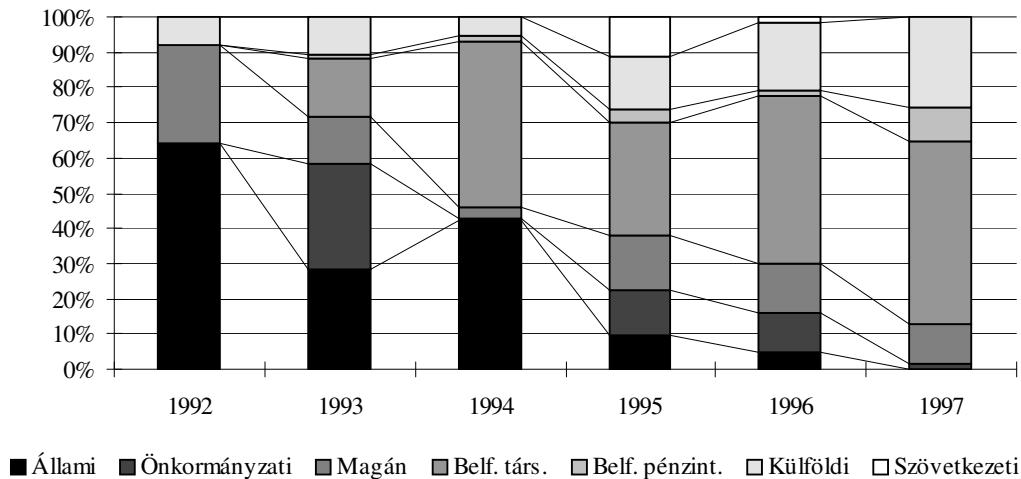
Gazdálkodási forma	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Vállalat	166	41	54	18	7	5
Kft.	10	9	12	14	15	10
Részvénytársaság	229	260	216	100	249	22
Szövetkezet	21	8	11	15	16	5
Egyéni vállalkozás	3	3	2	3	4	*
Egyéb vállalkozás	3	3	4	4	4	4

Megjegyzés: */ Kiegészítés a táblázathoz: Az egyéni vállalkozók 1997. január elsejétől nem eshetnek a társasági adóról szóló törvény hatálya alá, ezért nem is szerepelnek ebben az adatbázisban.

Az 1996. évi adatok egyedi áttekintéséből megállapítható, hogy a "0"-fős részvénytársaságok legnagyobb része olyan területen tevékenykedett – kereskedelem, nem anyagi szolgáltatások –, ahol lehetőségük van arra, hogy működésüket ne a részvénytársasággal alkalmazotti viszonyban álló közreműködőkkel (pl. ügynökök) folytassák. A "0"-fős részvénytársaságok jegyzett tőkéjének vizsgálata arra is felhívja a figyelmet, hogy ebbe a körbe olyan vállalkozások is bekerültek, amelyek a vállalatokhoz hasonlóan éppen egy átalakulási szakaszt éln(t)ek át.

12. ábra

A "0"-fős részvénytársaságok vagyonának szerkezete

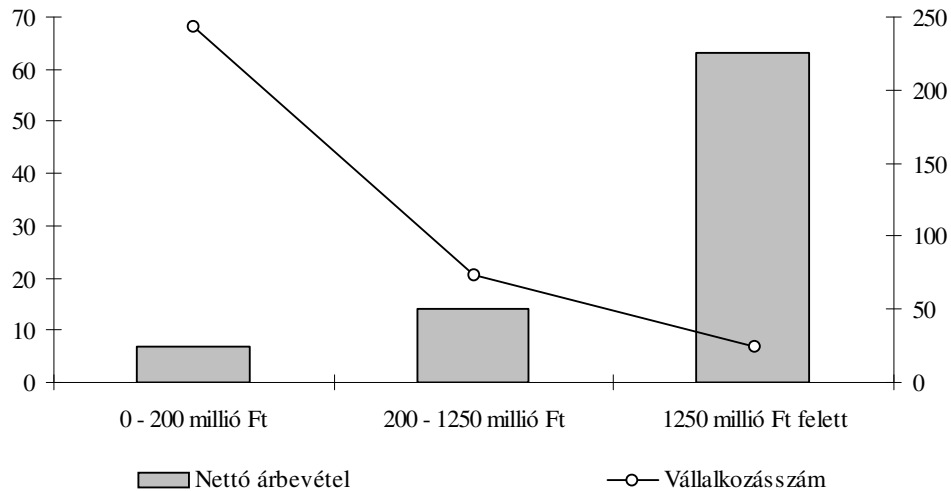

1996-ban a "0"-fős részvénytársaságok számszerint 71%-a a mérlegfőösszegre és a nettó árbevételre tekintve is még valódi mikrovállalkozásnak tekinthető, de a maradék 29%-ban már igazi nagyvállalkozások találhatók.

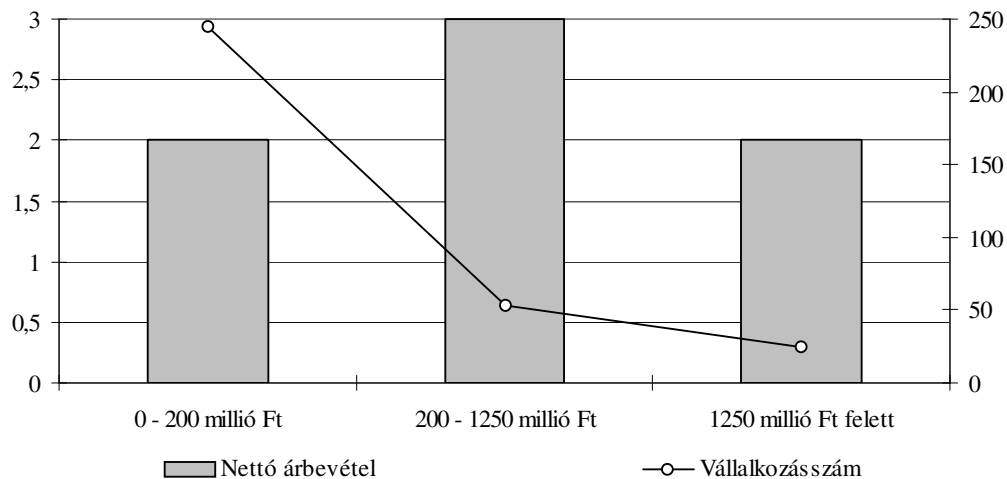
1997-ben a "0"-fős részvénytársaságok számszerint 76 százaléka a mérlegfőösszeg és a nettó árbevétel szerint is valódi mikrovállalkozás. A maradék 24 százalék ugyanakkor, szemben a megelőző évekkel, az egy vállalkozásra jutó árbevétel alapján már nem minősíthető nagy vállalkozásnak, hanem sokkal inkább az átalakulás jellemző kísérőjelenségeként "kiürült vállalkozásként" jellemezhető, ahol a nagyértékű eszköz-(forrás)-állományra "filléres" árbevétel jut.

A "0"-fős részvénytársaságok nettó árbevétele (milliárd Ft) és száma (darab) a mérlegfőösszeg nagysága szerint

a.) 1996. december 31-én

b.) 1997. december 31-én

Összefoglalva a levonható következtetéseket, a "0"-fős vállalkozások megkülönböztetése a mikrovállalkozásokon belül a teljesítmények, a költségek, a jegyzett tőke stb. vizsgálata szempontjából legalábbis 1997-ig mindenképpen indokolt, ugyanis 1992-1996 között, miközben ennek a "0"-fős csoportnak a darabszám alapján szinte a teljes egésze mikrovállalkozásnak volt tekinthető, addig a vizsgált árbevételnek csak hétnyolcada származott az ide sorolt valódi mikrovállalkozásoktól, a maradék részt az átalakulásban lévő, ténylegesen nagyvállalkozások állították elő.

III. A vállalkozások gazdálkodása

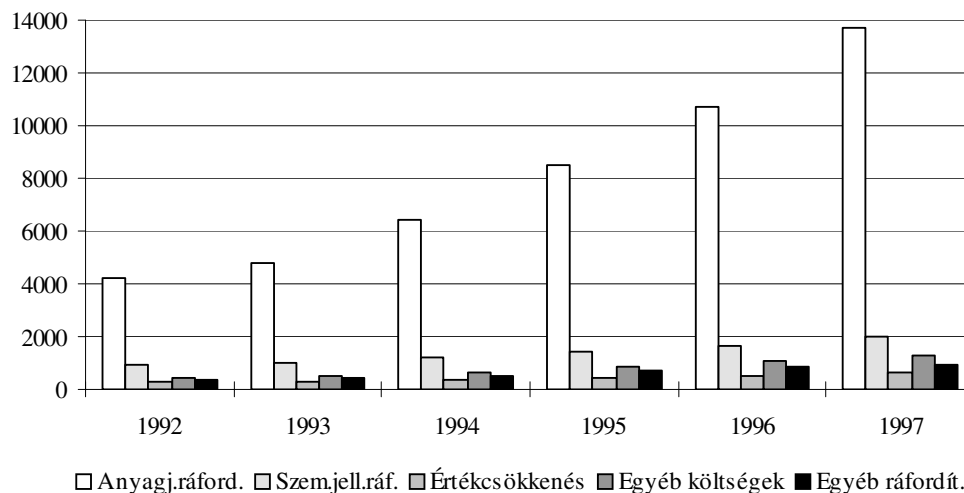
III.1. A vállalkozások költségei

1992-1997 között a vizsgálatba bevont vállalkozások száma valamivel több, mint a kétszeresére, összes költségük a 3,2-szeresére emelkedett, így 1997-ben az egy vállalkozásra jutó költségek 48 százalékkal voltak csak magasabbak, mint az időszak kezdetén. Figyelembe véve az elmúlt években lezajlott inflációs folyamatokat, az átlagos vállalkozás költségei reálértéken jelentősen csökkentek, ami betudható annak is, hogy egyidejűleg az átlagos vállalkozás mérete is lényegesen kisebb volt az időszak végén, mint 1992-ben.

A költségek közül az *anyagjellegű és az egyéb költségek* növekedtek az összes költség növekedésénél nagyobb ütemben. Az *egyéb ráfordítások* az átlagtól némiképp elmaradva, az *értécsökkenés* az átlagtól jelentős mértékben távolodva, míg a *személyi jellegű ráfordítások* minden más költségnemtől elszakadva emelkedtek.

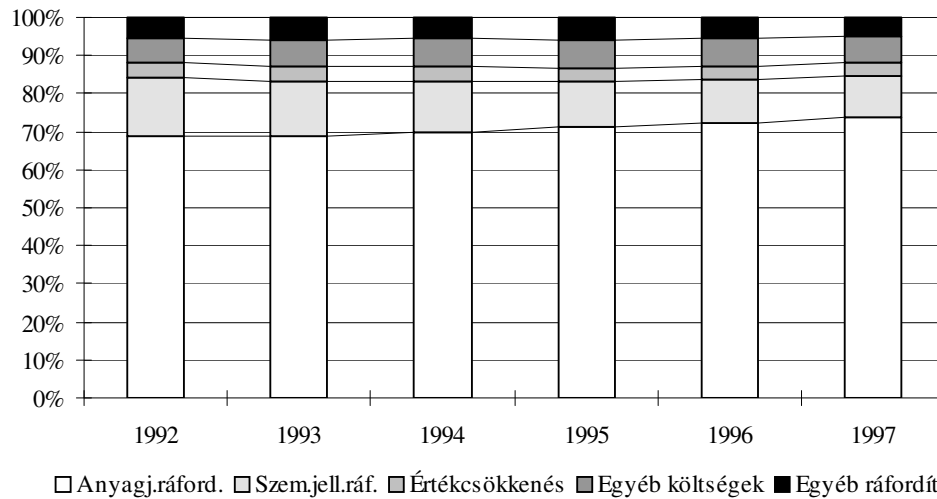
14. ábra

**A vállalkozások költségei
(folyó árakon, milliárd Ft)**

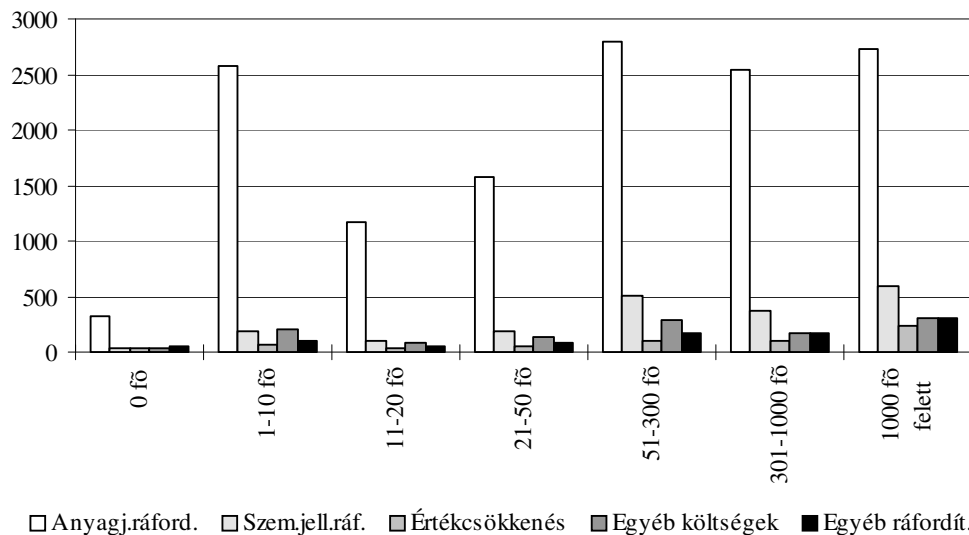
A költségek között mindvégig a legnagyobb súlyt az *anyagjellegű ráfordítások* képezték. Arányuk az időszak folyamán kis mértékben emelkedett is, miközben ugyanilyen mértékben csökkent a személyi jellegű kiadások hányada. Az értécsökkenés, az egyéb költségek és ráfordítások aránya szinte változatlan szinten maradt az elmúlt évek során. Az anyagjellegű és a személyi jellegű ráfordítások együttesen az összes költségnek átlagosan 84-85 százalékát képviselték.

A vállalkozások költségeinek összetétele

A vállalkozásokat *létszámkategóriák* szerint szemlélve a foglalkoztatott létszámmal szinte függvény szerinti kapcsolatban nő a költségek tömege. Két kivétel azonban akad, az 1-10 főt és az 51-300 főt foglalkoztatók csoportja, amelyek a "szokásos" és eddig megszokott súlyuknál nagyobb teret foglalnak el a költségekből.

A vállalkozások költségeinek összetétele a vállalkozás mérete szerint 1997. december 31-én (folyó áron, milliárd Ft)

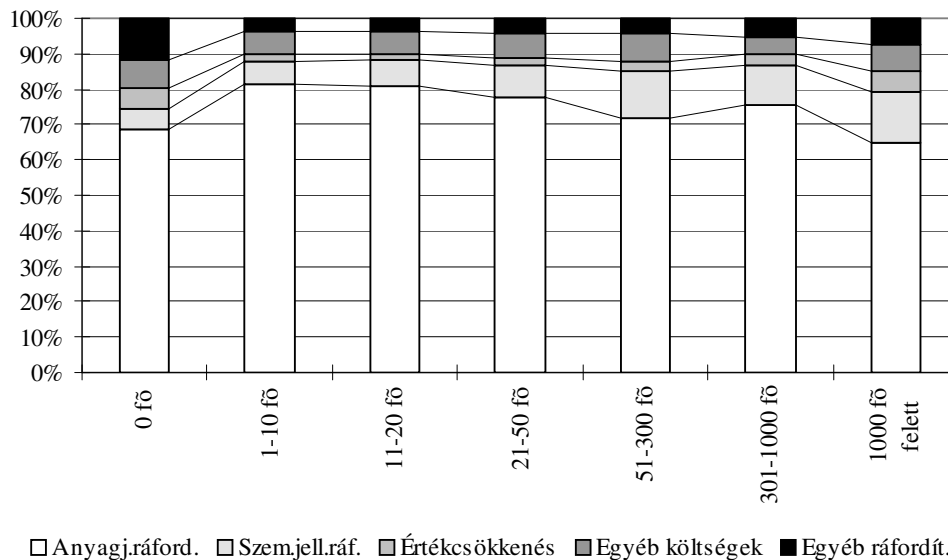
**A vállalkozások költségei a vállalkozás mérete szerint
(folyó árakon, milliárd Ft)**

Létszám- kategóriák	Anyag- jellegű ráfordítás	Személyi jellegű ráfordítás	Érték- csökkenés	Egyéb költségek	Egyéb ráfordítás
1992					
0 fő	228	38	10	35	18
1-10 fő	558	65	16	66	29
11-20 fő	236	37	8	25	17
21-50 fő	329	70	12	40	25
51-300 fő	781	210	37	78	63
301-1000 fő	998	200	42	56	59
1000 fő felett	1091	314	131	97	125
Összesen	4222	934	256	397	335
1996					
0 fő	491	49	28	72	52
1-10 fő	2049	156	60	221	103
11-20 fő	930	83	20	79	48
21-50 fő	1229	146	37	117	71
51-300 fő	2214	421	87	228	151
301-1000 fő	1854	306	81	137	137
1000 fő felett	1975	507	221	229	264
Összesen	10741	1670	533	1083	826
1997					
0 fő	322	27	29	37	55
1-10 fő	2577	192	75	208	110
11-20 fő	1163	103	29	91	51
21-50 fő	1579	180	43	143	84
51-300 fő	2800	515	110	293	176
301-1000 fő	2541	378	108	176	171
1000 fő felett	2723	600	243	312	312
Összesen	13705	1995	636	1260	960

A "0"-fős vállalkozásoktól eltekintve, amelyekről a korábbiak alapján tudható, hogy egy speciális csoportot alkotnak, a költségek összetételéről tendenciaként megállapítható, miszerint *a vállalkozások méretének növekedésével csökken az anyagjellegű ráfordítások, növekszik a személyi jellegű ráfordítások, az értékcsökkenés és az egyéb ráfordítások aránya.* Az anyagjellegű ráfordításoknak és a személyi jellegű ráfordításoknak a vállalkozás méretével összefüggő ellentétes irányú mozgásának sok más egyéb ok mellett a kifizetett jövedelmeket érintő különböző terhek szabályozására visszavezethető magyarázata lehetséges. Így elsősorban az osztalék, mint tőkejövedelem, másrészt a bérjellegű kifizetések, mint költségek eltérő adóztatásából (személyi jövedelem adó, társadalombiztosítási járulék, egyéb járulékok) fakadó és a vállalkozás méretétől nagyrészt behatárolt választási lehetőségekre, amelyek természetesen elsősorban a kisebb társas vállalkozások előtt nyílhatnak meg, kell gondolni. E mellett a kisebb vállalkozásoknál, éppen a méret nyújtotta keretek kihasználásával több mód van a minimál bér melletti foglalkoztatásra és így a kiadások csökkentésére. Ez utóbbi megállapítást látszik alátámasztani az a tény is, miszerint a vállalkozás méretével együtt nő az egy fő foglalkoztatottra jutó személyi jellegű ráfordítások értéke, ami a legnagyobb vállalkozások csoportjában kereken kétszerese az 1-10 főt foglalkoztató kisvállalkozásoknál tapasztalhatónak.

17. ábra

**A vállalkozások költségeinek megoszlása a vállalkozás mérete szerint
1997. december 31-én
(folyó árakon számítva, százalékban)**

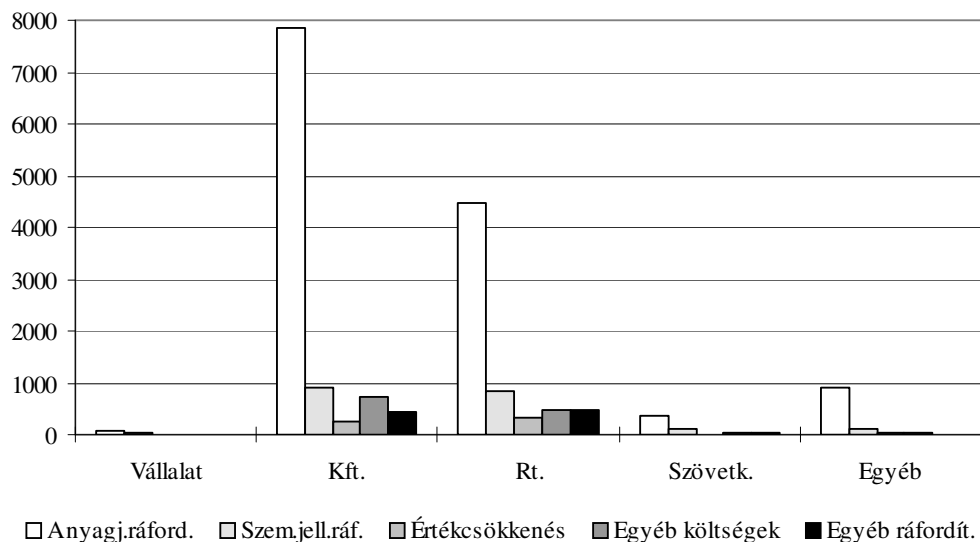

A vizsgált időszakban a költségek szerkezete *gazdálkodási formák* szerint is igen nagy állandóságot mutatott, az évek során semmilyen lényeges elmozdulás nem volt megfigyelhető.

Az *anyagjellegű ráfordításoknak* a költségek közötti súlyát tekintve a különböző gazdálkodási formák között két csoport látszik elkülöníthetőnek. Az egyiket a *vállalatok, a részvénytársaságok és a szövetkezetek* alkotják, míg a másodikba a *korlátolt felelősségű társaságok, az egyéni vállalkozások, és az egyéb vállalkozási formák* (lényegében a betéti társaságok) sorolhatók. Az első csoportba, a szövetkezetek kivételével, elsősorban a nagyobb vállalkozásokhoz kapcsolható gazdálkodási formák kerültek, így költségeik összetétele is azokhoz hasonló. A szövetkezetek, amelyek általában kisvállalkozásokat jelentenek, a költségstruktúrát tekintve valószínűleg azért kerültek ebbe a körbe, mert sajátos működési rendjüknél fogva kevésbé tudnak élni azokkal a lehetőségekkel, amelyekről fentebb említést tettünk. Erre utal az is, hogy költségeik között a személyi jellegű ráfordítások aránya magasabb, mint ami a korlátolt felelősségű társaságok, vagy a betéti társaságok esetében tapasztalható.

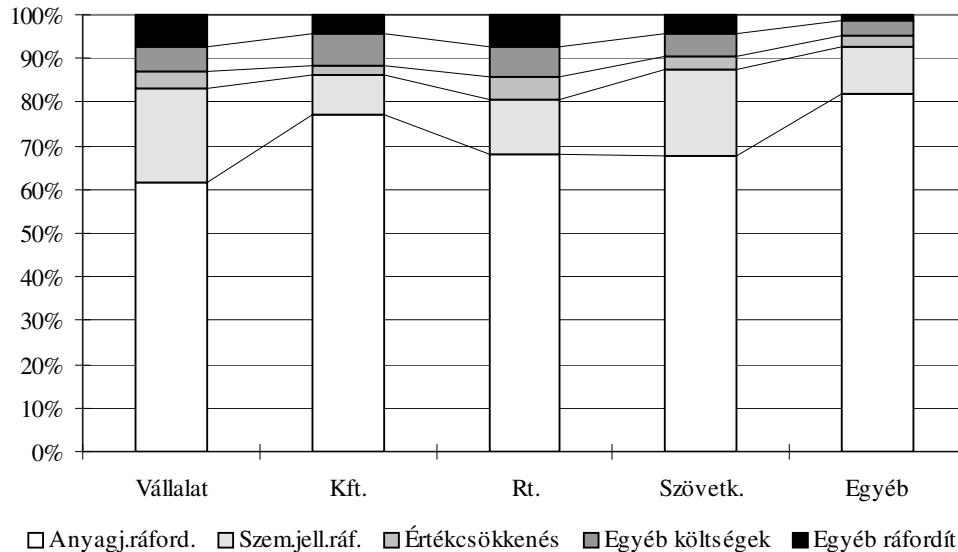
18. ábra

**A vállalkozások költségeinek összetétele gazdálkodási formák szerint,
1997. december 31-én
(folyó árakon, milliárd Ft)**

A *vállalatok és a részvénytársaságok* a fentiekén kívül az értékcsökkenés, a többi vállalkozáshoz képest, magasabb arányában is hasonlóságot mutatnak. Míg a vállalatoknál 4, az rt-knél 5 százalék volt az amortizáció aránya, addig a többi vállalkozási formánál ez nem érte el a 3 százalékot. (A legkevesebb a kft-knél volt, 2,5%)

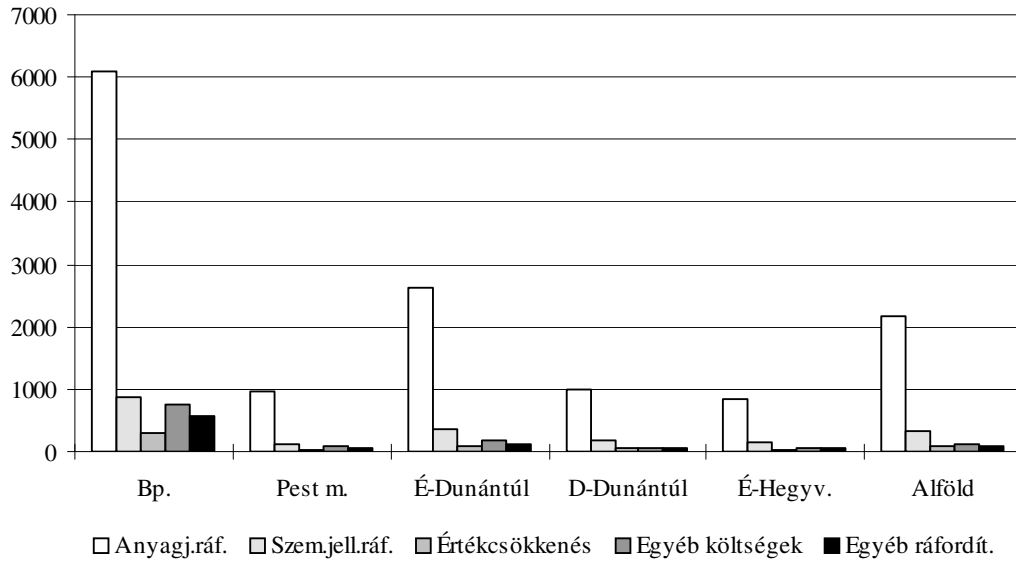
**A vállalkozások költségeinek megoszlása gazdálkodási formák szerint,
1997. december 31-én
(folyó árakon)**

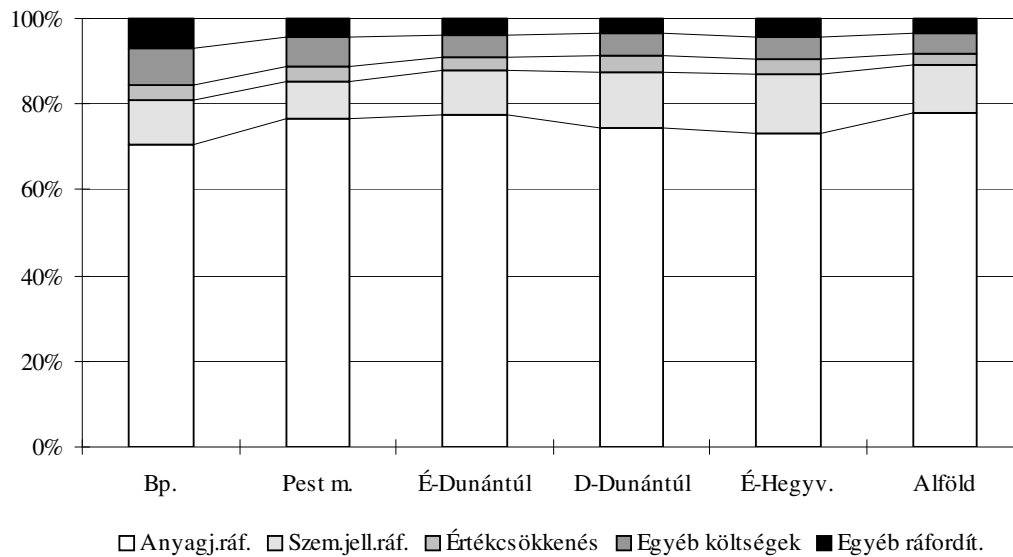
A vizsgált időszak végén a *régiók* közül a budapesti székhelyű vállalkozások számolták el gazdálkodásuk során az összes költség és ráfordítás 47 százalékát, ami megfelel a fővárosnak a gazdaságban általában elfoglalt (50 százalék körüli) súlyának. Ezen átlag alatt volt kevéssel az anyagjellegű (45%) és a személyi jellegű (44%) kiadásokból, míg felette volt az összes elszámolt értékcsökkenésből (50%), valamint az egyéb költségekből (59%) való részesedése. Budapestnek, mint az ország fővárosának sajátosságaiból fakadhat, hogy az összes egyéb ráfordítások majdnem két harmadát(61%), tehát magasan az átlag fölött itt számolták el. Az egyéb ráfordítások tartalmaznak ugyanis olyan tételeket, mint pl. a helyi iparüzési adó, amelyeknél sajátosan érvényesülhet a nagyvárosi és fővárosi jelleg. (Az egyéb ráfordítások között kell elszámolni a különböző veszteségeket (pl. árfolyam), a céltartalékokat, a bírságokat, büntetéseket, adókat, adójellegű kifizetéseket, kamarai tagdíjakat stb.)

Az egyes régiók között a költségek szerkezetében nem jelentéktelen különbségek fedezhetők fel, de ezek nem hozhatók közvetlen összefüggésbe az egyes régiók relatív fejlettségével.

**A vállalkozások költségeinek összetétele régiók szerint,
1997. december 31-én
(folyó árakon, milliárd Ft)**

**A vállalkozások költségeinek megoszlása régiók szerint,
1997. december 31-én
(folyó árakon, százalék)**

**A vállalkozások költségei régiók szerint,
folyó áron, milliárd Ft**

Régiók	Anyag jellegű ráfordítások	Személyi jellegű ráfordítások	Érték- csökkenés	Egyéb költségek	Egyéb ráfordítások
1992					
Budapest	1938	431	128	232	199
Pest megye	208	45	11	20	15
É-Dunántúl	621	137	33	47	34
D-Dunántúl	365	87	26	26	21
É-Hegyvidék	300	68	21	22	21
Alföld	790	166	36	51	45
Összesen	4222	934	256	397	335
Bp. %	45,9	46,1	50,0	58,4	59,4
1996					
Budapest	4863	739	285	624	514
Pest megye	728	87	29	72	41
É-Dunántúl	1759	277	78	136	98
D-Dunántúl	830	153	43	69	45
É-Hegyvidék	679	135	34	51	43
Alföld	1858	277	64	128	84
Összesen	10741	1670	533	1083	826
Bp. %	45,3	44,3	53,5	57,6	62,2
1997					
Budapest	6102	883	315	743	587
Pest megye	977	114	45	88	54
É-Dunántúl	2634	354	103	170	132
D-Dunántúl	986	174	50	71	46
É-Hegyvidék	835	154	43	57	49
Alföld	2171	317	78	131	93
Összesen	13705	1995	636	1260	960
Bp. %	44,5	44,3	49,5	59,0	61,1

III.2. A vállalkozások eredményessége, jövedelmezősége

A vállalkozások számát tekintve a nyolcvanas évtized végétől a magyar történelemben szinte példa nélkül álló vállalkozás bővülés indult meg és zajlott le. A gyors növekedés lendülete, részben az előre is látható, várható telítődés beálltának következményeként, a kilencvenes évek közepén megtört és megkezdődött a robbanásszerű kiterjedés önkorrekciója, a vállalkozások piaci szűrése, egy olyan öntisztulási folyamat, amelynek későbbi eredményeként túlnyomórészt csak a ténylegesen működő, a piaci alapjukat megtalált vállalkozások maradnak főszerelőkként a porondon. A gyors változások átadják a helyüket a lassúbb átalakulási folyamatoknak, amelyekben a mennyiségi növekedés helyett a vállalkozások cserélődésének, a szerkezeti átalakulásoknak, a helyzetváltásoknak lehetünk majd tanúi.

A fékeződés, a piaci szűrés, az öntisztulás folyama jól nyomon követhető a vállalkozások összesített eredményességének javulásán is. Míg az időszak kezdetén a vállalkozások adatait összegezve még az üzemi (üzleti) eredmény is negatív volt, addig 1994-re az adózás előtti eredmény, 1995-re az adóalap és az adózott eredmény, 1996-ra pedig a mérleg szerinti eredmény is összességében pozitívvá vált, azaz 1997-ben a vállalkozások már növelhették tőke és/vagy eredmény tartalékaikat.

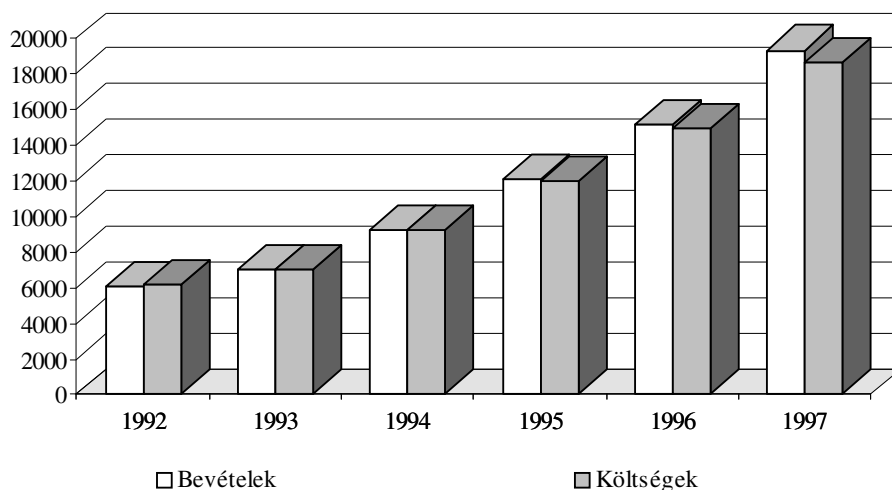
12. táblázat

A bevételek és az eredmény 1992-1997 (folyó árakon, milliárd Ft)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Bevételek összesen	6038	6998	9208	12035	15115	19266
Üzemi (üzleti) t. eredménye	-31	104	146	336	493	874
Pénzügyi műv. eredménye	-127	-120	-139	-180	-162	-139
Rendkívüli eredmény	-23	-14	24	-19	-30	-7
Adózás előtti eredmény	-181	-39	30	125	290	755
Adózás előtti eredményt csökkentő tételek	333	531	683	818	1029	1196
Adózás előtti eredményt növelő tételek	368	500	601	750	985	1091
Adóalap	-147	-72	-53	54	243	664
Adózott eredmény	-231	-95	-52	45	181	626
Mérleg szerinti eredmény	-289	-160	-137	-37	24	305
Vállalkozás összesen (db)	110434	133390	174214	192690	221410	224812

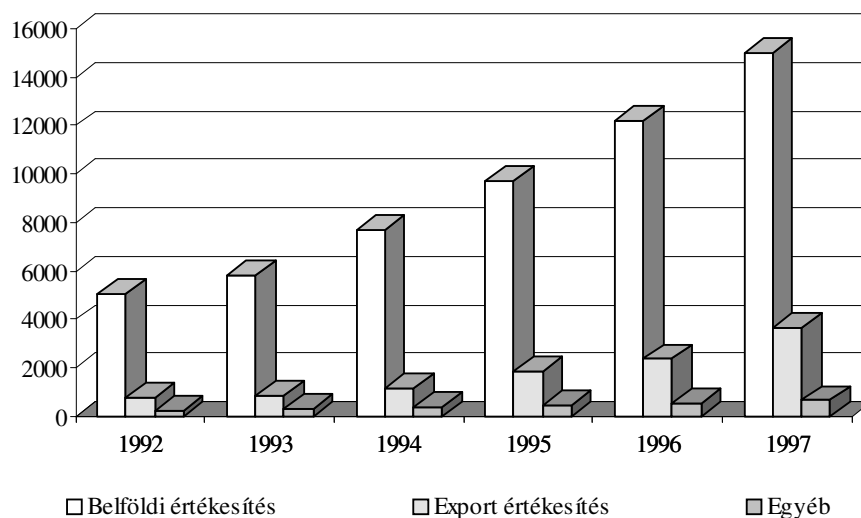
Az 1992-1997 között bekövetkezett javulás alapvetően annak az eredménye, hogy a vállalkozások alaptervekenységeinek bevételei tartósan gyorsabban növekedtek, mint azok költségei. Ennek, vagyis a költségek lassúbb növekedésének háttérben pedig, mint az a költségek alakulásával foglalkozó fejezetből egyértelműen kiviláglik, a *személyi jellegű ráfordításoknak* a többi költségnemnél *mérsékeltbb ütemű emelkedése* található.

**A bevételek (értékesítés nettó árbevétele és egyéb bevételek),
valamint a kiadások (költségek és ráfordítások együttes) értéke
(folyó árakon, milliárd Ft)**

A vállalkozások egészére vonatkozóan azok erősödésére és versenyhelyzetük javulására enged következtetni az is, hogy *export árbevételük az átlagos árbevétel növekedést lényegesen meghaladóan emelkedett* az elmúlt évek során. (Az export értékesítés nettó árbevétele a 4,6-szeresére, az összes bevétel, az értékesítés nettó árbevétele és a belföldi értékesítés nettó árbevétele a 3,2-szeresére emelkedett 1992-1997 között.) Ennek következtében az export arány – az export értékesítés nettó árbevételének aránya a nettó árbevételben – átmeneti csökkenés után az 1992. évi 14 százalékról az időszak végére megközelítette a húsz százalékot, azaz az összes vállalkozás összes nettó árbevételének minden ötödik forintja ebben az időszakban külföldi értékesítésből származott.

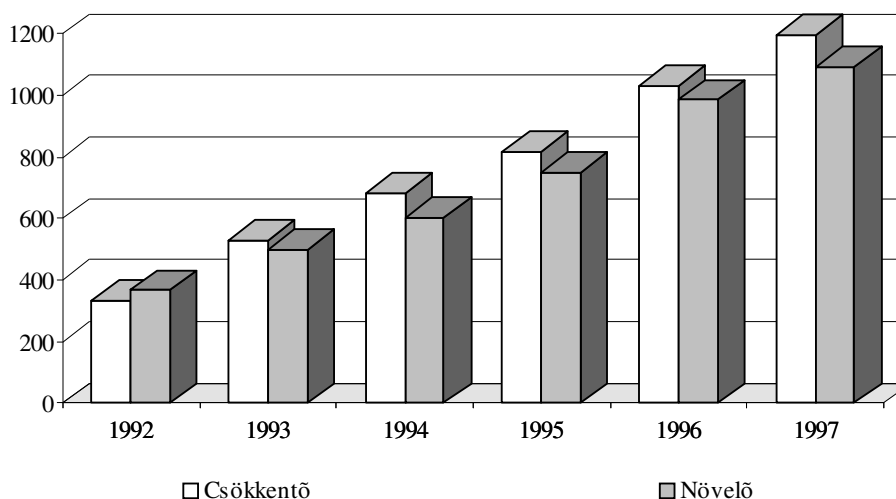
Az árbevétel összetevői (folyó árakon, milliárd Ft)

Az adózás előtti eredmény kialakításában növekedett az adózás előtti eredményt csökkentő tételek szerepe, mivel ezek mind az árbevételeknél (319,1%), mind a költségeknél (302,0%) gyorsabban emelkedtek (359,2%). Az adózás előtti eredményt növelő tételek növekedése (296,5%) mind az árbevételek, mind a költségek emelkedésétől elmaradt. Így együttesen az adózás előtti eredményt csökkentő, illetve növelő tételek együttes hatása az összes árbevétel 5,5-6,1 százalékaról az időszak végére 6,2-5,7%-ra fordult.

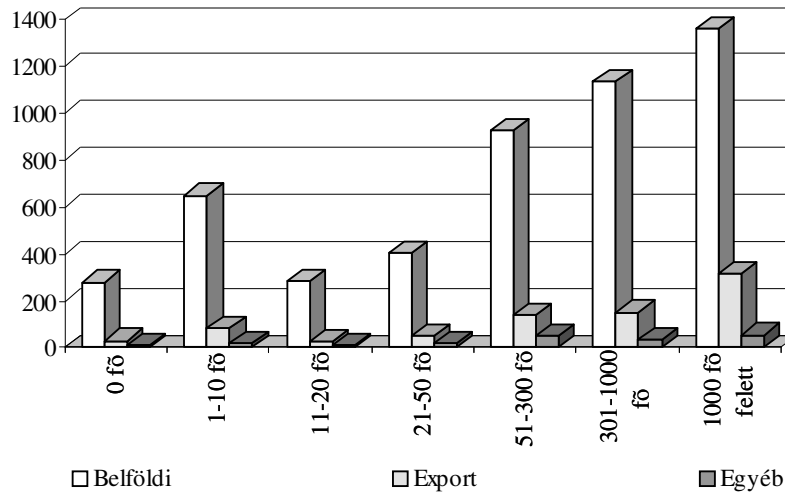
24. ábra

**Az adózás előtti eredményt csökkentő és növelő tételek értéke
(folyó árakon, milliárd Ft)**

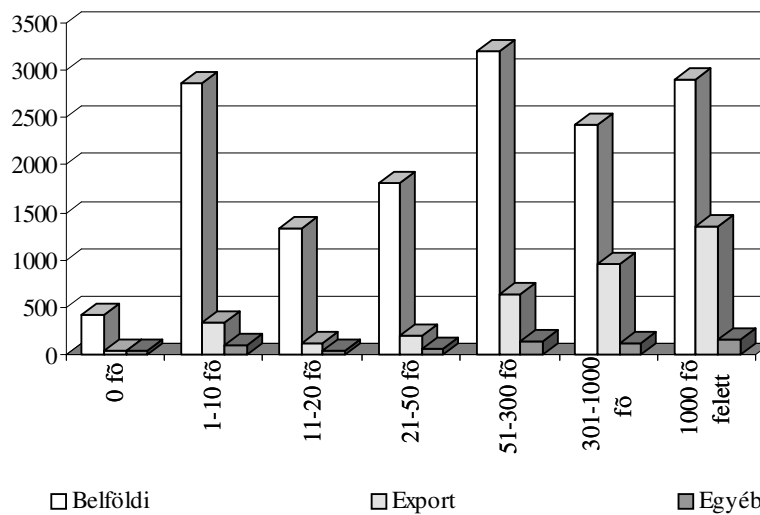

Az elmúlt években a különböző méretű vállalkozások között igen jelentős változások zajlottak le. 1992-ben még a vállalkozás méretével szinte együtt nőtt az adott létszámkategóriában megtermelt árbevétel tömege. Ebből a vállalkozási méret → árbevétel kapcsolatból mind a belföldi, mind az export értékesítés tekintetében egyedül az 1-10 főt foglalkoztató vállalkozások csoportja emelkedett ki a környezetéből, de az itt elért árbevétel együttes értéke így sem érte el az 51-300 főt foglalkoztatók csoportjában realizált árbevétel értékét. A vizsgált időszak végére viszont a vállalkozási méret → árbevétel kapcsolat majdnem megszűntnek tekinthető, ugyanis ekkor már összesítve a legtöbb árbevételt az 1-10 főt és az 51-300 főt foglalkoztatók csoportja állította elő, így a nagyobb vállalkozások abszolút és relatív értelemben is hátrébb sorolódtak. (Az ábrák a következő oldalon találhatóak.)

**Az árbevétel összetevői a vállalkozás mérete szerint,
1992. december 31-én (folyó árakon, milliárd Ft)**

**Az árbevétel összetevői a vállalkozás mérete szerint,
1997. december 31-én (folyó árakon, milliárd Ft)**

Az 1-10 főt foglalkoztató vállalkozások előretörése az árbevétel vonatkozásában nem mutatkozott meg ugyanilyen mértékben és egyértelműséggel az export értékesítés árbevételének alakulásában. Ugyanis ezek a vállalkozások ahhoz a körhöz tartoztak – az 1-50 fős kisvállalkozások – ahol az exportarány kisebb-nagyobb mértékben csökkent az elmúlt évek során. Az összes többi létszámcsoportban viszont az export hányada az árbevételben jelentős mértékben növekedett. Ezek közül is kiemelkednek a 301-1000 főt foglalkoztató vállalkozások, ahol az exportarány a 2,4-szeresére emelkedett. Az 51-300 fős vállalkozások belföldi értékesítésének és a 301-1000 fős

vállalkozások export értékesítésének jelentős, gyors növekedése azért is tekinthető a távlatokban kedvezőnek, mert talán a gazdaságban ma még a szükségesnél kisebb súlyt képviselő középvállalkozások erősödésének a kezdeti jele lehet.

13. táblázat

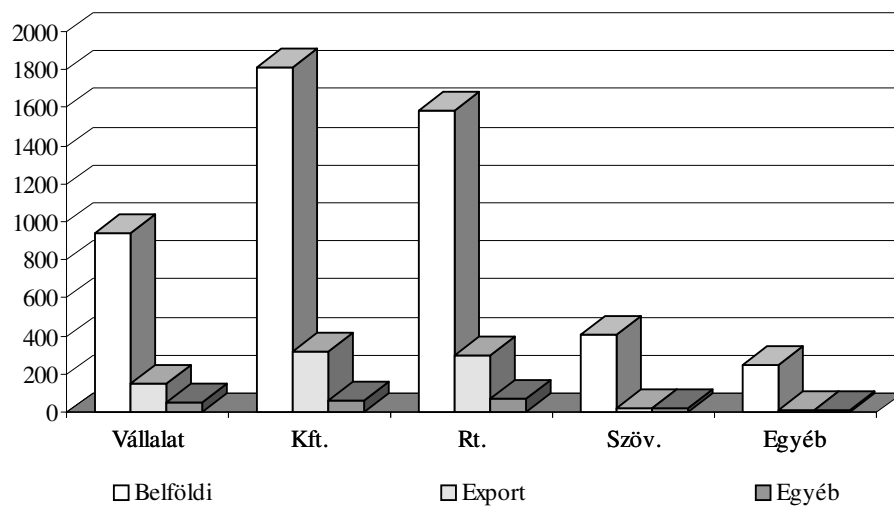
**Az exportarány létszámkategóriák szerint az időszak végén
(százalék)**

Évek	0 fő	1-10 fő	11-20 fő	21-50 fő	51-300 fő	301-1000 fő	1000 fő felett
1992	10,3	11,1	9,0	11,0	13,3	11,8	18,8
1996	14,2	8,6	8,4	10,2	17,2	22,4	23,4
1997	10,5	10,5	8,2	10,1	16,4	28,3	31,8

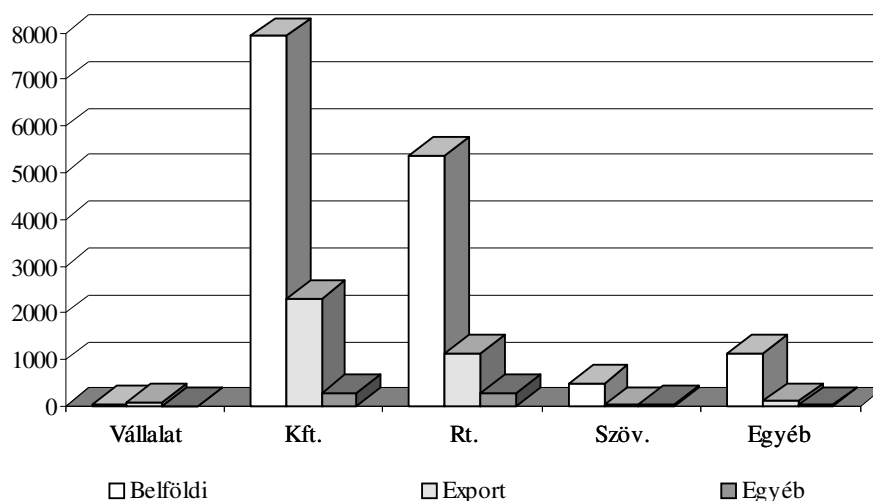
A bevételek alakulása az egyes *gazdálkodási formák* között híven tükrözi vissza azt a gyors átalakulási folyamatot, amely Magyarországon az elmúlt években végbement. Az 1992-ben még az árbevétel 19 százalékát adó vállalatok 1997-re szinte teljesen eltűntek a palettáról. Helyükre elsősorban a korlátolt felelősségű társaságok nyomultak be, amelyek 36 százalékról 55 százalékra növelték részesedésüket az összes árbevétel előállításában. A részvénytársaságok és az egyéb vállalkozási formák (lényegében a betéti társaságok) aránya csak kis mértékben emelkedett, a szövetkezetek aránya viszont kevesebb, mint a felére csökkent (27. és 28. ábra).

27. ábra

**Az árbevétel összetevői gazdálkodási formák szerint,
1992. december 31-én (folyó árakon, milliárd Ft)**

**Az árbevétel összetevői gazdálkodási formák szerint,
1997. december 31-én (folyó árakon, milliárd Ft)**

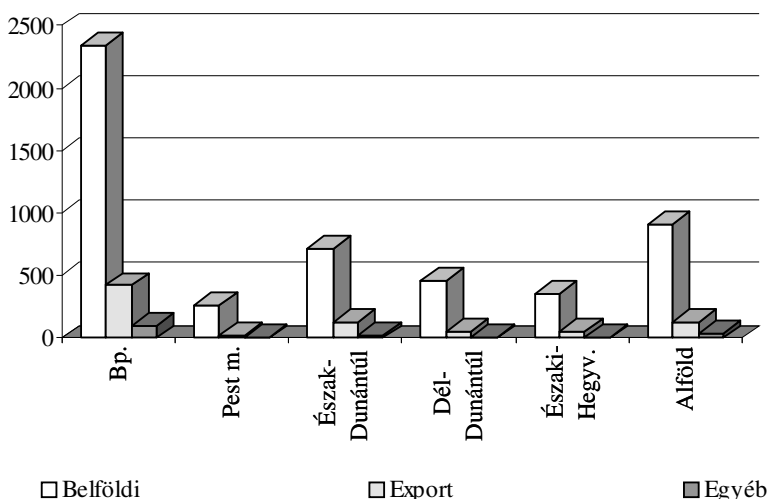
Az elmúlt években az árbevétel összetevőinek alakulásában az egyes régiók között lényegében fennmaradt a főváros túlsúlya, de történt egy jelentős és örvendetes arányváltozás is, nevezetesen az *észak-dunántúli régió export árbevételének gyors növekedése* következtében a főváros részesedése közel húsz százalékkal csökkent. Ebben a változásban az tekinthető kedvezőnek, hogy a budapesti székhelyű vállalkozások export árbevételének megháromszorozódása ellenére következett be, ugyanis az Észak-Dunántúl megyéiben az export árbevétel több, mint a tízszerese (1117%) volt 1997-ben az 1992. évinek. (Pedig viszonylagosan ez a bázis sem volt alacsony, mivel az észak-dunántúli nagytérség a főváros után a második helyen állt a régiók export rangsorában. 1997-re ez a sorrend megváltozott, a régió megelőzte a fővárost.) A budapesti székhelyű vállalkozások aránya a vállalkozások számát tekintve is csökkent. Nőtt viszont részesedése a belföldi és az egyéb árbevételek előállításában.

14. táblázat

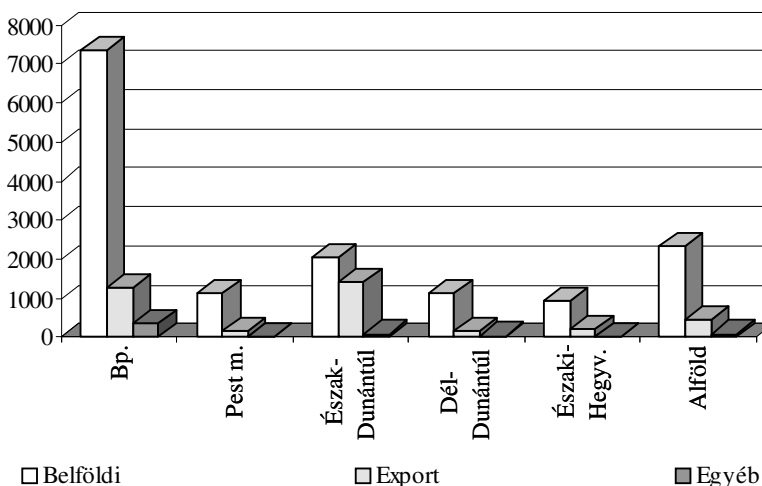
**Az árbevétel összetevőinek aránya Budapesten az összes árbevételből
(folyó árakon számítva, százalék)**

Budapest aránya (%)	Belföldi	Export	Egyéb	Vállalkozások száma
1992-ben	46,4	52,9	50,2	41,1
1997-ben	49,2	34,5	51,2	39,9

**Az árbevétel összetevői régiók szerint,
1992. december 31-én (folyó árakon, milliárd Ft)**

**Az árbevétel összetevői régiók szerint,
1997. december 31-én (folyó árakon, milliárd Ft)**

A belföldi és az export értékesítés nettó árbevételének 1992-1997 közötti, gazdasági ágak szerinti alakulását mutatják a 15. és a 16. táblázat adatai a következő oldalakon. A részletes áttekintés mellőzésével, csupán azokra a területekre hívjuk fel a figyelmet, ahol az ágazat megtermelt árbevételének növekedése jelentősen meghaladta az átlagot. Így a belföldi értékesítés nettó árbevételét tekintve ide tartoztak az alábbiak: az ingatlanügyletek, bérbeadás, a raktározás, Posta, távközlés, a gép-, jármű, műszaki berendezések gyártása, az építőipar, a növényi ásványi termékek előállítás, valamint a szállítás. Érdeemes felfigyelni az egészségügy, szolgáltatás és az oktatás ágazatokra, ahol ugyan az árbevétel ma még csak kicsiny töredékét jelenti a többi területen realizáltnak,

de a növekedés üteme egyértelműen jelzi a vállalkozók érdeklődésének erősödését ezen igen fontos gazdasági területek iránt. Az *export értékesítés nettó árbevételénél* a hatszoros növekedés okán az ipar egészét meg kell említeni. Ezen belül kiugróan magas volt a gép-, jármű, műszaki berendezések gyártása, amelynek árbevétele 1992-1997 között több, mint a tizenegyszeresére növekedett. E mellett az élelmiszeripar, italgyártás, a kőolaj, vegyipar, a kohászat, fémfeldolgozás export árbevételének növekedése volt figyelemre méltóan számottevő az elmúlt években.

15. táblázat

**A belföldi értékesítés nettó árbevétele gazdasági áganként
(folyó árakon, milliárd Ft)**

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1997/1992 (%)
Mező-, vad-, erdő, halászati gazd.	302	299	369	474	590	688	227,8
– Mezőgazdaság	285	284	349	449	558	651	228,4
Bányászat	29	38	41	48	60	68	234,5
Élelmiszeripar, italgyártás	428	451	644	805	945	1060	247,7
Dohánytermékek gyártása	14	19	23	0	32	0	0,0
Textil, ruha stb. gyártása	70	74	79	98	117	141	201,4
Fa, papír, nyomdaipar	142	165	220	290	336	402	283,1
Kőolaj, vegyipar	353	401	481	630	808	988	279,9
Nem fém ásványi termékek	46	52	73	110	124	153	332,6
Kohászat, fémfeldolgozás	133	148	184	283	298	384	288,7
Gép-, jármű, műszaki berend.	198	258	357	445	544	678	342,4
Bútorgyártás, egyéb	28	33	38	46	54	67	239,3
FELDOLGOZÓ IPAR összesen	1412	1601	2098	2732	3257	3912	277,1
Villany-, gáz-, vízszolgáltatás	489	476	517	669	873	1158	236,8
IPAR, élelmiszeripar nélkül	1488	1646	1990	2618	3214	4039	271,4
IPAR ÖSSZESEN	1930	2115	2656	3449	4191	5138	266,2
Építőipar	276	341	509	595	733	943	341,7
Nagy- és kisker.	1642	1927	2524	2966	3753	4391	267,4
Ker., jármű javítás	1775	2145	2887	3542	4529	5332	300,4
Szállás, vendéglátás	68	80	106	129	157	179	263,2
Szállítás	209	223	324	419	537	684	327,3
Raktározás, Posta, távközlés	296	341	501	663	865	1132	382,4
Ingatlanügyletek, bérbeadás	294	391	517	669	887	1237	420,7
Oktatás	8	11	15	17	21	28	350,0
Egészségügy, szolgáltatás	6	10	17	27	36	44	733,3
Társ., szem. szolgáltatás	77	92	124	149	186	234	303,9

**Az export értékesítés nettó árbevétele gazdasági áganként
(folyó árakon, milliárd Ft)**

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1997/1992 (%)
Mező-, vad-, erdő, halászati gazd.	23	22	30	41	48	61	265,2
– Mezőgazdaság	14	16	22	28	35	47	335,7
Bányászat	1	2	2	3	5	5	500,0
Élelmiszeripar, italgyártás	79	76	109	176	226	300	379,7
Dohánytermékek gyártása	1	1	2	0	9	0	0,0
Textil, ruha stb. gyártása	43	52	66	91	106	137	318,6
Fa, papír, nyomdaipar	13	12	20	37	110	69	530,8
Kőolaj, vegyipar	112	129	174	254	305	414	369,6
Nem fém ásványi termékek	10	13	17	25	33	44	440,0
Kohászat, fémfeldolgozás	69	68	98	158	160	234	339,1
Gép-, jármű, műszaki berend.	123	146	210	431	646	1436	1167,5
Bútorgyártás, egyéb	7	9	12	19	24	30	428,6
FELDOLGOZÓ IPAR összesen	457	507	708	1194	1618	2669	584,0
Villany-, gáz-, vízszolgáltatás	0	1	2	4	19	25	
IPAR, élelmiszeripar nélkül	379	433	602	1021	1407	2395	631,9
IPAR ÖSSZESEN	459	510	712	1201	1642	2699	588,0
Építőipar	32	35	35	38	43	41	128,1
Nagy- és kisker.	176	174	211	332	358	521	296,0
Ker., jármű javítás	181	181	222	358	386	564	311,6
Szállás, vendéglátás	2	3	3	4	2	2	100,0
Szállítás	70	74	85	114	146	167	238,6
Raktározás ,Posta, távközlés	76	82	97	128	163	188	247,4
Ingtatlanügyletek, bérbeadás	23	24	33	58	68	84	365,2
Oktatás	0	0	0	0	0	0	
Egészségügy, szolgáltatás	0	0	0	1	0	0	
Társ., szem. szolgáltatás	2	3	5	8	22	11	550,0

III.3. A vállalkozások eszközeinek és forrásainak összetétele

A megfigyelt vállalkozások eszközeinek, forrásainak (mérlegfőösszegeinek) folyó áron számított összege 1992 és 1997 között a 2,1-szeresére nőtt, miközben a vállalkozások száma is megduplázódott. Mindez együtt azt jelenti, hogy az egy vállalkozásra jutó átlagos eszköz(-forrás-)érték, az inflációt figyelembe véve, változatlan áron számítva jelentősen csökkent. A korábbi gazdálkodási szerkezet átalakulásának, továbbá az új kisvállalkozások tömeges színrelépésének következtében 1996-ig az átlagos vállalkozás mérete folyó áron mérve, abszolút értékben is kisebb volt, mint 1992-ben. A vállalkozások átlagos nagyságának mérséklődése azonban a létszámkategóriákat tekintve nem az egész gazdaságot érintette, hanem kizárólag a 1-10 főt foglalkoztató vállalkozások körében következett be, ahol a mérlegfőösszeg átlaga az 1992. évinek csak alig valamivel több, mint a fele volt 1996 végén. 1997-ben pontosan egy harmaddal emelkedett ugyan ennél a vállalkozáscsoportnál az átlag, de az még így is abszolút értékben lényegesen elmaradt az időszak eleji szinttől. Az egy vállalkozásra jutó mérlegfőösszeg növekedése a legerősebb a legnagyobb vállalkozások csoportjainál (50 fő feletti) volt.

15. táblázat

A vállalkozások összevont mérlegfőösszegei létszámkategóriák szerint az időszak végén

	Mérleg- főösszeg, Mrd Ft	Vállalkozás db	Átlag, millió Ft			
				1992	1996	
0 fő	415	46666	9	1150	69296	17
1-10 fő	1094	46962	23	1562	131869	12
11-20 fő	220	5732	38	589	8594	69
21-50 fő	418	5051	83	974	6273	155
51-300 fő	1174	4705	250	2231	4520	494
301-1000 fő	1471	1038	1417	2047	666	3074
1000 felett	2528	280	9029	3952	192	20583
Összesen	7320	110434	66	12505	221410	56

	Mérleg- főösszeg, Mrd Ft	Vállalkozás db	Átlag, millió Ft
0 fő	1247	72514	17
1-10 fő	2147	130985	16
11-20 fő	759	9358	81
21-50 fő	1228	6545	188
51-300 fő	2704	4574	591
301-1000 fő	2530	658	3845
1000 felett	4553	178	25579
Összesen	15168	224812	67

1992 és 1996 között a különböző *gazdálkodási formák* esetében a vállalatoknál és a szövetkezeteknél csökkent (38, illetve 8 százalékkal) az eszközök(-források-) egy vállalkozásra jutó átlagos nagysága. A mérlegfőösszeg a legnagyobb mértékben az egyéb vállalkozási formáknál (betéti társaságok, 100%-kal) és a kft-knél (65%-kal) növekedett. Az rt-knél kismértékű (9%-os) emelkedés történt, míg az egyéni vállalkozások átlagos mérlegfőösszege folyó árakon nem változott.

1997-ben mindegyik vállalkozási formánál nőtt a mérlegfőösszeg átlagos nagysága, de a vállalatoknál és a szövetkezeteknél így sem érte el az 1992. évi értéket.

16. táblázat

**A vállalkozások összevont mérlegfőösszegei
gazdálkodási formák szerint az időszak végén**

	Mérleg- főösszeg, Mrd Ft	Vállalkozás db	Átlag, millió Ft	Mérleg- főösszeg, Mrd Ft	Vállalkozás db	Átlag, millió Ft
Vállalat	1415	1479	957	150	253	593
Kft.	1648	47991	34	4950	88543	56
Részvénytárs.	3622	1518	2386	6506	2510	2592
Szövetkezet	520	3945	132	462	3792	122
Egyéni váll.	15	5005	3	54	16951	3
Egyéb váll.	100	50496	2	383	109361	4
Összesen	7320	110434	66	12505	221410	56

	Mérleg- főösszeg, Mrd Ft	Vállalkozás db	Átlag, millió Ft
Vállalat	149	207	720
Kft.	6491	102012	64
Részvénytárs.	7522	2695	2791
Szövetkezet	480	3702	130
Egyéb váll.	526	116196	5
Összesen	15168	224812	67

1992 és 1996 között Magyarország nagytérségei közül Pest megye és az Észak-Dunántúl kivételével *minden régióban jelentősen* (10-20%-kal) csökkent az egy vállalkozásra jutó eszközök(-források-) értéke. Ezt követően 1997-ben 1996-hoz képest, eltekintve az Északi-Hegyvidék megyéitől, minden régióban *emelkedett* az egy vállalkozásra jutó eszközök(-források-) értéke. Az összesen húsz százalékos átlagos növekedés eredményeként 1997-ben Budapesten és az Alföldön a mérlegfőösszeg

átlagos értéke azonos lett az 1992. évvel, Pest megyében és az Észak-Dunántúlon 25-30 százalékkal gyarapodott, míg a Dél-Dunántúlon és az Északi-Hegyvidéken jelentősen alatta maradt a bázis év szintjének.

17. táblázat

**A vállalkozások összevont mérlegfőösszegei
régiók szerint**

	Mérleg- főösszeg, Mrd Ft	Vállalkozás db	Átlag, millió Ft	Mérleg- főösszeg, Mrd Ft	Vállalkozás db	Átlag, millió Ft
	1992			1996		
Budapest	4076	45358	90	6799	87913	77
Pest megye	309	8333	37	711	18969	37
É.-Dunántúl	891	15300	58	1792	30053	60
Dél-Dunántúl	617	11153	55	919	22918	40
É.-Hegyvidék	485	7952	61	754	15392	49
Alföld	941	22338	42	1523	42920	35
Összesen	7320	110434	66	12505	221410	56

	Mérleg- főösszeg, Mrd Ft	Vállalkozás db	Átlag, millió Ft
	1997		
Budapest	8105	89614	90
Pest megye	1011	20854	48
É.-Dunántúl	2362	31348	75
Dél-Dunántúl	1045	23827	44
É.-Hegyvidék	857	15831	54
Alföld	1788	43338	41
Összesen	15168	224812	67

A vállalkozások összevont mérlegfőösszegeinek 1992-1997 között változásait gazdasági ágak szerint a 18. táblázat adatai mutatják be a következő oldalon. E változások közül ehelyütt csak a raktározás, posta, távközlés, a gép-, jármű, műszaki berendezések gyártása, a szállítás, az építőipar területeknek az átlagot lényegesen meghaladó bővülését érdemes kiemelni. Bár a súlyuk ma még nem jelentős, de feltétlenül fel kell figyelni az egészségügyben és az oktatásban tevékenykedő vállalkozások 7 és félszeres, illetve 3,2-szeres kiugró növekedésére is.

**A vállalkozások összevont mérlegfőösszegei
gazdasági ágak szerint
(milliárd Ft)**

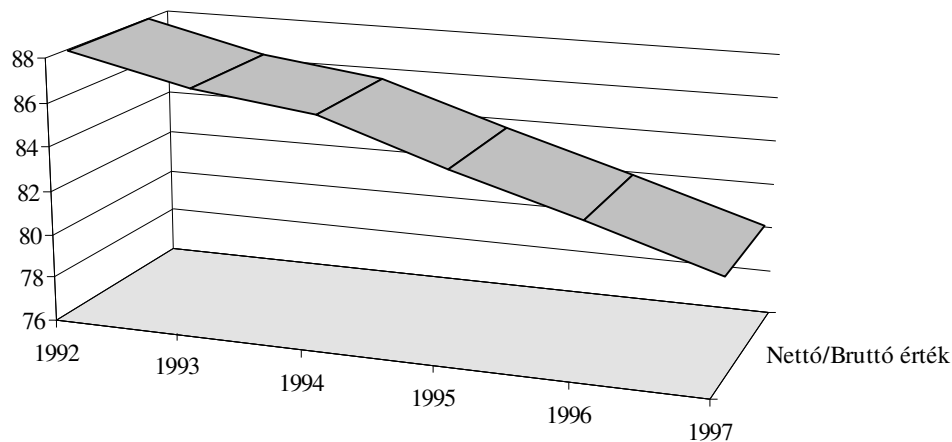
Gazdasági ág megnevezése	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1997/1992 (%)
Mező-, vad-, erdő, halászati gazd.	507	512	523	579	666	791	156,0
- Mezőgazdaság	479	479	482	541	624	739	154,3
Bányászat	56	67	56	58	75	79	141,1
Élelmiszeripar, italgyártás	450	498	629	723	802	928	206,2
Dohánytermékek gyártása	17	23	25	0	32	0	0
Textil, ruha stb. gyártása	125	121	126	148	167	206	164,8
Fa, papír, nyomdaipar	157	180	194	234	309	327	208,3
Kőolaj, vegyipar	644	678	723	856	967	1187	184,3
Nem fém ásványi termékek	101	92	105	138	159	189	187,1
Kohászat, fémfeldolgozás	192	212	215	298	327	406	211,5
Gép-, jármű, műszaki berend.	417	484	566	729	909	1311	314,4
Bútorgyártás, egyéb	35	39	42	47	57	71	202,9
FELDOLGOZÓ IPAR összesen	2136	2327	2625	3205	3729	4660	218,2
Villany-, gáz-, vízszolgáltatás	1150	1242	1367	1377	1432	1520	132,2
IPAR, élelmiszeripar nélkül	2876	3115	3394	3885	4402	5296	184,1
IPAR ÖSSZESEN	3342	3636	4048	4640	5236	6258	187,3
Építőipar	223	254	317	380	520	649	291,0
Nagy- és kisker.	1028	1092	1272	1552	1869	2211	215,1
Ker., jármű javítás	1098	1195	1420	1770	2247	2625	239,1
Szállás, vendéglátás	151	166	197	213	238	281	186,1
Szállítás	343	708	766	842	1043	1197	349,0
Raktározás, posta, távközlés	625	1104	1262	1433	1723	2042	326,7
Ingatlanügyletek, bérbeadás	1282	712	904	1229	1595	2169	169,2
Oktatás	5	8	8	10	12	16	320,0
Egészségügy, szolgáltatás	4	9	11	16	22	30	750,0
Társ., szem. szolgáltatás	82	151	171	187	245	306	373,2
Összesen	7320	7748	8861	10457	12505	15168	207,2

A vállalkozások eszközei

1992 és 1997 között az eszközök szerkezetén belül jelentős változások zajlottak le. Megnőtt a forgóeszközök aránya, ami az inflációs körülmények között ebben az esetben nem a vállalkozások likviditásának növekedését, hanem elsősorban az immateriális javaknak és a tárgyi eszközöknek az eszközökön belüli relatív leértékelődését jelenti. 1989-1992 között jellemző volt, hogy a privatizáció és a régi szervezetek átalakulása, átalakítása folyamán az akkor még állóeszközöknek nevezett későbbi tárgyi eszközöket felértékeltek, azaz a legtöbbször az eszköz nettó értékét a könyvszerinti bruttó értékkel tették egyenlővé, vagy ahhoz közelítették, tehát a már egyszer leírt eszközök amortizálását újra kezdték⁸. Ezt követően az eszközök átértékelésének ez a lehetősége korlátok közé szorult, így az 1992 utáni értékcsökkenés-elszámolás továbbá az infláció együttesen a tárgyi eszközök eszközökön belüli súlyának csökkenését okozta.

31. ábra

**A tárgyi eszközök nettó és bruttó értékének aránya
(százalék)**

A vállalkozások gazdálkodásában a forgóeszközökön belül *leggyorsabban az értékpapírok állománya nőtt*, 1992-ről 1997-re értékük megtízszereződött, arányuk az eszközökön belül 3,2 százalékosra nőtt az időszak végén. A követelések, valamint a készletek állománya a 2,6-szeresére, illetve a 2,7-szeresére, míg a pénzeszközök a 2,4-szeresükre növekedtek.

A befektetett eszközökön belül a tárgyi eszközök aránya 2,5%-kal nőtt 1992-höz képest, és 1997-ben 82,7%-ot képviselt. A befektetett pénzügyi eszközök súlya ugyanilyen mértékben csökkent, és az időszak végén arányuk a befektetett eszközökön belül 15% volt.

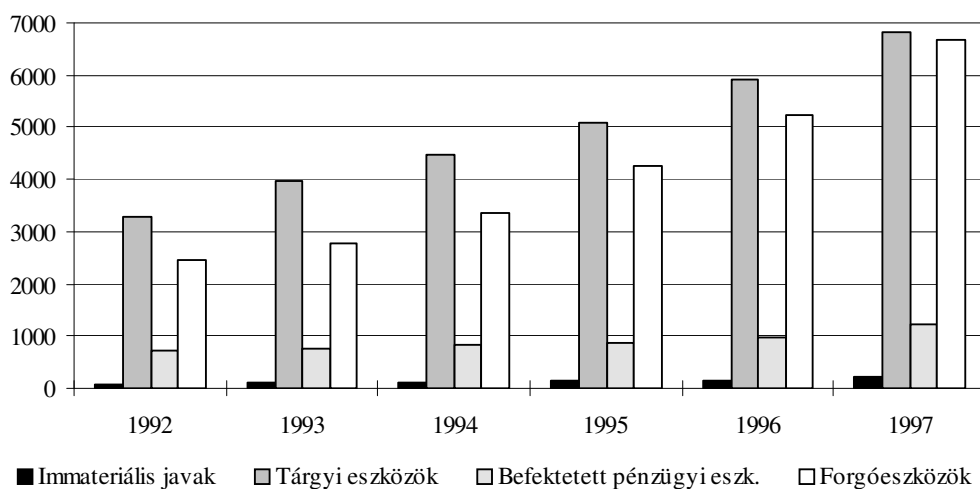
A vállalkozások eszközeinek összetétele (milliárd Ft)

Eszközök	1992	1993	1994	1995	1996	1997
<i>Befektetett eszközök</i>	4069	4835	5433	6078	7061	8267
Immateriális javak	83	132	120	132	155	204
Tárgyi eszközök	3266	3957	4489	5070	5923	6835
– beruházás	179	239	334	387	493	549
Befektetett pénzügyi eszközök	720	753	823	876	983	1228
<i>Forgóeszközök</i>	2451	2767	3346	4250	5247	6672
Készletek	736	826	1024	1301	1569	1965
Követelések	1191	1315	1571	2035	2494	3096
Értékpapírok	48	80	119	208	333	493
Pénzeszközök	476	546	632	706	852	1119
<i>Egyéb eszközök</i>	233	63	82	129	197	229
Egyéb (számviteli törvény miatti korrekció)	567					
Eszközök összesen	7320	7748	8861	10457	12505	15168
Forgóeszközök az eszközök %-ában	*	35,7	37,7	40,6	42,0	44,0
Készletek az eszközök %-ában	*	10,7	11,5	12,4	12,5	13,0
Követelések az eszközök %-ában	*	17,0	17,7	19,5	19,9	20,4

Megjegyzés: */ Az Egyéb (számviteli törvény miatti korrekció) nagyságrendje miatt nem közöljük.

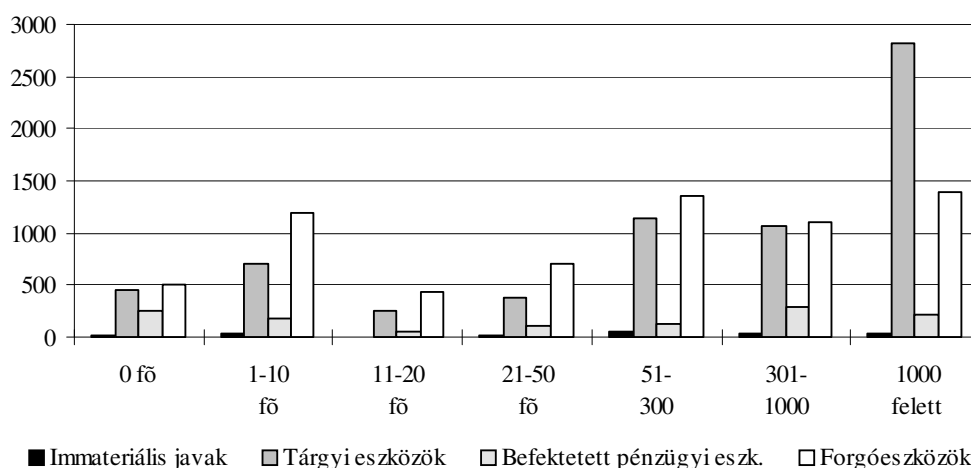
32. ábra

Az eszközök összetétele (folyó árakon, milliárd Ft)

Az eszközök létszámkategóriák szerinti összetételét tekintve szembeszökő a 11-50 főt foglalkoztató vállalkozások kis súlya, ami a már korábban részletezett szerkezeti átalakulás egyik problémáját, nevezetesen a kis-közép vállalkozások egy részének gyengeségét tükrözi.

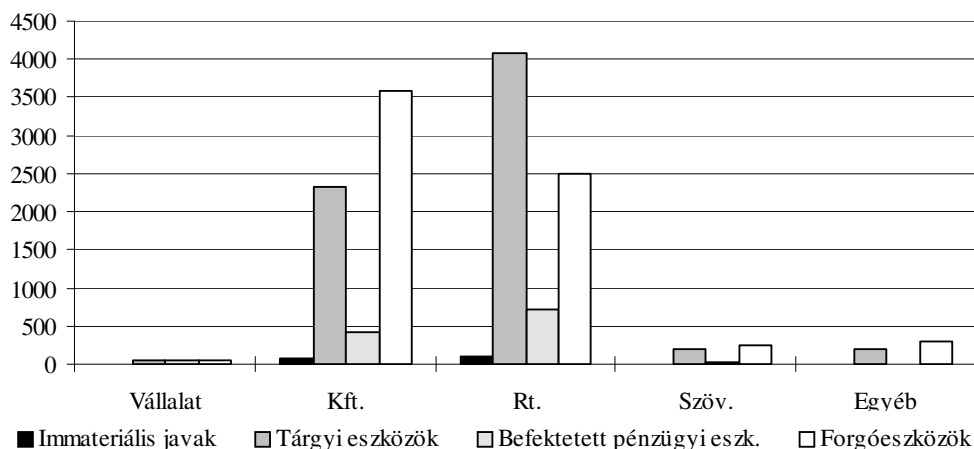
**Az eszközök összetétele létszámkategóriák szerint 1997-ben
(folyó árakon, milliárd Ft)**

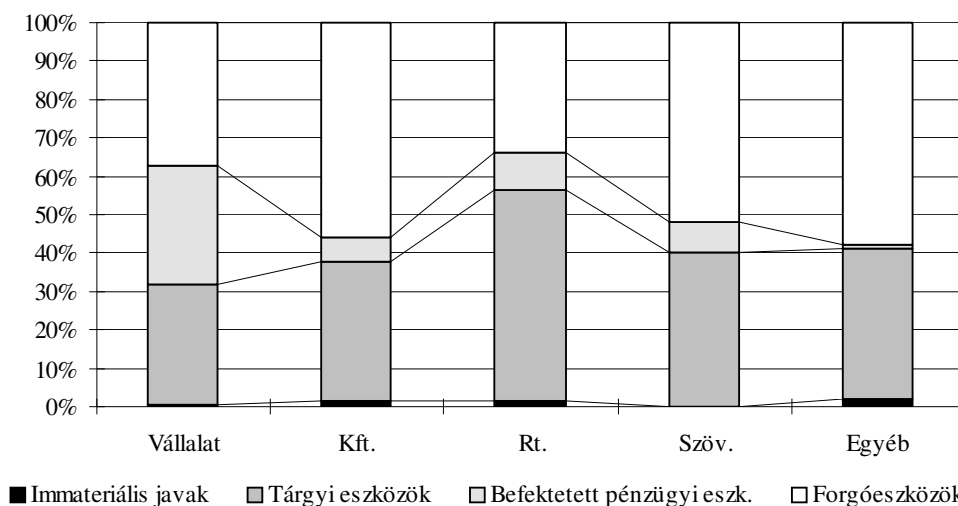
Az egyes *gazdálkodási formák* között igen határozott különbségek vannak az eszközök összetételét illetően. A részvénytársaságoknál, amelyek a vállalkozás méretét tekintve általában a legnagyobb vállalkozások körét is alkotják egyben, a legnagyobb a tárgyi eszközök aránya. Ugyanakkor a vállalatoknál, amelyek a "kihaló" vállalkozási formák egyikét képviselik, a legmagasabb a befektetett pénzügyi eszközök aránya. Az alapítási lehetőségek szabályozásával függ össze, hogy a többi formához képest a betéti társaságoknál emelkedik ki legjobban az immateriális javak aránya.

1997-ben az összes befektetett eszköz közel 95%-a két vállalkozási forma birtokában volt: mintegy hatvan százaléka a részvénytársaságoknál, több mint egyharmada a korlátolt felelősségű társaságoknál található. Ez az arány a forgóeszközöknél lényegesen eltérő képet mutatott. A korlátolt felelősségű társaságoknál volt a forgóeszközök több mint a fele, míg a részvénytársaságoknál az eszközöknek nagyjából a 40%-a.

**Az eszközök összetétele gazdálkodási formánként 1997-ben
(folyó árakon, milliárd Ft)**

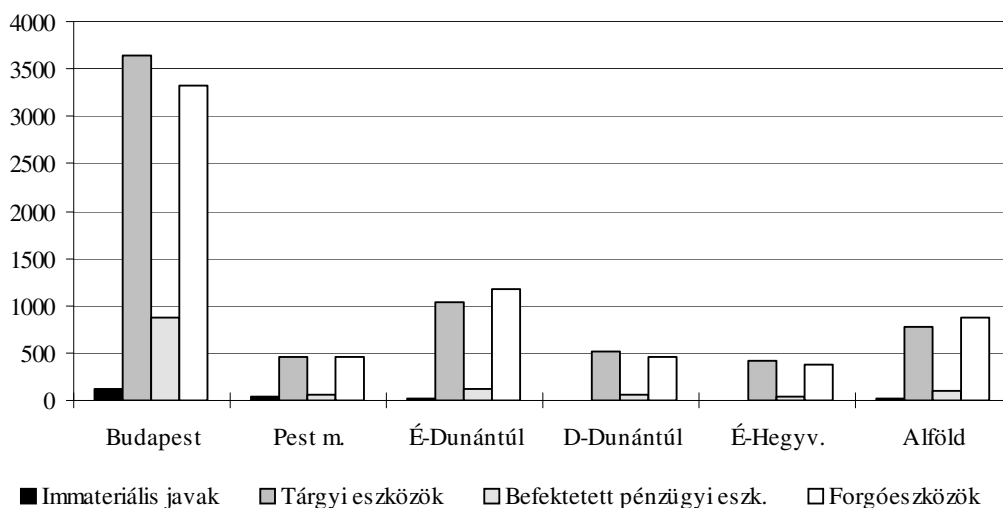
Az eszközök összetétele gazdálkodási formánként 1997-ben (százalék)

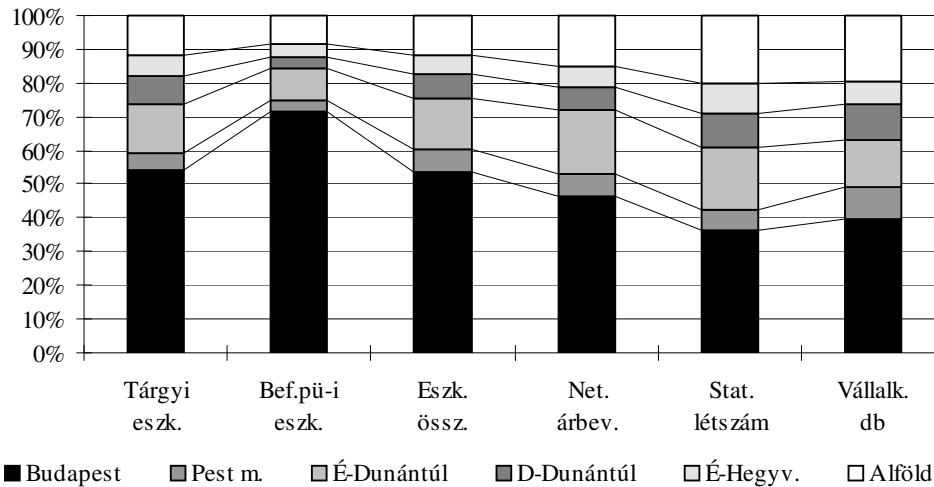
Az eszközök *regionális megoszlását* tekintve a főváros és a vidék közötti különbségek alapvetőek, aminek megítéléséhez azonban figyelembe kell venni, hogy a nagy nemzeti, országos vállalkozásaink túlnyomó része budapesti székhelyű, telephelyeik ugyanakkor a legtöbbször behálózzák az egész országot. (Példaként néhány "M" betűs: Malév, Máv, Matáv, Mol, MVM.) A legnagyobb magyar vállalkozások között (1000 fő feletti átlagos statisztikai létszám, 2,5 milliárd forint feletti nettó árbevétel, 1,25 milliárd forintnál nagyobb mérlegfőösszeg) a fővárosi székhellyel bejegyzettek részesedése néhány kiemelten fontos szempont alapján – a vállalkozások száma kivételével – meghaladja a hatvan százalékot. (A régiók között egyedül Pest megyében nincs ilyen méretű vállalkozás.)

36. ábra

Az eszközök összetétele régiók szerint 1997-ben (folyó árakon, milliárd Ft)

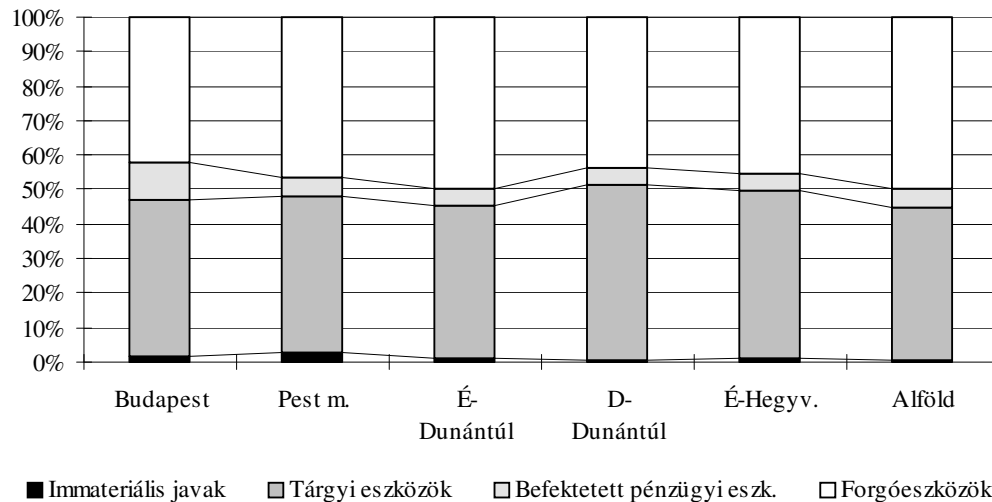

Regionális megoszlások 1997-ben

Az eszközökön belül a főváros és a vidék közötti különbségek közül első helyen kell kiemelni, hogy a budapesti székhelyű vállalkozások gazdálkodásában mintegy kétszer akkora szerepet játszanak a befektetett pénzügyi eszközök, mint a többi régióban. Említésre méltó, hogy egyedül Pest megyében és Budapesten van "látható" súlya az immateriális javaknak az eszközök között.

Az eszközök összetétele régiók szerint 1997-ben (százalék)

Az eszközök összetételének a gazdasági ágak szerinti alakulását a 22. táblázat adatai mutatják be a következő oldalon.

**Az eszközök összetétele gazdasági ágak szerint 1997-ben
(folyó árakon, milliárd Ft)**

	1.)	2.)	3.)	4.)	1.)	2.)	3.)	4.)
	1992				1997			
Mező-, vad-, erdő, halászati gazd.	1	258	30	201	2	328	43	413
– Mezőgazdaság	1	243	28	191	2	301	41	392
Bányászat	1	33	6	15	3	47	2	27
Élelmiszeripar, italgyártás	7	209	25	196	6	366	35	509
Dohánytermékek gyártása	1	6	1	9	0	0	0	0
Textil, ruha stb. gyártása	1	55	5	56	2	95	5	103
Fa, papír, nyomdaipar	4	68	21	59	11	128	19	164
Kőolaj, vegyipar	5	394	33	205	14	539	74	547
Nem fém ásványi termékek	2	55	13	28	1	92	22	72
Kohászat, fémfeldolgozás	2	84	9	90	3	172	12	216
Gép-, jármű, műszaki berend.	8	181	27	187	12	462	68	753
Bútorgyártás, egyéb	0	16	2	15	1	32	2	36
FELDOLGOZÓ IPAR összesen	30	1068	135	844	50	1900	238	2420
Villany-, gáz-, vízszolgáltatás	2	746	283	115	7	993	209	276
IPAR, élelmiszeripar nélkül	25	1633	398	769	54	2560	414	2194
IPAR ÖSSZESEN	33	1848	424	974	60	2940	449	2723
Építőipar	2	86	15	108	9	264	29	335
Nagy- és kisker.	21	219	90	645	43	566	154	1421
Ker., jármű javítás	22	243	92	682	44	686	175	1684
Szállás, vendéglátás	5	103	7	30	8	170	34	65
Szállítás	2	201	24	111	5	910	39	223
Raktározás, posta, távközlés	4	388	35	189	31	1506	69	387
Ingatlanügyletek, bérbeadás	13	287	114	236	25	729	413	967
Oktatás	0	2	0	3	0	7	1	8
Egészségügy, szolgáltatás	0	2	0	2	1	14	1	14
Társ., szem. szolgáltatás	2	49	3	25	23	191	14	76

Az oszlopok tartalma:

- 1.) Immateriális javak nettó értéke
- 2.) Tárgyi eszközök nettó értéke
- 3.) Befektetett pénzügyi eszközök
- 4.) Forgóeszközök

A vállalkozások forrásai

A források szerkezetében 1992-1997 között lényeges változások következtek be. A legfontosabb mindezek közül az, hogy összességében *jelentősen növekedett a vállalkozások eladósodottsága*, azaz a saját forrás és az idegen forrás aránya ez utóbbi javára módosult. (A saját tőke aránya a forrásokon belül az 1992. évi 64 százalékról 1997-re 48 százalékra csökkent.)

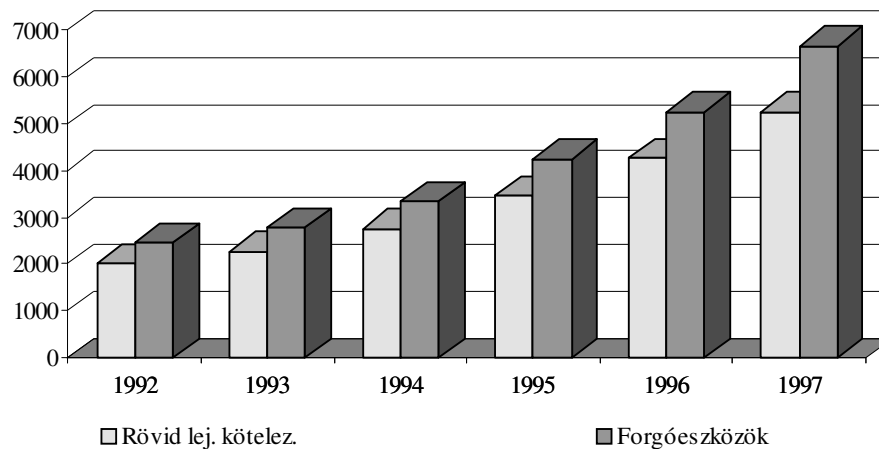
23. táblázat

A vállalkozások forrásai 1992-1997 (folyó árakon, milliárd Ft)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
<i>Saját tőke</i>	4692	4712	4991	5489	6226	7233
- Jegyzett tőke	3555	3788	4017	4304	4763	5328
- Tőke és eredmény tartalék	1527	1317	1462	1687	2070	
- Áthozott veszteség	101	233	355	496	734	
<i>(Tartalék-veszteség egyenlege)</i>	1426	1084	1107	1191	1346	1600
- Mérleg szerinti eredmény	-289	-160	-137	-37	24	305
- Céltartalékok	20	75	79	96	123	158
<i>Kötelezettségek</i>	2449	2853	3590	3660	5895	7317
- Hosszú lejáratú kötelezettség	451	579	838	1197	1620	2070
- Rövid lejáratú kötelezettség	1998	2274	2752	3463	4275	5247
Egyéb	160	109	205	242	363	618
Források összesen	7320	7748	8861	10457	12505	15168

39. ábra

**A rövidlejáratú kötelezettségek és a forgóeszközök
(folyó árakon, milliárd Ft)**

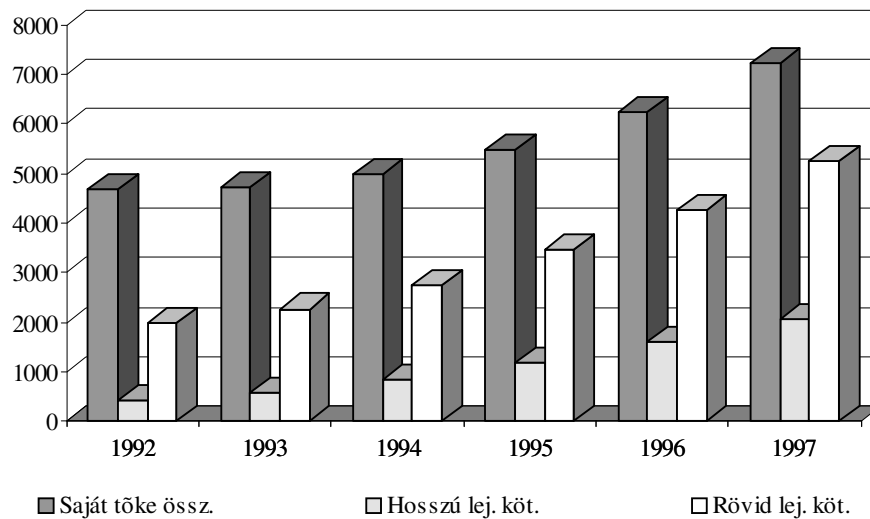

Az idegen forrásokon belül a hosszú lejáratú kötelezettségek nőttek gyorsabb ütemben, így a forgóeszközök/rövidlejáratú kötelezettségek tekintetében a vállalkozások likviditási helyzete 1992-1996 között lényegében nem változott. 1997-ben viszont a rövidlejáratú kötelezettségek növekedése jelentősen elmaradt a forgóeszközök bővülésétől, így ebben az értelemben ekkor a vállalkozások likviditása 4,5 százalékponttal javult a korábbi évekhez képest. (A 39. ábra az előző oldalon.)

A forgóeszközök és a rövid lejáratú kötelezettségek 1992-1996 közötti szinte változatlan aránya (122 százalék), illetve annak 1997. évi növekedése (127 százalékra) úgy alakult ki, hogy a forrásokon belül a rövid lejáratú kötelezettségek növekedését az eszközökön belül a forgóeszközök növekedése ellensúlyozta, ami az infláció miatt részben a befektetett eszközök relatív leértékelődésének is a következménye. A vállalkozások kötelezettségeinek növekedése tehát igazából úgy jelenik meg, hogy a befektetett eszközökkel szemben egyre nagyobb mértékben a hosszú lejáratú kötelezettségek állnak a saját tőke arányának csökkenése mellett.

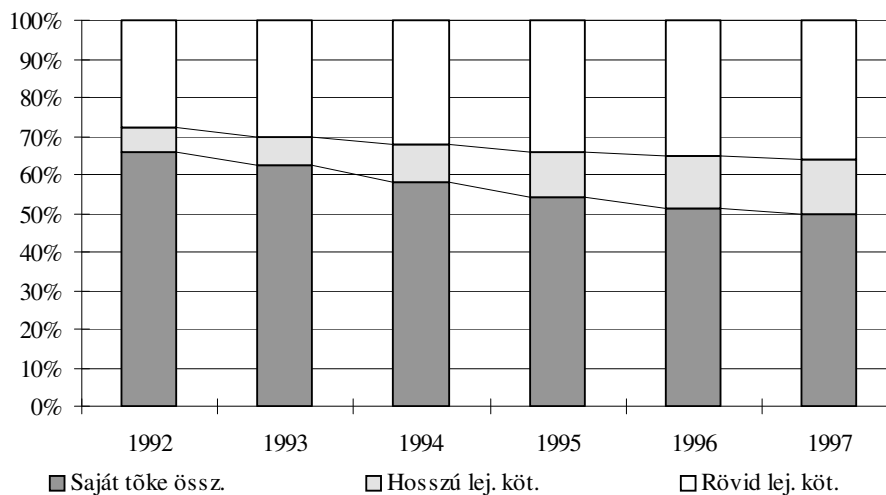
40. ábra

A források összetétele (folyó árakon, milliárd Ft)

41. ábra

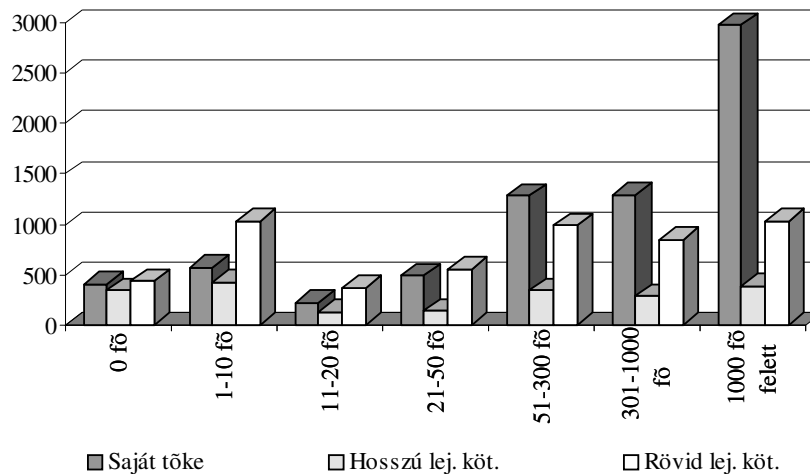
A források megoszlása

A vállalkozások kötelezettségeinek, hitelekből, szállítói tartozásokból és egyéb forrásokból való finanszírozásának növekedése elsősorban az 50 fő foglalkoztatottnál kisebb vállalkozásokra jellemző. Az ennél nagyobb vállalkozásoknál, a vállalkozás méretének növekedésével párhuzamosan egyre nagyobb hányadot képviselnek a saját források az idegen forrásokkal szemben.

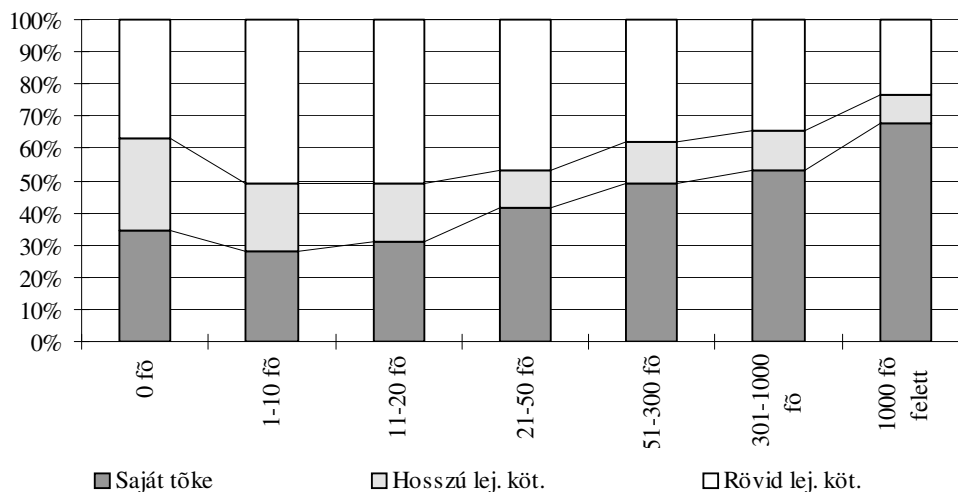
42. ábra

**A források összetevői létszámkategóriák szerint
1997. december 31-én (folyó árakon, milliárd Ft)**

43. ábra

**A források megoszlása létszámkategóriák szerint
1997. december 31-én**

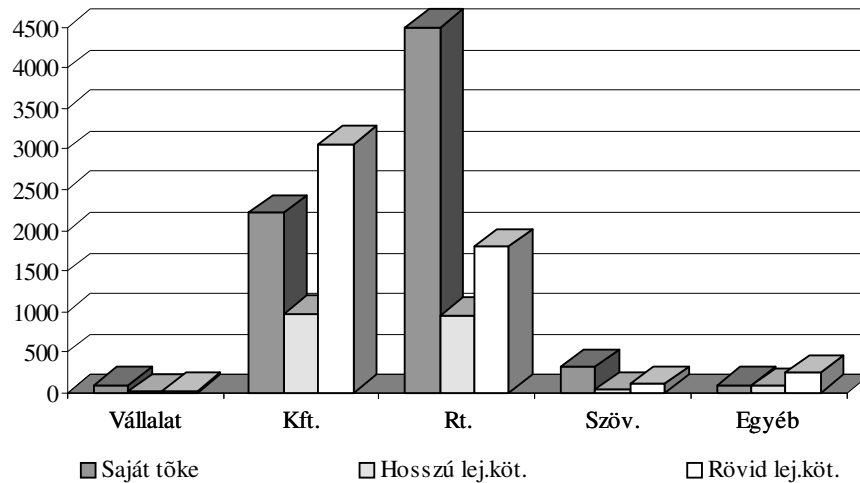

1997-ben a *gazdálkodási formák* közül a korlátolt felelősségű társaságok és a részvénytársaságok mérlegeiben szerepelt az összes saját és idegen forrás több mint 91 százaléka. A maradék kevesebb, mint kilenc százalék a többi vállalkozás között oszlott meg, amelyek közül az egyéni vállalkozók és a vállalatok súlya elenyésző. A

szövetkezetek a saját tőke vonatkozásában képviseltek nagyobb súlyt (4,4%), míg az egyéb gazdálkodási formába soroltak (lényegében a *betéti társaságok*) a rövid lejáratú kötelezettségekből részesedtek érdemlegesen nagyobb arányban. (4,8%)

44. ábra

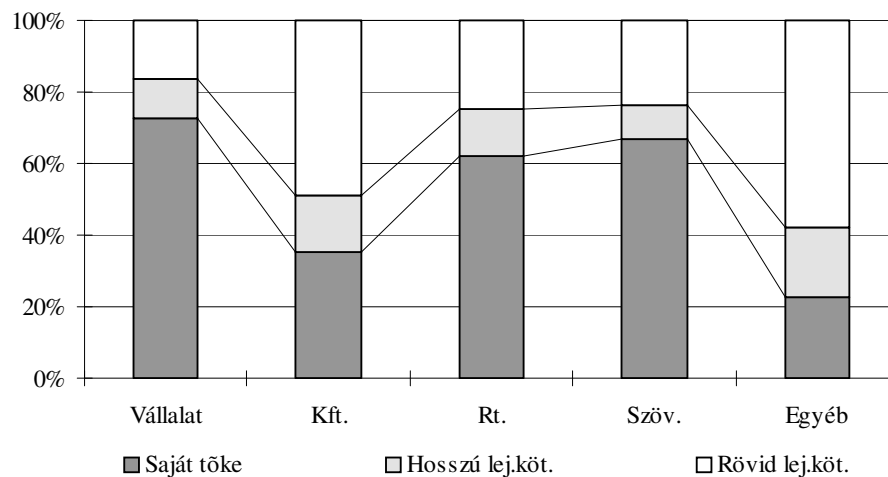
**A források összetevői gazdálkodási formák szerint
1997. december 31-én (folyó árakon, milliárd Ft)**

A korlátolt felelősségű társaságok, az egyéni vállalkozók (1996-ig) és az egyéb formák (lényegében a *betéti társaságok*) forrásainak összetétele egymáséhoz is és a *11-50 fős méretű vállalkozások forrás szerkezetéhez is közel áll.* A részvénytársaságok és a szövetkezetek forrásainak összetétele hasonló és rokonítható a 300 fő feletti létszámmal működő vállalkozásokhoz. A vállalatok forrás szerkezete sem a gazdálkodási formák, sem a létszám kategóriák között nem párosítható egyetlen vállalkozás típusával sem.

45. ábra

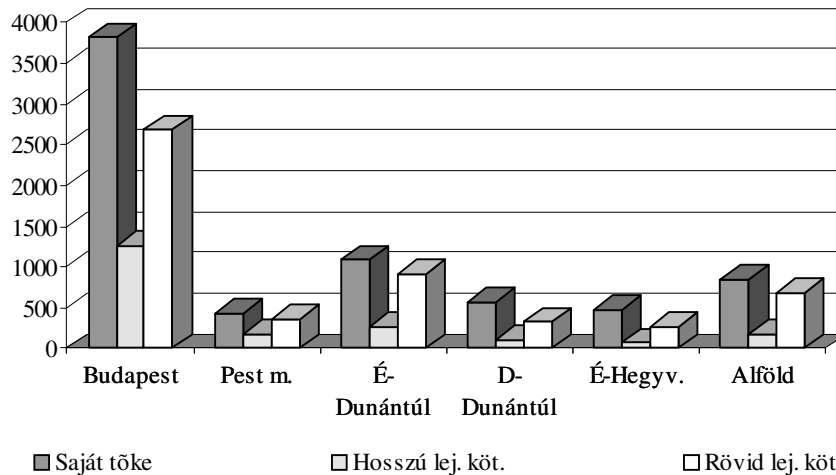
**A források megoszlása gazdálkodási formák szerint
1997. december 31-én (folyó árakon, milliárd Ft)**

1997-ben a régiók közül a budapesti székhelyű vállalkozások mérlegeiben jelent meg az összes forrás 53,4 százaléka. Nagyjából ugyanilyen arányban részesedtek a fővárosi vállalkozások a saját tőkéből és a rövid lejáratú kötelezettségekből. Ugyanakkor lényegesen, közel tíz százalékkal (60,9%) magasabb volt a főváros részesedése a hosszú lejáratú kötelezettségekből.

46. ábra

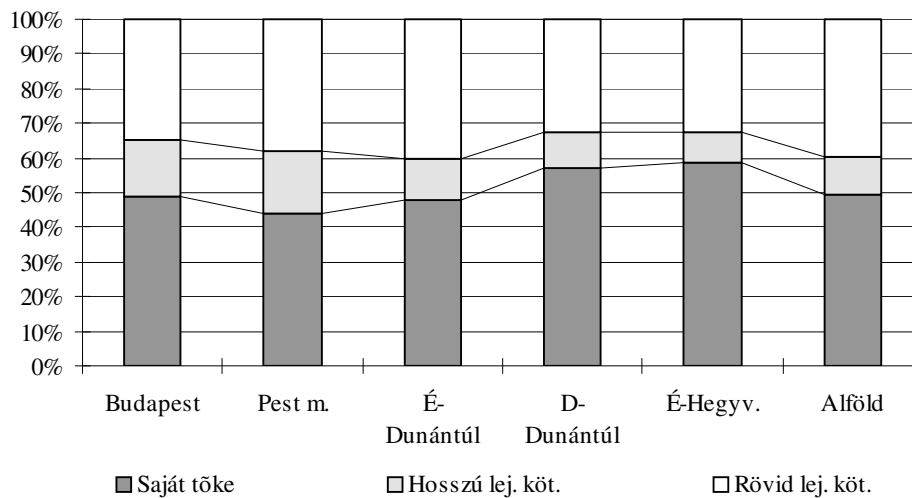
**A források összetevői régiók szerint
1997. december 31-én (folyó árakon, milliárd Ft)**

Szemben sok más gazdasági mutatóval, számítással a források szerkezetének alakulása és a régiók gazdasági fejlettségi szintje között nem mutatható ki szignifikáns kapcsolat. Úgy tűnik, hogy az egyes régiókban a vállalkozások gazdálkodásában a források szerkezetének kialakításában nem játszik közvetlen szerepet az adott régió fejlettségi szintje, hanem más tényezők, pl. az ágazati szerkezet hatása bizonyul erőteljesebbnek.

47. ábra

**A források megoszlása régiók szerint
1997. december 31-én**

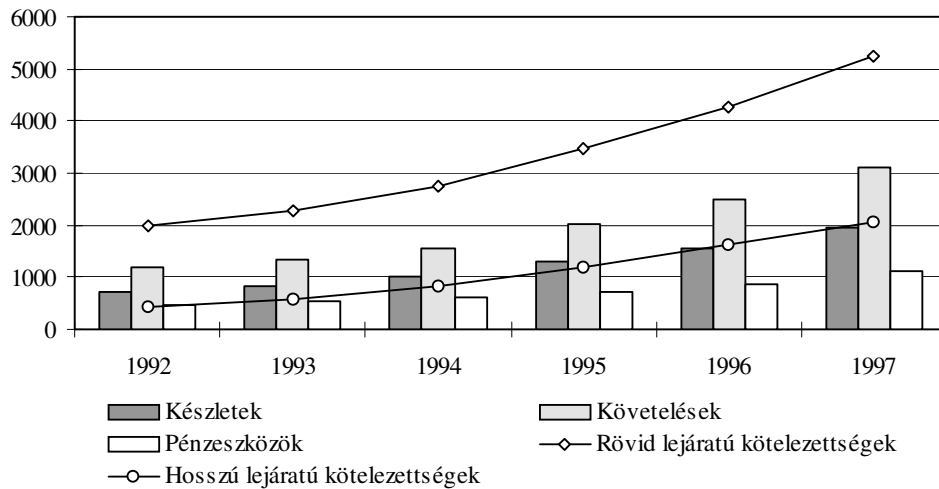

III.4. A vállalkozások likviditása

A vállalkozások likviditása a vizsgált időszakban – különösen 1996-ig – *lényegesen romlott*. Ez annak a következménye, hogy kötelezettségeik jóval nagyobb ütemben növekedtek, mint forgóeszközök, illetve forgóeszközök összetevői. Ezek utóbbiak közül is elsősorban a pénzeszközök bővülése maradt el a hosszú lejáratú kötelezettségek 4,6-szeres és a rövidlejáratú kötelezettségek 2,6-szeres növekedésétől.

48. ábra

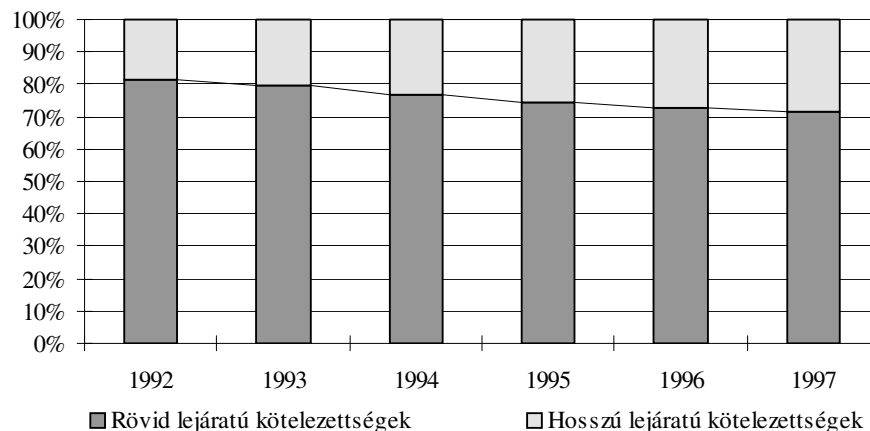
A vállalkozások forgóeszközei és kötelezettségeik az időszak végén (milliárd Ft)

A *kötelezettségek átrendeződése*, azaz a hosszú lejáratú kötelezettségek 10% pontos növekedése és a rövid lejáratú kötelezettségek ugyanilyen mértékű csökkenése hét év leforgása alatt igen gyorsnak tekinthető. Ezzel a módosulással az *eszközök szerkezetének változása* nem tartott lépést. Végülis ennek eredményeként alakult ki a likviditási mutatók jelentős romlása a kilencvenes években.

49. ábra

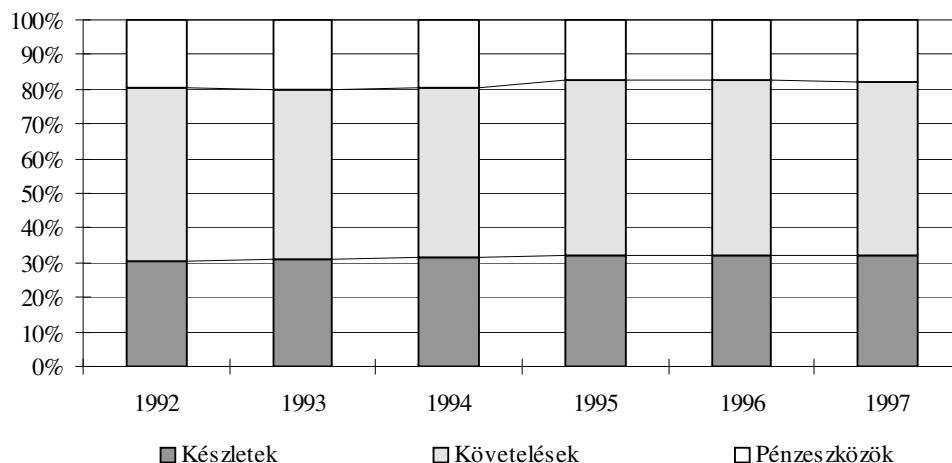
A kötelezettségek összetevőinek megoszlása az időszak végén (folyó árakon számítva)

A gyors likviditás kismértékű csökkenését idézte elő az is, hogy a forgóeszközökön belül *csökkent a pénzeszközök* aránya. Ezzel szemben a forgóeszközök között kismértékben nőtt a készletek szerepe, míg a követelések aránya szinte változatlan maradt. A vállalkozások pénzeszközökkel való ellátottságának relatív és abszolút romlását mutatja az is, hogy a pénzeszközök növekedése elmaradt az időszakot jellemző inflációs rátától.

50. ábra

**A forgóeszközök főbb összetevőinek megoszlása,
az időszak végén(folyó árakon számítva)**

A vállalkozások pénzügyi-likviditási helyzetének átfogó jellemzéséhez használatos legfontosabb mutatók együttesen romlást jeleztek 1992 és 1996 között. 1997-ben a mutatók értéke ugyan javult, de a likviditás, a gyorsráta és a hitelfedezettség így is elmaradt az 1992. évi bázistól. A likviditási mutatók értéke az időszak egészében nem érte el az általánosan elfogadott (banki minősítés szerint értelmezett) szintet, így összességében elmondható, hogy a vállalkozások egésze a likviditás szemszögéből nézve *en bloc* hitelképtelen volt és hitelképtelenebbé vált az elmúlt években.

24. táblázat

**A vállalkozások likviditási mutatói 1992-1997 között
az időszak végén, folyó árakon számítva**

Évek	Likviditás	Likviditás I.	Likviditás II.	Gyorsráta	Hitelfedezettség
	(százalék)	(százalék)	(százalék)		(százalék)
1992	100,1	122,7	63,0	0,24	59,6
1993	97,3	122,1	64,1	0,24	58,1
1994	93,2	121,6	64,5	0,23	57,1
1995	91,2	122,7	64,0	0,20	58,8
1996	89,0	122,7	64,4	0,20	58,4
1997	91,2	127,2	68,2	0,21	59,0

Magyarázatok:

- 1.) Likviditási mutató: *a teljes forgóeszközállomány* – vagyis a likvid és kevésbé likvid eszközök – együttes összegét viszonyítja *a hosszú és rövidlejáratú kötelezettségekhez* (százalékban). A vállalkozás fizetőképességét általánosan jellemző mutató annyiban, hogy a hosszabb távú

kötelezettségek milyen arányát fedezik a likviddé tehető eszközök. Ez a mutatószám azonban a vállalkozás *pillanatnyi* likviditási helyzetének megítélésére csak korlátozottan alkalmas.

- 2.) Rövid távú likviditás I.: arról tájékoztat, hogy a különböző likviditási fokozatú eszközök összege – a *forgóeszközök* – hány százalékát fedezik a *rövid távú kötelezettségeknek*. A vállalkozás pénzügyi helyzetének megítéléséhez a forgóeszközök struktúráját a likviditás mértéke szempontjából is értékelni kell. A mutatószám a nemzetközi gyakorlatban általában 200% körül elfogadható. (Vö. a táblázat 2. oszlopának értékeivel.)
- 3.) Rövid távú likviditás II.: a mutató a forgóeszközök *követelések nélküli* arányát (százalékban) mutatja a *rövidlejáratú kötelezettségekhez*. A forgóeszközökön belül ugyanis a követelések számos eleme tartalmazhat bizonytalan, a rövid lejáratú kötelezettségek közvetlen fedezeteként szóba nem jöhető összeget.
- 4.) Gyorsráta mutató: a teljesen mobil *pénzeszközök* arányát mutatja a *rövidlejáratú kötelezettségekhez* viszonyítva. Ez lényegében arról tájékoztat, hogy a rövidlejáratú kötelezettségek mekkora hányadára nyújt fedezetet a likvid pénzeszköz. A vállalkozás számára az a kedvező, ha ez az arány egyre növekvő, ami az azonnali fizetőképesség javulását jelzi, értéke általában 1,6-1,8-nál elfogadható. (Vö. a táblázat 4. oszlopának értékeivel.)
- 5.) Hitelfedezettségi mutató: arról tájékoztat, hogy a vállalkozás *követelései* milyen mértékben (százalék) fedezik a *rövid lejáratú kötelezettségek* összegét. A mutató értéke akkor kedvező, ha 100%-nál magasabb, vagyis ha a vállalkozással szembeni adósok nagyobb összeggel tartoznak, mint amekkorával a vállalkozás tartozik a hitelezőinek. (Vö. a táblázat 5. oszlopának értékeivel.)

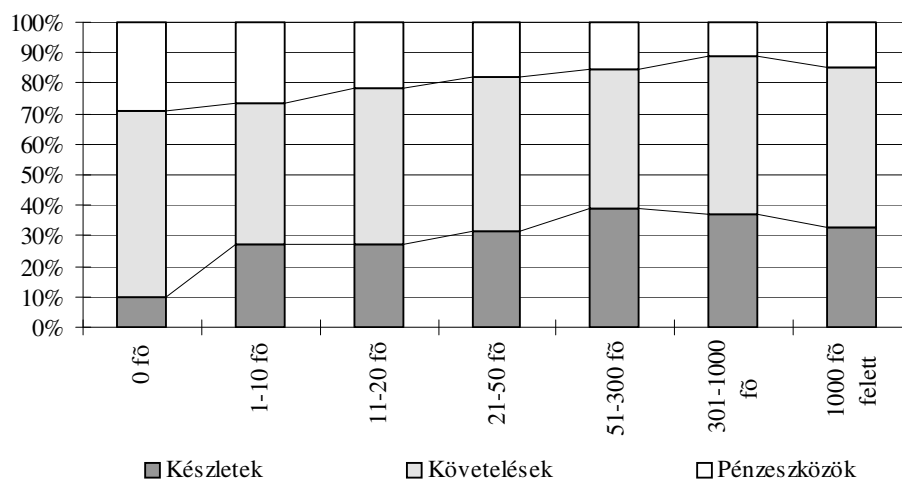
(A Magyarázatok és a képletek forrása: Mutatószámok az éves beszámolóiból, Saldo Pénzügyi Tanácsadó és Informatikai Rt., Budapest 1993.)

A vállalkozások likviditási-pénzügyi helyzete vállalkozás típusonként természetesen igen változatos képet mutat. Így a *vállalkozás mérete, gazdálkodási formája, vagy területi elhelyezkedése* szerint nagyon eltérő értékekkel találkozhatunk, de a legtöbb esetben kimutatható, hogy a méret, a forma és a tér együttesen nagymértékben hat a vállalkozások likviditásának alakulására és az általánosan jellemző tendenciákon belül lényegesen különböző, az adott vállalkozási típusra jellemző mutatóértékek kialakulását eredményezi.

A *vállalkozások gazdálkodásának méret* szerinti vizsgálata alapján elmondható, hogy általában – a gyorsráta kivételével – a vállalkozás méretének növekedésével együtt a vállalkozás likviditási helyzete is jobb, mint a kisebb vállalkozásoké. A gyorsráta esetében azonban, tehát amikor azt vizsgáljuk, hogy a rövid lejáratú kötelezettségek mekkora hányadára nyújt fedezetet a likvid pénzeszköz, az előzőtől eltérő következtetésre kell jutnunk, azaz ennél a mutatónál általában a kisebb vállalkozások helyzete tűnik kedvezőbbnek a nagyobbakénál. Ez a két állítás együtt pedig azt jelenti, hogy *a nagyobb vállalkozások kedvezőbb likviditása alapvetően a készletek és a követelések nagyobb súlyából fakad*.

Az egyes kategóriákban a vállalkozás méretének növekedésével a készletek aránya növekszik és nagyjából ugyanilyen mértékben csökken a pénzeszközök aránya. A követelések rész 1996-ban az 1-10 fős csoport kivételével a 46,5-50,6 százalék pontos sávban változott. (Az 1-10 fős csoportban a követelések aránya 43,4% volt.) 1997-ben némi változás történt az előzőkhöz viszonyítva, de a követelések arányára vonatkozóan továbbra is a 45-49 százalékos sáv tekinthető tipikusnak.

**A forgóeszközök főbb összetevőinek megoszlása a vállalkozás mérete szerint
1997. december 31-én (folyó árakon számítva)**

A pénzeszközöknek nemcsak a relatív súlya, de az *abszolút értéke* is figyelmet érdemel. Ebből kiviláglik, hogy a *kisvállalkozások* összességében *bővebb pénzállomány mellett gazdálkodtak*, mint a nagyobb vállalkozások. 1997-ben az 50 fő alatti vállalkozásoknál összesen 611 Mrd Ft, míg az 50 fő feletti vállalkozásoknál 508 Mrd Ft pénzeszköz szerepelt a mérlegekben. A két összevont csoport részesedése az *összes forgóeszközökből*, valamint az *összes pénzeszközökből* éppen fordított: míg az elsőből 42:58, addig a másodikból 55:45 a kisebb és a nagyobb vállalkozások egymás közötti aránya. Külön is kiemelésre méltó az *1-10 fős vállalkozások* kategóriája, mert az összes pénzeszköz több mint egynegyede (26%-a) itt található, miközben a forgóeszközöknek csak 18%-ával rendelkeztek.

25. táblázat

**A forgóeszközök főbb összetevőinek értéke
(folyó árakon, milliárd Ft)**

1996. december 31-én

Váll. méret	Készletek	Követelések	Pénzeszközök	Forgóeszk. összesen
0 fő	63	249	96	508
1-10 fő	219	377	213	868
11-20 fő	87	175	64	346
21-50 fő	151	258	83	526
51-300 fő	398	529	148	1116
301-1000 fő	308	384	102	826
1000 fő felett	342	521	145	1058

1997. december 31-én

Váll. méret	Készletek	Követelések	Pénzeszközök	Forgóeszk. összesen
0 fő	36	226	107	502
1-10 fő	301	522	296	1199
11-20 fő	112	210	90	426
21-50 fő	206	325	118	702
51-300 fő	502	592	200	1351
301-1000 fő	385	539	119	1104
1000 fő felett	423	681	189	1388

A likviditási mutatók 1992-1997 közötti értékeinek áttekintésekor érdemes felfigyelni az 51-300 fős csoport likviditási helyzetének *relatív* javulására. Viszonylagos ez a javulás azért, mert az általános tendenciának megfelelően a likviditás itt is romlott, de a romlás mértéke a többi csoporthoz képest mérsékeltebb volt. Ugyancsak említésre méltó, hogy a likviditás II. mutató (a készletek és a pénzeszközök együttes aránya a forgóeszközökön belül) 1992-ről 1996-97-re a harmadára esett az 51 fő feletti vállalkozásoknál.

26. táblázat

**A likviditási mutatók értéke a vállalkozások mérete szerint
az időszak végén (folyó árakon számítva)**

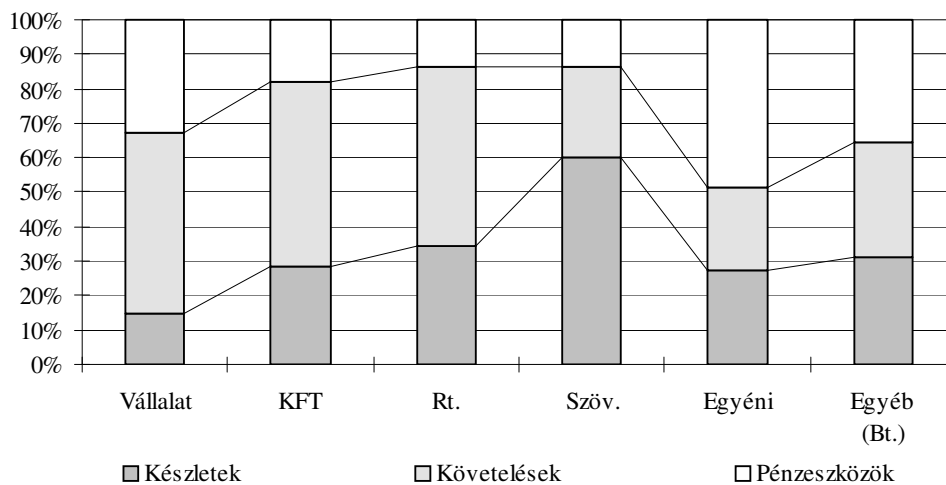
Méretkategória	Likviditás	Likviditás I.	Likviditás II.	Gyorsráta	Hitelfedezettség
	százalék				százalék
1992					
0 fő	87,23	116,31	62,41	0,36	53,90
1-10 fő	94,53	109,29	39,72	0,32	53,53
11-20 fő	87,79	100,88	37,59	0,25	54,39
21-50 fő	83,12	99,48	66,67	0,24	50,78
51-300 fő	106,05	131,95	191,49	0,22	61,82
301-1000 fő	114,96	135,53	188,65	0,18	65,53
1000 fő felett	100,45	128,74	239,72	0,22	63,11
1996					
0 fő	68,46	114,93	58,60	0,22	56,33
1-10 fő	79,05	108,91	61,61	0,27	47,30
11-20 fő	93,26	123,13	60,85	0,23	62,28
21-50 fő	90,07	117,15	59,69	0,18	57,46
51-300 fő	101,00	130,22	68,49	0,33	61,73
301-1000 fő	95,05	129,87	69,50	0,16	60,38
1000 fő felett	93,96	130,30	66,13	0,18	64,16
1997					
0 fő	64,3	114,6	63,0	0,24	51,6
1-10 fő	82,1	116,5	65,8	0,29	50,7
11-20 fő	85,2	115,4	58,5	0,24	56,9
21-50 fő	101,2	127,4	68,4	0,21	59,0
51-300 fő	101,5	137,2	77,1	0,20	60,1
301-1000 fő	97,3	130,8	66,9	0,14	63,9
1000 fő felett	98,0	134,6	68,6	0,18	66,1

A *gazdálkodási formák* szerint vizsgálva a vállalkozásokat mindenképp a forgóeszközök szerkezetét érdemes szemügyre venni, mert ez részben megmagyarázza az egyes formák likviditási helyzetének alakulását. A *korlátolt felelősségű társaságok* forgóeszközeinek szerkezete a kisebb vállalkozásokéhoz áll közel, a likviditási mutatók értékei is ezekkel mutatnak közeli rokonságot. A *részvénytársaságok* a 20-300 fős méretű vállalkozásokhoz hasonulnak. A pénzeszközök vonatkozásában részben a részvénytársaságokhoz tartozhatóak lehetnének a *szövetkezetek* is, de készletállományuk aránya jelentősen meghaladja bármelyik vállalkozási formáét. Az *egyéni vállalkozások* (1996-ig) és az egyéb gazdálkodási formák (lényegében a *betéti társaságok*) a legkisebb vállalkozásokhoz hasonlítanak azzal a különbséggel, hogy pénzeszközeik aránya kiugróan magas. A 207 *vállalat* forgóeszközeinek szerkezete teljesen eltér a többitől és híven tükrözi egy átmeneti állapot jegyeit: magas pénzeszköz (1996-ig) és követelés állomány, alacsony készletállomány.

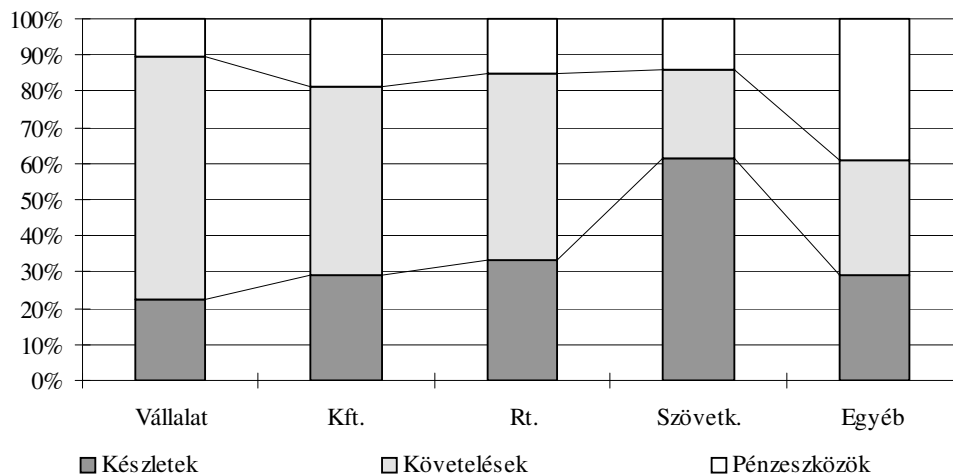
52. ábra

A forgóeszközök főbb összetevőinek megoszlása gazdálkodási formák szerint

1996. december 31-én

1997. december 31-én

1996-ban az összes forgóeszköz 89%-a két gazdálkodási formánál, a korlátolt felelősségű társaságoknál és a részvénytársaságoknál összpontosult. Ugyanakkor 10 százalékponttal kevesebb, 79% volt a korlátolt felelősségű társaságok és a részvénytársaságok részesedése az összes pénzeszközből. 1997-ben tovább nőtt e két gazdálkodási forma részaránya (91%-ra, ill. 86%-ra) és a forgóeszközök, valamint a pénzeszközök közötti eltérés a felére csökkent.

27. táblázat

**A forgóeszközök főbb összetevőinek értéke
(folyó árakon, milliárd Ft)**

1996. december 31-én

Gazdálkodási forma	Készletek	Követelések	Pénzeszközök	Forgóeszközök
Vállalat	10	35	22	70
Kft.	722	1371	456	2692
Rt.	630	950	250	2003
Szövetkezet	126	55	29	222
Egyéni	9	8	16	34
Egyéb (Bt.)	70	75	80	227

1997. december 31-én

Gazdálkodási forma	Készletek	Követelések	Pénzeszközök	Forgóeszközök
Vállalat	11	33	5	55
Kft.	994	1770	631	3582
Rt.	731	1141	333	2485
Szövetkezet	143	57	33	249
Egyéb (Bt.)	87	95	116	302

A likviditási mutatók értékeire tekintve 1992-1997 között a vállalatok és a szövetkezetek likviditási helyzete relatív és abszolút mértékben is javult. Erőteljesen romlott ugyanakkor az egyéni vállalkozások (1996-ig) és az egyéb vállalkozások (lényegében a betéti társaságok) likviditása. 1996-ig kisebb mértékben romlott, majd 1997-ben javult a korlátolt felelősségű társaságok és a részvénytársaságok likviditási helyzete.

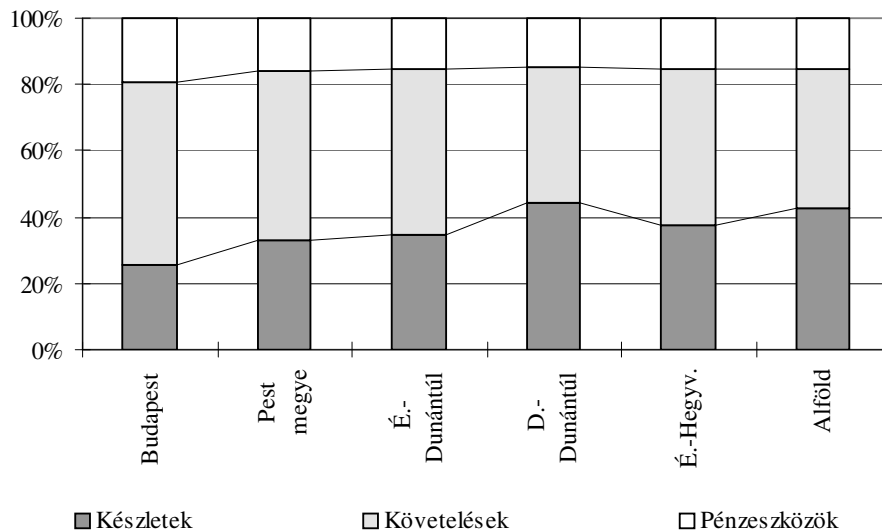
**A likviditási mutatók értéke gazdálkodási formák szerint
az időszak végén (folyó árakon számítva)**

Gazdálkodási formák	Likviditás	Likviditás I.	Likviditás II.	Gyorsráta	Hitelfedezettség
	százalék				százalék
1992					
Vállalat	109,70	129,90	55,76	0,20	53,94
Kft.	89,51	106,64	46,56	0,22	42,95
Részvénytárs.	97,61	126,67	45,40	0,14	52,21
Szövetkezet	144,44	169,57	94,81	0,19	49,63
Egyéni vállalk.	120,00	171,43	90,00	0,60	30,00
Egyéb vállalk.	116,07	144,44	71,43	0,45	44,64
1996					
Vállalat	114,75	225,81	57,38	0,49	57,38
Kft.	84,52	112,59	41,48	0,14	43,05
Részvénytárs.	89,78	130,06	47,20	0,11	42,58
Szövetkezet	168,18	207,48	126,52	0,22	41,67
Egyéni vállalk.	103,03	136,00	78,79	0,48	24,24
Egyéb vállalk.	89,37	124,73	59,84	0,31	29,53
1997					
Vállalat	141,0	239,1	95,7	0,22	143,5
Kft.	88,8	117,0	59,2	0,21	57,8
Részvénytárs.	90,4	138,3	74,8	0,19	63,5
Szövetkezet	160,6	224,3	173,0	0,30	51,4
Egyéb vállalk.	89,3	119,4	81,8	0,46	37,5

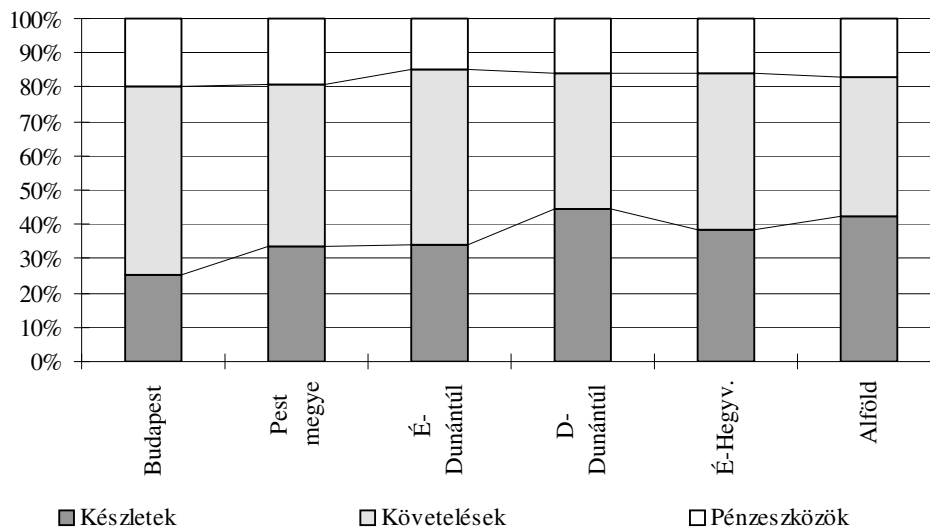
A vállalkozások forgóeszközeinek összetétele *régiók szerint* is jellegzetes különbségeket mutat. Nagyvonalúan az lehetne kijelenteni, hogy közel azonos pénzeszköz arány mellett *a fejlettebb régiók felől a lemaradottabbak felé haladva növekszik a készletek aránya és csökken a követelésállomány részesedése*. Az összetétel ilyen változása nem tekinthető véletlenszerűnek, mert a vizsgált időszakban viszonylagos stabilitást mutatott, néhány százalékpontos elmozdulások mellett nagyjából állandónak bizonyult.

**A forgóeszközök főbb összetevőinek megoszlása
régiók szerint**

1996. december 31-én

1997. december 31-én

**A forgóeszközök főbb összetevőinek megoszlása az időszak végén
(folyó árakon számítva, százalékban)**

Régiók	Készletek	Követelések	Pénzeszközök	Forgóeszközök
1992				
Budapest	22,5	52,8	22,1	100%
Pest megye	32,7	43,6	21,8	100%
Észak-Dunántúl	37,1	44,7	16,6	100%
Dél-Dunántúl	43,5	40,4	15,5	100%
É-Hegyvidék	39,5	45,4	13,8	100%
Alföld	39,8	44,0	15,0	100%
1996				
Budapest	23,5	50,8	17,7	100%
Pest megye	31,6	49,1	15,4	100%
Észak-Dunántúl	33,2	47,9	14,5	100%
Dél-Dunántúl	42,4	39,7	14,1	100%
É-Hegyvidék	34,7	43,3	14,2	100%
Alföld	40,7	40,0	14,9	100%
1997				
Budapest	22,9	50,0	18,0	100%
Pest megye	32,1	44,5	18,4	100%
Észak-Dunántúl	32,2	47,7	14,2	100%
Dél-Dunántúl	42,9	37,8	15,1	100%
É-Hegyvidék	34,2	40,9	14,0	100%
Alföld	40,3	38,9	16,6	100%

1997-ben a forgóeszközök folyóáras értékének 50%-a a budapesti székhelyű vállalkozások mérlegeiben szerepelt. A fővárosi vállalkozások gazdálkodásának volt a része a követeléseknek és a pénzeszközöknek is az 54%-a. A készletállománynak ugyanakkor csak 39%-a fölött rendelkeztek a régió vállalkozásai. A főváros után az észak-dunántúli és az alföldi régió vállalkozásai rendelkeztek a többiekét lényegesen meghaladó készlet-, követelés-, és pénzeszközállománnyal.

**A forgóeszközök főbb összetevőinek értéke
(folyó árakon, milliárd Ft)**

1996. december 31-én

Régiók	Készletek	Követelések	Pénzeszközök	Forgóeszközök
Budapest	629	1362	474	2680
Pest megye	105	163	51	332
Észak-Dunántúl	272	393	119	820
Dél-Dunántúl	159	149	53	375
Északi-Hegyvidék	112	140	46	323
Alföld	290	285	106	712
Összesen	1567	2492	849	5242
Budapest aránya, %	40,1	54,7	55,8	51,1

1997. december 31-én

Régiók	Készletek	Követelések	Pénzeszközök	Forgóeszközök
Budapest	762	1663	600	3329
Pest megye	148	205	85	461
Észak-Dunántúl	376	558	166	1169
Dél-Dunántúl	193	170	68	450
Északi-Hegyvidék	132	158	54	386
Alföld	353	341	145	876
Összesen	1965	3096	1119	6672
Budapest aránya, %	38,8	53,7	53,6	49,9

A régiók közül a gazdaságilag fejletlenebbnek számító *Északi-Hegyvidéken* és az *Alföldön* működő vállalkozások likviditási helyzete mind relatív, mind abszolút mértékben *javult* az 1992-1997 közötti időszakban. Jelentős romlást mutattak ugyanakkor az észak-dunántúli vállalkozások likviditási mutatói. A fővárosi és a pest megyei székhelyű vállalkozások likviditási helyzete az általános tendenciába illően romlott és mindvégig a leggyengébbnek mutatkozott a vizsgált években. Összességében úgy látszik, hogy *a fejlettebb régiókban a likviditás gyengült, miközben az elmaradottabb térségekben kisebb-nagyobb mértékben erősödött.* (Lásd az összefoglaló táblázatot a következő oldalon.)

**A likviditási mutatók értéke régiók szerint az időszak végén
(folyó árakon számítva)**

Régiók	Likviditás	Likviditás I.	Likviditás II.	Gyorsráta	Hitelfedezettség
	százalék				százalék
1992					
Budapest	97,21	119,19	56,31	0,26	62,88
Pest megye	97,35	117,02	65,96	0,26	51,06
É.-Dunántúl	151,94	131,51	72,69	0,22	58,82
Dél-Dunántúl	113,53	139,86	83,33	0,22	56,52
É-Hegyvidék	98,06	119,69	65,35	0,17	54,33
Alföld	104,66	123,37	69,07	0,19	54,30
1996					
Budapest	81,86	117,80	57,93	0,21	59,87
Pest megye	83,63	113,31	57,68	0,17	55,63
É.-Dunántúl	96,58	127,53	66,41	0,19	61,12
Dél-Dunántúl	105,63	140,45	84,64	0,20	55,81
É-Hegyvidék	109,12	138,03	78,21	0,20	59,83
Alföld	99,16	127,60	76,52	0,19	51,08
1997					
Budapest	84,4	124,1	62,1	0,22	62,0
Pest megye	84,7	124,9	69,4	0,23	55,6
É.-Dunántúl	98,1	127,2	66,5	0,18	60,7
Dél-Dunántúl	103,4	136,8	85,1	0,21	51,7
É-Hegyvidék	112,5	143,0	84,4	0,20	58,5
Alföld	101,7	129,4	79,0	0,21	50,4

A gazdasági ágak likviditási mutatóinak 1992. és 1997. évi értékeit a 32. táblázat mutatja be a következő oldalon.

**A likviditási mutatók értéke gazdasági ágak szerint
az időszak végén (folyó árakon számítva)**

	1.)	2.)	3.)	4.)	5.)	1.)	2.)	3.)	4.)	5.)
	1992					1997				
Mező-, vad-, erdő, halászati g.	145,7	170,3	117,8	0,19	52,5	127,9	178,0	131,9	0,21	46,1
– Mezőgazdaság	145,8	170,5	118,8	0,19	51,8	126,9	176,6	131,5	0,20	45,0
Bányászat	115,4	136,4	81,8	0,27	54,5	96,4	122,7	72,7	0,23	50,0
Élelmiszeripar, italgyártás	99,5	118,8	63,0	0,16	55,8	107,8	127,9	73,9	0,13	54,0
Dohánytermékek gyártása	100,0	112,5	75,0	0,38	37,5					
Textil, ruha stb. gyártása	88,9	101,8	52,7	0,13	49,1	88,8	121,2	69,4	0,21	51,8
Fa-, papír-, nyomdaipar	89,4	115,7	56,9	0,24	58,8	101,2	126,2	66,9	0,25	59,2
Kőolaj, vegyipar	110,8	144,4	68,3	0,14	76,1	135,1	191,9	101,4	0,16	90,5
Növényi ásványi termékek	84,8	155,6	94,4	0,33	61,1	91,1	138,5	80,8	0,21	57,7
Kohászat, fémfeldolgozás	85,7	109,8	56,1	0,12	53,7	94,3	115,5	57,2	0,13	58,3
Gép-, jármű, műszaki berend.	89,0	118,4	65,2	0,21	53,2	108,5	128,5	58,7	0,18	69,8
Bútorgyártás, egyéb	115,4	136,4	81,8	0,27	54,5	87,8	124,1	75,9	0,28	48,3
FELDOLGOZÓ IPAR összesen	95,8	122,1	63,5	0,17	58,6	109,1	136,6	71,0	0,17	65,5
Villany-, gáz-, vízszolgáltatás	138,6	194,9	79,7	0,20	115,3	96,5	135,3	64,2	0,18	71,1
IPAR, élelmiszeripar nélkül	99,5	130,6	65,4	0,18	65,2	107,6	138,9	69,5	0,18	69,4
IPAR ÖSSZESEN	99,7	128,0	64,9	0,18	63,1	107,5	136,2	70,3	0,17	65,9
Építőipar	100,9	113,7	53,7	0,32	60,0	81,5	115,1	51,9	0,27	63,2
Nagy- és kisker.	107,3	118,6	58,5	0,22	60,1	97,8	115,3	65,0	0,19	50,3
Ker., jármű javítás	106,4	117,6	59,1	0,22	58,4	94,9	113,9	63,2	0,19	50,7
Szállás, vendéglátás	56,6	111,1	55,6	0,37	55,6	46,8	92,9	55,7	0,24	37,1
Szállítás	100,0	113,3	35,7	0,15	77,6	60,1	106,2	41,9	0,24	64,3
Raktározás, posta, távközlés	82,5	105,0	53,9	0,39	51,1	47,4	102,1	48,5	0,31	53,6
Ingatlanügyletek, bérbeadás	85,2	108,8	47,5	0,30	61,3	81,0	134,5	69,3	0,28	65,2
Oktatás	150,0	150,0	100,0	0,50	50,0	114,3	160,0	100,0	0,80	60,0
Egészségügy, szolgáltatás	66,7	100,0	50,0	0,50	50,0	93,3	127,3	90,9	0,73	36,4
Társ., szem. szolgáltatás	119,0	156,3	87,5	0,63	68,8	73,8	120,6	68,3	0,44	52,4

Az oszlopok tartalma:

- 1,) Likviditás
- 2,) Likviditás I,
- 3,) Likviditás II,
- 4,) Gyorsráta
- 5,) Hitelfedezettség

IV.

A vállalkozások tulajdonosi szerkezetének változásai

A források szerkezetének, valamint a likviditási helyzetnek a vizsgálatokor már érintettük a vállalkozások saját forrásait, szembeállítva az idegen forrásokkal, a kötelezettségekkel. Ebben a fejezetben a saját források, vagyis a vállalkozások saját tőkéjének az összetételét tekintjük át, különös hangsúlyt helyezve annak tulajdonosi szerkezetére.

A jelenlegi szabályozás és szóhasználat szerint a saját források összetevői a következők: *jegyzett tőke, tőke tartalék, eredmény tartalék, áthozott veszteség, mérleg szerinti eredmény*. A társasági adó bevallásokban *jegyzett tőkeként* kellett kimutatni a Számviteli Törvény 1. számú Mellékletének⁹ alapján a cégbíróságon bejegyzett törzstőkét, részvénytőkét, alapítói vagyont, szövetkezeti vagyont, szövetkezetenél lévő állami vagyont, szövetkezeti üzletrészt, vagyonrészt. Az elmúlt évek inflációs körülményei miatt fontos megemlíteni, hogy a jegyzett tőkét a társasági szerződésben *rögzített névértéken kell a bevallásokban szerepeltetni*, és ennek megfelelően így jelenik meg ebben a feldolgozásban is. A *tőke és az eredmény tartalék* forrása a (pozitív) mérleg szerinti eredmény. A kétféle tartalék közötti különbség elsősorban nem a képzés módjában, hanem a felhasználás lehetőségeiben nyilvánul meg. (A tőke és az eredmény tartalékot a továbbiakban összevontan, együtt szerepeltetjük.) A tőke és az eredménytartalék valamint a jegyzett tőke arányának vizsgálata értékes elemzési szempontot kínál a vállalkozások prosperitásának, bővülési képességének elemzéséhez. Ugyanis azt mutatja, hogy minél nagyobb a tartalékok aránya a jegyzett tőkéhez viszonyítva, annál inkább képes volt az alapítás időpontjához képest a vállalkozás az eszközeinek-forrásainak a bővítésére. (Az ilyen elemzésnek korlátozó tényezője az infláció, mert amíg a jegyzett tőkét mindig eredeti, "változatlan" áron tartják nyilván, addig a tartalékok vegyes áron szerepelnek a kimutatásokban. Ennek pedig az a következménye, hogy egy adott vizsgált vállalkozás saját tartalékainak bővülése az inflációval azonos mértékben túlértékelt az alapítói vagyonhoz képest.) Az *áthozott veszteségeken* belül megkülönböztetjük a vállalkozás alapításával összefüggő és a folyamatos gazdálkodással, üzletmenettel kapcsolatos veszteségeket. A hatályos jogszabályok szerint az előbbi korlátlan ideig, az utóbbi maximálisan öt évig határozható el. A *mérleg szerinti eredmény* 1992 óta az adózás utáni ("tiszt") eredményt jelenti, szemben a korábbi időszakokkal, amikor az adózás előtti eredményt értették rajta.

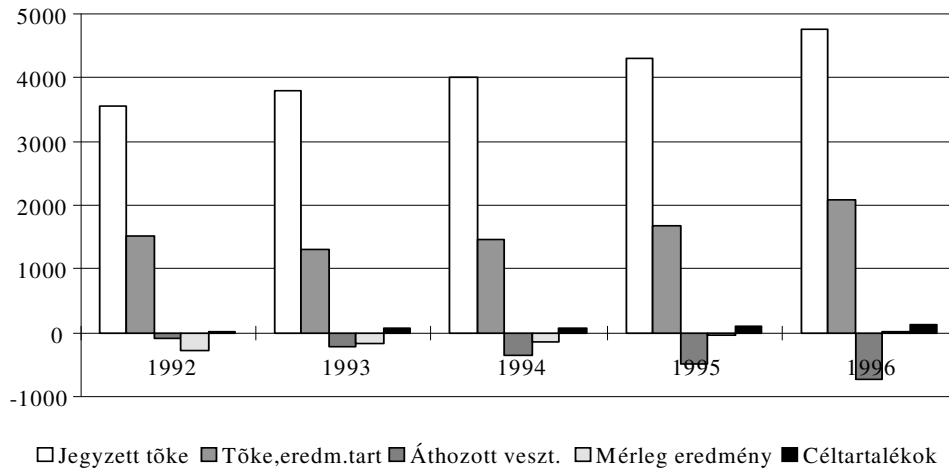
A *céltartalékok* nem alkotják részét a saját tőkének, de hozzátartoznak a saját forrásokhoz. Képzésüket a várható veszteségekre ugyancsak a számvitelről szóló törvény szabályozza. Az ennek megfelelően képzett céltartalékok egy bizonyos, a törvényben rögzített hányadát a társasági adóról szóló törvény ráfordításnak ismeri el és az adó alapját csökkentő tételként kezeli.

1992-1997 között a saját források 54 százalékkal gyarapodtak, ami lényegesen alacsonyabb ütemet jelentett, mint amilyen az inflációs ráta volt ugyanezen időszakban. A legnagyobb mértékben az áthozott (kumulált) veszteségek és a céltartalékok növekedtek, megközelítőleg a nyolcszorosukra. A *mérleg szerinti eredmény* 1992. évi jelentős összesített negatívuma (-289 Mrd Ft) 1996-ra szerény pozitív összegre

változott (24 Mrd Ft), majd 1997-ben nagyságrendben akkora volt, mint 1992-ben, csak éppen pozitív előjellel (305 Mrd Ft). A *jegyzett tőke* valamint a *tőke és eredmény tartalék* az összes saját forrással közel megegyező mértékben növekedett, a közöttük levő különbség kevesebb mint 2 százalékpont, ami a jegyzett tőkéhez viszonyítva érzékelhetetlen tőke és eredmény tartalék bővülést jelentett.

54. ábra

A saját források összetevői az időszak végén (folyó árakon, milliárd Ft)

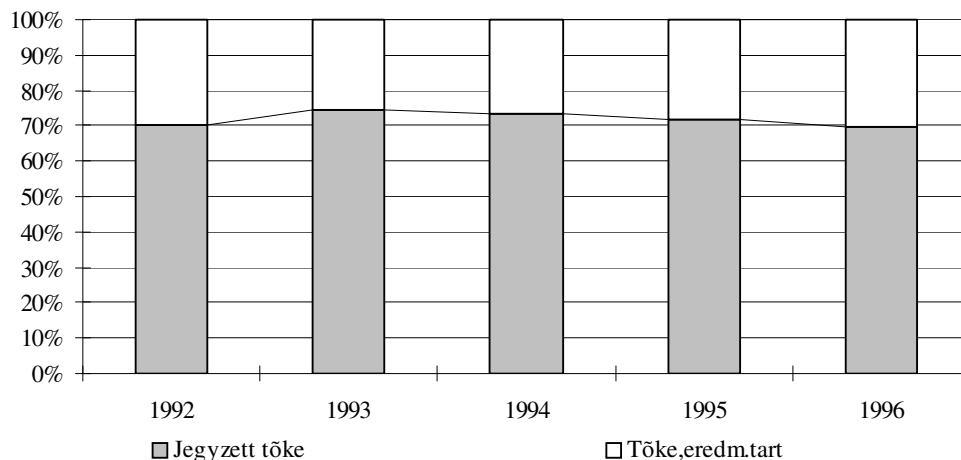

Megjegyzés: Technikai okok miatt az 1997-es adatbázisba csak a tőke- és eredmény-tartalék, valamint az áthozott veszteség *egyenlege* (tehát a tényleges forrás) került be, így ezek értékét erre az évre vonatkozóan nem tudjuk külön-külön megadni, ezért tart ez az idősor csak 1996-ig.

A jegyzett tőke aránya mind a saját tőkén belül, mind a tőke és eredmény tartalékhoz viszonyítva 1993-ban közel 5 százalékponttal megugrott, majd ezt követően az időszak egészében csökkent. 1997 végén a jegyzett tőke aránya két százalékponttal kevesebb lett, mint amennyi 1992-ben volt.

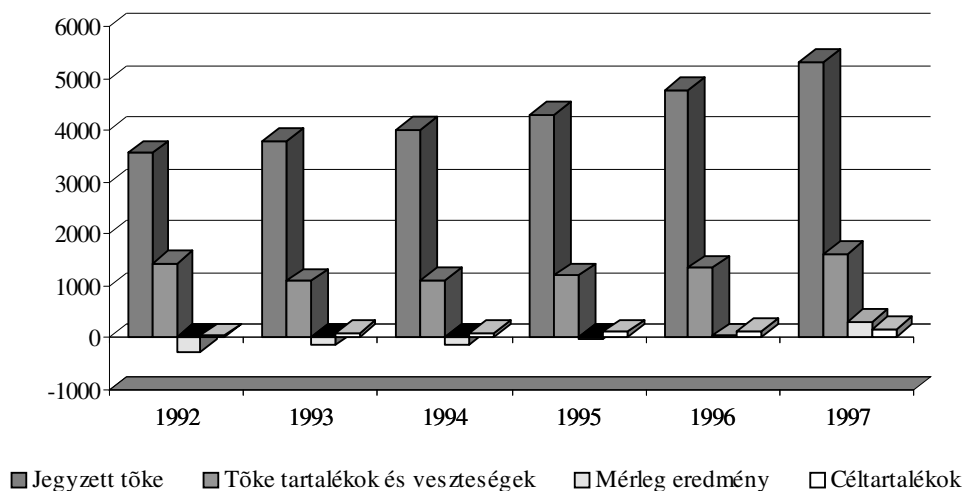
55. ábra

A saját források összetevőinek megoszlása az időszak végén (százalékban)

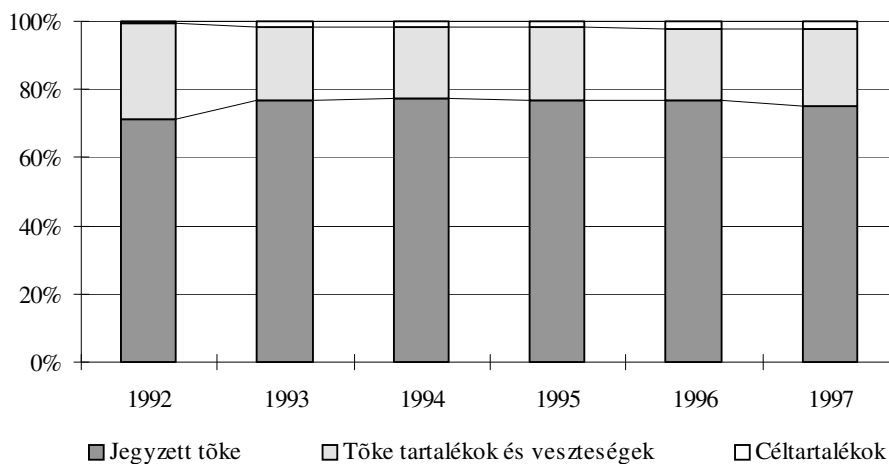
56. ábra

**A saját források összetevői az időszak végén
(folyó árakon, milliárd Ft)**

57. ábra

**A saját források összetevőinek megoszlása
az időszak végén (százalékban)**

A saját tőke összetételében a vállalkozásokat a *foglalkoztatott létszám nagysága szerint* vizsgálva az időszak végén jelentős változások észlelhetők 1992-höz viszonyítva. Az évtized elején a vállalkozások két csoportra tagolódtak: az 1-10 fős és az ezer fő feletti vállalkozások a tőke és eredmény tartalék / jegyzett tőke viszonylag magas arányában, valamint a negatív mérleg szerinti eredmény és az áthozott veszteség minimális szintjében mutattak közös vonásokat a többiekhez képest. Az évtized közepső harmadának végén a tőke és eredmény tartalék / jegyzett tőke hányadosában meglévő különbségek csökkentek, az arány kiegyensúlyozottabbá vált az egyes csoportok között. Ez egyrészt úgy következett be, hogy a ráta az 1-10 fős vállalkozásoknál lényegesen csökkent, míg a többi kategóriánál növekedett. A másik lényeges változás 1992-höz

képest az volt, hogy *egyértelmű fordított kapcsolat alakult ki a vállalkozások létszám szerinti nagysága és a felhalmozott veszteség tömege között*, azaz az áthozott veszteség kumulált nagysága csoportonként a vállalkozás méretkategóriájának növekedésével együtt csökken. (35. táblázat)

A különböző méretű vállalkozások áttekintésekor meg kell említeni, hogy a vizsgált időszak második felében egyetlen csoportnál, a "0"-fős vállalkozásoknál nem jelentéktelen *vagyonvesztés* következett be, azaz az áthozott veszteségek, valamint a mérleg szerinti eredmény együttes (negatív) értéke meghaladta a tőke és az eredmény tartalék együttes összegét. A vagyonvesztés szinte teljes egésze a "0"-fős korlátolt felelősségű társaságoknál és az egyéb formáknál (lényegében a betéti társaságoknál) keletkezett, kicsiny hányada pedig a vállalatoknál és a szövetkezeteknél alakult ki (33. táblázat a következő oldalon). Az ebbe a csoportba tartozó korlátolt felelősségű társaságok és betéti társaságok az árbevétel és a mérlegfőösszeg nagyságát tekintve is valódi mikrovállalkozások, családi alapon működő gazdasági társaságok, amelyeknél a költségek elszámolásakor és így az eredmény kialakításakor lehetőség van a családi (magán) végsőfogyasztás egy részének és a vállalkozói tevékenységhez kötődő költségeknek, ráfordításoknak az összeméréséhez, keveredéséhez. Ennek a lehetőségnek a megléte és érvényesülése annál is inkább valószínűsíthető, mivel ezek a vállalkozások méretükénél fogva nem rendelkeznek hosszabb távra kielégítő tartalékokkal, tehát a tartós veszteség melletti gazdálkodásuk finanszírozhatatlan. Ezt látszanak alátámasztani, bár nem teljes bizonyító erővel a vállalkozások számára vonatkozó adatok, amik szerint a korlátolt felelősségű társaságok és a betéti társaságok számának növekedése nem nagyon vesztett a lendületéből 1997-ben sem, szemben az egyéni vállalkozásokkal, amelyeknél már 1995-ben megkezdődött egy csökkenési szakasz.

33. táblázat

**A "0"-fős vállalkozások saját forrásainak összetevői 1997. december 31-én
gazdálkodási formák szerint (folyó árakon, milliárd Ft)**

	Saját tőke	Jegyzett tőke	Tartalék és veszteség	Mérleg szerinti eredmény	Cél-tartalékok
Vállalat	2	3	-1	0	0
Kft.	304	386	-50	-32	9
Részvénytársaság	87	51	37	-1	1
Szövetkezet	8	13	-4	-1	0
Egyéb vállalkozás	7	18	-15	4	0
Összesen	408	470	-31	-31	10

A *gazdálkodási formák* közül 1992-ben még nagy súlyt képviseltek az összes saját tőkén belül *a vállalatok és a szövetkezetek forrásai*. Ez a pozíció a gazdasági átalakulás során a kilencvenes évek közepére elenyészett, hogy átadja helyét *a korlátolt felelősségű társaságoknak és a részvénytársaságoknak*, amelyek együttesen az évtized második felére az összes saját tőke több mint 90 százalékával rendelkeztek. A tőke és eredmény tartalék / jegyzett tőke arányának nagyságát tekintve 1992-ben a vállalatok és a részvénytársaságok mutattak közeli hasonlóságot, míg a korlátolt felelősségű

társaságok, a szövetkezetek, és az egyéb vállalkozási formák (lényegében a betéti társaságok) egy másik jól elkülöníthető csoportot alkottak. (Az egyéni vállalkozások tartalékai nem érték el a milliárdos nagyságrendet.) Az évtized második felére a vállalatok tartalékai lényegében (a vállalatok átalakulásával párhuzamosan) felszívódtak. Megmaradtak az aránybeli hasonlóságok, illetve különbségek a részvénytársaságok, valamint a korlátolt felelősségű társaságok és a szövetkezetek között. *Az egyéni vállalkozások (1996-ig) és az egyéb vállalkozási formák (bt-k)* ugyanakkor abszolút értelemben is és a jegyzett tőkéjükhöz képest is jelentős tőke és eredmény tartalékot képeztek. Ezzel kapcsolatosan érdemes felfigyelni arra a tényre, hogy 1992-ben csak ennek a két csoportnak a mérleg szerinti eredménye volt pozitív, továbbá 1996-ban is a valós súlyuknál jóval nagyobb arányban részesedtek az összes mérleg szerinti eredményből. (36. táblázat)

A gazdálkodási formák közül a vállalatoknál (1996-ban) és az egyéb gazdálkodási formáknál (lényegében a betéti társaságoknál) volt *jelentős vagyonszerzés* 1996-1997-ben. A vállalatok vagyonszerzése az átalakulásukkal kapcsolatosan nem tekinthető "természetellenesnek". A betéti társaságoknál ugyanakkor látszólagos ellentmondás alakult ki az előző és a jelen bekezdésben leírtak között. Az ellentmondást a betéti társaságok méret szerinti áttekintése oldja föl, mert ebből világossá válik, hogy a vagyonszerzés alanyai a 0-10 főt foglalkoztató vállalkozások voltak (lásd erről a 95-96. oldalakon leírtakat), míg a felhalmozást megvalósítók – az 51-300 főt foglalkoztatók kivételével – az ennél nagyobb társaságok köréből kerültek ki.

34. táblázat

**Az egyéb vállalkozási formák (betéti társaságok) forrásainak összetevői
létszámkategóriák szerint 1997. december 31-én
(folyó árakon, milliárd Ft)**

	Saját tőke	Jegyzett tőke	Tartalék és veszteség	Mérleg szerinti eredmény	Céltartalékok	Vállalkozás (db)
0 fő	7	18	-15	4	0	47164
1-10 fő	22	32	-22	12	1	66610
11-20 fő	9	5	1	3	0	1695
21-50 fő	12	7	3	2	0	557
51-300 fő	31	34	-5	2	0	151
301-1000 fő	16	12	1	3	0	17
Összesen	99	110	-37	26	2	116196

A régiók közül a fővárosban bejegyzett vállalkozásoknál volt a jegyzett tőke 52 százaléka, amiben még tizedes százalékpontos elmozdulás sem történt az elmúlt évek során. Csökkenő mértékű, de a jegyzett tőke arányát meghaladta a budapesti vállalkozások tőke és eredmény tartalék képzése (63-ról 58 százalékra). 1992-ben az áthozott veszteség és a negatív mérleg szerinti eredmény közel fele a fővárosban keletkezett. 1996-ban már csak a budapesti székhelyű vállalkozásoknál volt negatív a mérleg szerinti eredmény, és az áthozott veszteség közel 60 százaléka is innen származott. A vizsgált időszak végén viszont a fővárosi vállalkozások eredménye is

jelentős pozitív érték lett, itt számolták el ugyanis az összes mérleg szerinti eredmény több mint egy harmadát (35 százalékát).

A tőke és eredmény tartalék / jegyzett tőke arányában az elmúlt években egy kiegyenlítődségi folyamat játszódott le. 1992-ben a Dél-Dunántúlon és a fővárosban az említett mutató értéke lényegesen magasabb volt, mint az ország többi részében. 1996-97-re az egyes régiók közötti különbségek jelentősen mérséklődtek annak köszönhetően, hogy a vidéki régiókban a tőke és eredmény tartalék / jegyzett tőke hányados emelkedett, ugyanakkor Budapesten nem változott, a Dél-Dunántúlon pedig jelentősen csökkent. (37. táblázat)

35. táblázat

**A saját forrás összetevői a vállalkozás mérete szerint, az időszak végén
(milliárd Ft)**

Létszám- kategóriák	Jegyzett tőke	Tőke- és eredmény- tartalék	Áthozott vesztesség	Tartalék és vesztesség	Mérleg szerinti eredmény	Céltarta- lékok
1992						
0 fő	213	30	-11	19	-16	1
1-10 fő	443	339	-15	324	-7	1
11-20 fő	85	14	-5	9	-17	1
21-50 fő	165	36	-10	26	-19	1
51-300 fő	624	146	-30	116	-80	5
301-1000 fő	838	241	-14	227	-83	5
1000 fő felett	1188	721	-16	705	-67	7
Összesen	3555	1527	-101	1426	-289	20
1996						
0 fő	394	98	-91	7	-29	5
1-10 fő	397	161	-159	2	10	9
11-20 fő	183	54	-41	13	-4	6
21-50 fő	282	115	-63	52	9	8
51-300 fő	856	272	-139	133	31	22
301-1000 fő	862	356	-136	220	13	29
1000 fő felett	1789	1014	-105	909	-5	44
Összesen	4763	2070	-734	1336	24	123
1997						
0 fő	470			-31	-31	10
1-10 fő	545			3	24	12
11-20 fő	170			41	16	5
21-50 fő	342			115	31	12
51-300 fő	1001			227	48	27
301-1000 fő	1010			223	61	39
1000 fő felett	1789			1023	155	53
Összesen	5328			1600	305	158

**A saját forrás összetevői gazdálkodási formák szerint, az időszak végén
(milliárd Ft)**

Gazdálkodási formák	Jegyzett tőke	Tőke- és eredmény-tartalék	Áthozott veszteség	Tartalék és veszteség	Mérleg szerinti eredmény	Céltartalékok
1992						
Vállalat	710	333	-23	310	-129	8
Kft.	650	110	-38	72	-51	3
Részvénytárs.	1820	985	-20	965	-74	8
Szövetkezet	343	92	-14	78	-41	1
Egyéni vállalk.	1	0	-1	-1	2	0
Egyéb vállalk.	30	7	-4	3	3	0
Összesen	3555	1527	-101	1426	-289	20
1996						
Vállalat	91	1	-25	-24	17	2
Kft.	1391	475	-347	128	31	37
Részvénytárs.	2923	1445	-284	1161	-59	80
Szövetkezet	273	77	-37	40	10	2
Egyéni vállalk.	2	20	-4	16	8	0
Egyéb vállalk.	82	53	-37	16	18	2
Összesen	4763	2070	-734	1336	24	123
1997						
Vállalat	61			14	29	1
Kft.	1800			282	135	57
Részvénytárs.	3098			1290	108	96
Szövetkezet	260			49	7	3
Egyéb vállalk.	110			-37	26	2
Összesen	5328			1600	305	158

**A saját forrás összetevői régiók szerint, az időszak végén
(milliárd Ft)**

Régiók	Jegyzett tőke	Tőke- és eredmény-tartalék	Áthozott veszteség	Tartalék és veszteség	Mérleg szerinti eredmény	Céltartalékok
1992						
Budapest	1846	959	-42	917	-145	12
Pest megye	168	40	-7	33	-15	1
Észak-Dunánt.	492	115	-13	102	-28	2
Dél-Dunántúl	253	207	-8	199	-21	2
É-Hegyvidék	287	67	-10	57	-27	2
Alföld	508	138	-21	117	-54	2
Összesen	3555	1527	-101	1426	-289	20
1996						
Budapest	2473	1211	-430	781	-32	77
Pest megye	253	95	-48	47	-6	4
Észak-Dunánt.	670	293	-94	199	20	14
Dél-Dunántúl	427	139	-43	96	10	8
É-Hegyvidék	360	109	-38	71	3	8
Alföld	580	220	-81	139	27	12
Összesen	4763	2070	-734	1336	24	123
1997						
Budapest	2752			953	108	95
Pest megye	354			42	28	9
Észak-Dunánt.	772			249	69	20
Dél-Dunántúl	450			106	16	8
É-Hegyvidék	377			76	31	9
Alföld	623			172	54	17
Összesen	5328			1600	305	158

A *jegyzett tőke* – a tulajdonosi szerkezet – összetételének vizsgálatakor a megfigyelt sokaság reprezentativitása csökken az alapsokasághoz képest, mert a társasági adó törvény hatálya alá tartozó egyszeres könyvvitelt vezető vállalkozások adóbevallásában nem szerepel a jegyzett tőke tulajdonosi részletezése. A könyvvezetés módjáról a számviteli törvény intézkedik, ami szerint a jogi személyiséggel rendelkező vállalkozások számára az árbevétel nagyságától függetlenül kötelező a kettős könyvvezetés alkalmazása, míg a jogi személyiséggel nem rendelkező társaságok, egyéni vállalkozások a nettó árbevétel nagyságától függően választhatnak a kettős, vagy az egyszeres könyvvitel használatára között. A jelenleg hatályos törvények szerint a jogi személyiséggel nem rendelkező társaságoknál, amennyiben a nettó árbevétel két egymást követő évben meghaladja az ötven millió forintot, kötelező a kettős könyvvitel alkalmazása.

A vállalkozások adatai a könyvvizetés módja szerint

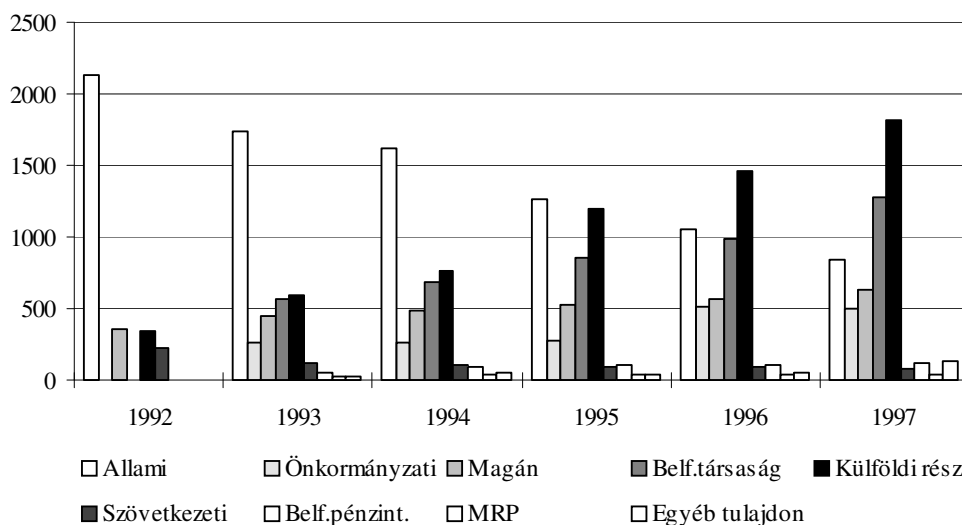
Évek	Mérlegfő- össz. Mrd Ft	Nettó árbev. Mrd Ft	Mérleg er. Mrd Ft	Jegyzett tőke Mrd Ft	Stat. létszám ezer fő	Vállalkozás száma, db
Kettős könyvvizetésű vállalkozások						
1992	7246	5610	-298	3538	1872	57263
1993	7638	6349	-168	3765	1797	66238
1994	8698	8334	-137	3992	1964	78822
1995	10249	10921	-49	4277	1927	89197
1996	12244	13829	-2	4733	2195	102796
1997	14886	17870	291	5297	1842	115984
Egyszeres könyvvizetésű vállalkozások						
1992	74	221	9	17	115	53171
1993	111	336	8	23	152	67152
1994	163	506	0	25	192	95392
1995	208	630	12	27	196	103493
1996	261	740	26	30	210	118614
1997	282	734	15	31	162	108828

Az eszközök, a források és az eredménylevezetés értékeinek vonatkozásában a reprezentáció szűkülése nem jelentős, – eltekintve a mérleg szerinti eredménytől, ahol az eltérés igen lényeges – mert az egyszeres könyvvizetésű vállalkozások adatai a kettős könyvvizetésűekhez viszonyítva a 0,5-6 százalékos közötti sávban változtak. A foglalkoztatott létszám és a vállalkozások számának vizsgálatok ugyanakkor már nagymértékű lenne a sokaság számának csökkenése, ha az elemzés csak a kettős könyvvizetésűekre korlátozódna.

Az egyszeres könyvvizetésűek jegyzett tőkéje a kettős könyvvizetést alkalmazók jegyzett tőkéjéhez képest mindössze 0,6 százalékos tesz ki, ezért megállapítható, hogy a jegyzett tőke – a tulajdonosi szerkezet – vizsgálatok a kiválasztott sokaság reprezentativitása csak kismértékben csökken, azaz a kettős könyvvizetésűek vagyoni struktúrájából megbízható következtetések vonhatók le a vállalkozások egészére vonatkozóan.

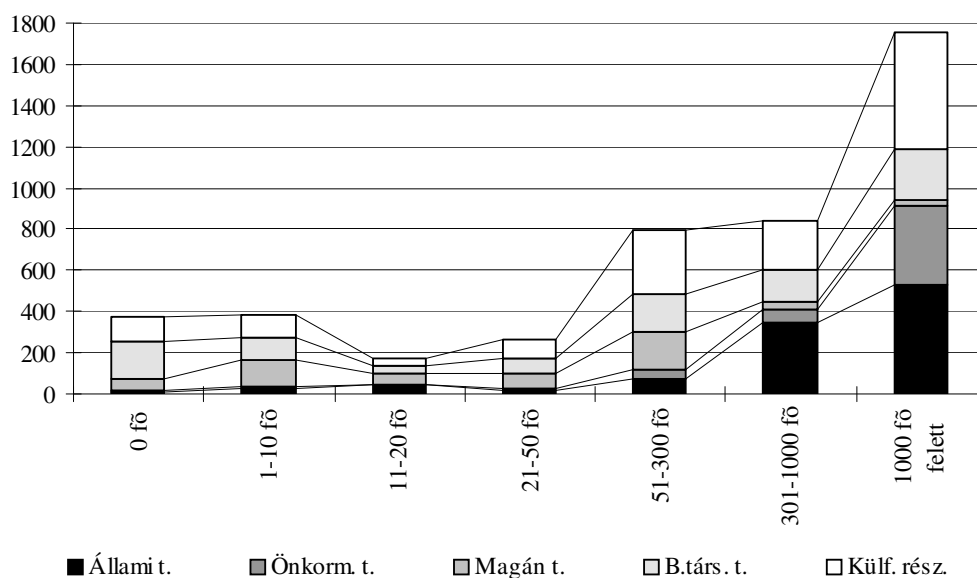
A jegyzett tőke összetevői közül a privatizáció következtében tartósan csökkenő irány mellett is, 1996-ig az állami vagyonrész képezte a legnagyobb hányadot. 1996-ban már a legterjedelmesebb részé a jegyzett tőkén belül a külföldi részesedés vált, aminek aránya ekkor elérte a 30 százalékos, 1997-ben a 34 százalékos, azaz az évtized második felében a társaságok induló vagyonának átlagosan minden harmadik forintját külföldi vállalkozó bocsájtotta rendelkezésre. Minden negyedik forint viszont belföldi társaságtól származott, míg a magántulajdon 12 százalékos képviselt. Számottevő még az önkormányzatok tulajdoni része (9,5%). A jegyzett tőke további elemei, a belföldi pénzintézeti tulajdon, az MRP és a szövetkezeti vagyonrész, valamint az egyéb tulajdonrészek aránya csak néhány százalékpontot tettek ki.

**A jegyzett tőke összetevői
(folyó árakon, milliárd Ft)**

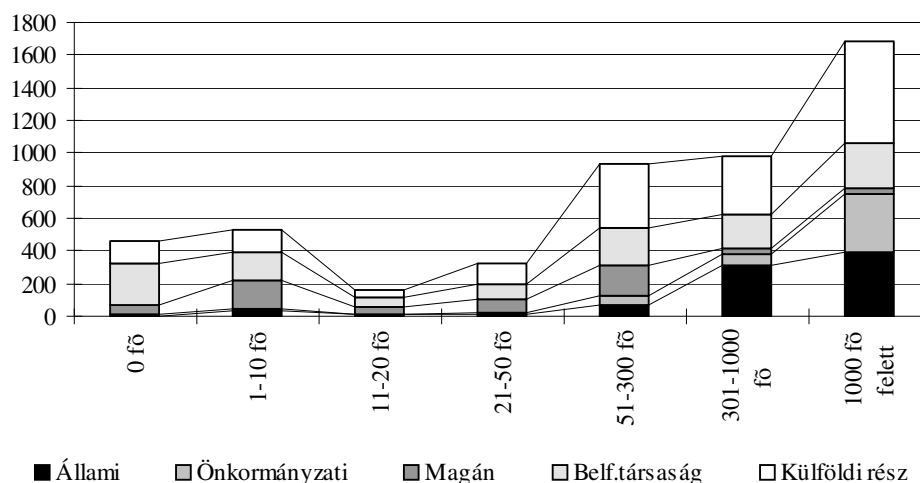

A vállalkozások méretére tekintve az összes jegyzett tőkéből a legkisebb súlyt a 11-50 főt foglalkoztató vállalkozások képviselik.

**A jegyzett tőke összetevői a vállalkozások mérete szerint,
1996. december 31-én (folyó árakon, milliárd Ft)**

A jegyzett tőke összetevői a vállalkozások mérete szerint, 1997. december 31-én (folyó árakon, milliárd Ft)

Meglepő ugyanakkor, szemben azzal az általános iránnyal, miszerint *a vállalkozás méretével együtt nő a jegyzett tőkében az állami tulajdon aránya*, hogy 1996-ban a 11-20 fős, 1997-ben pedig az 1-10 fős, tehát a legkisebb méretű vállalkozások körében milyen kiugróan magas volt az állami tulajdoni rész.

Az első pillantásra szembeszökő jelenség magyarázata az, hogy ebbe a csoportba bekerült néhány olyan vállalat és részvénytársaság is, amely valójában nem kisvállalkozás, hanem az átalakulás valamilyen stádiumában (közvetlen előtte, utána, közben) lévő nagyvállalkozás. Erre közvetlenül két tény is utal: egyrészt az ebbe a csoportba került vállalatok jegyzett tőkéjének nagysága, ami 1996-ban átlagosan 1,05 milliárd, 1997-ben 173 millió forint, valamint az állami tulajdonból tartós állami tulajdoni rész igen magas aránya (87, ill. 38 százalék).

39. táblázat

A 11-20 fős vállalkozások jegyzett tőkéjének összetevői gazdálkodási formák szerint, 1996. december 31-én (folyó árakon, milliárd Ft)

Gazdálkodási formák	Állami tulajdon	Önkormányzati tulajdon	Magántulajdon	Belföldi társaság tulajdona	Külföldi társaság tulajdona	A vállalkozások száma, db
Vállalat	15	1	0	3	0	20
Kft.	2	1	23	18	32	6086
Rt.	27	4	7	17	9	189
Szövetkezet	0	0	14	1	0	345
Egyéni*	0	0	0	0	0	228
Egyéb	0	0	2	0	1	1726
Összesen	44	5	47	38	42	8594

Megjegyzés: */ Az egyéni vállalkozások érték adatai nem érték el a milliárdos nagyságrendet

A 1-10 fős vállalkozások jegyzett tőkéjének összetevői gazdálkodási formák szerint, 1997. december 31-én (folyó árakon, milliárd Ft)

Gazdálkodási formák	Állami tulajdon	Önkormányzati tulajdon	Magántulajdon	Belföldi társaság tulajdona	Külföldi társaság tulajdona	A vállalkozások száma, db
Vállalat	13	0	0	1	0	75
Kft.	7	6	117	106	98	62804
Rt.	18	4	21	59	31	633
Szövetkezet	0	0	14	1	0	863
Egyéb	1	0	19	4	7	66610
Összesen	39	10	170	172	136	130985

A vállalkozás mérete és a jegyzett tőke összetevőinek alakulása közötti összekapcsolódás közül, a már említett vállalkozási méret → állami tulajdoni rész összefüggéshez hasonló vállalkozási méret → *önkormányzati tulajdoni rész* összefüggést kell kiemelni, ami azt juttatja kifejezésre, hogy az egyre nagyobb vállalkozások tulajdonosai között egyre nagyobb tulajdonosi szerepet játszanak az önkormányzatok. Az önkormányzati tulajdoni hányad a legmagasabb a 1000 fő feletti foglalkoztatottal működő vállalkozásoknál, ahol elérte a 21 százalékot.

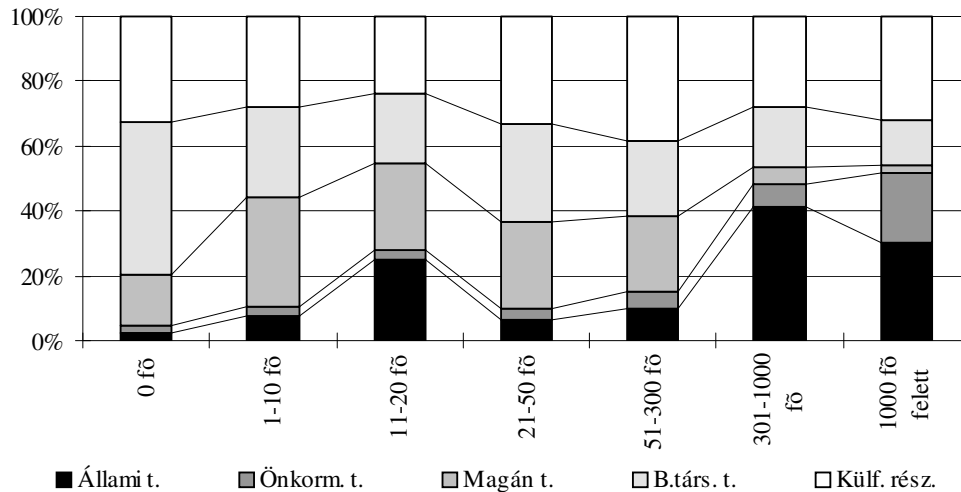
A *magántulajdon aránya* a jegyzett tőkében az előzőekkel éppen fordított irányt mutat. Minél nagyobb ugyanis egy vállalkozás, általában annál kisebb benne a magántulajdoni hányad. Magyarországon a legnagyobb magántulajdoni rész a majdnem legkisebb, az 1-10 főt foglalkoztató vállalkozásoknál található, ahol részesedése meghaladta az egy harmadot, azaz a jegyzett tőke minden harmadik forintja magánszemélyektől származott.

A *belföldi társaságok tulajdoni* része az előzőhöz hasonló, de még karakterisztikusabban nyilvánult meg: a legnagyobb hányadot a "0"-fős vállalkozásokban (55%), míg a legkisebbet az 1000 fő feletti vállalkozásokban mutatta (16%).

A *külföldi tulajdoni rész* a többivel szemben nem jelez sem egyenes, sem fordított arányossági összefüggést a vállalkozás méretével. A legjobban az 51-300 főt foglalkoztató vállalkozásokban nyert teret, ahol a jegyzett tőkében közel 43 százalékot képviselt. A legkevésbé az 1-20 fő közötti vállalkozásoknál épült be a jegyzett tőkébe a külföldi partner (26-29%).

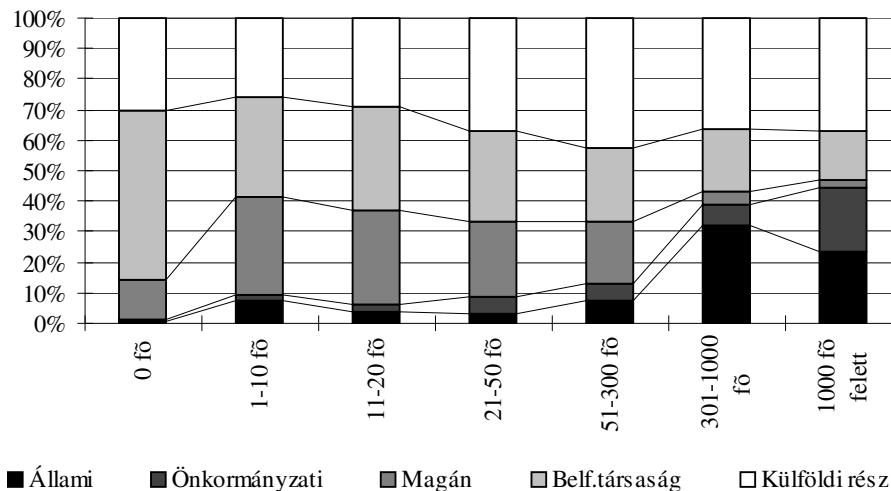
61. ábra

**A jegyzett tőke megoszlása a vállalkozások mérete szerint,
1996. december 31-én (folyó árakon, százalék)**

62. ábra

**A jegyzett tőke megoszlása a vállalkozások mérete szerint,
1997. december 31-én (folyó árakon, százalék)**

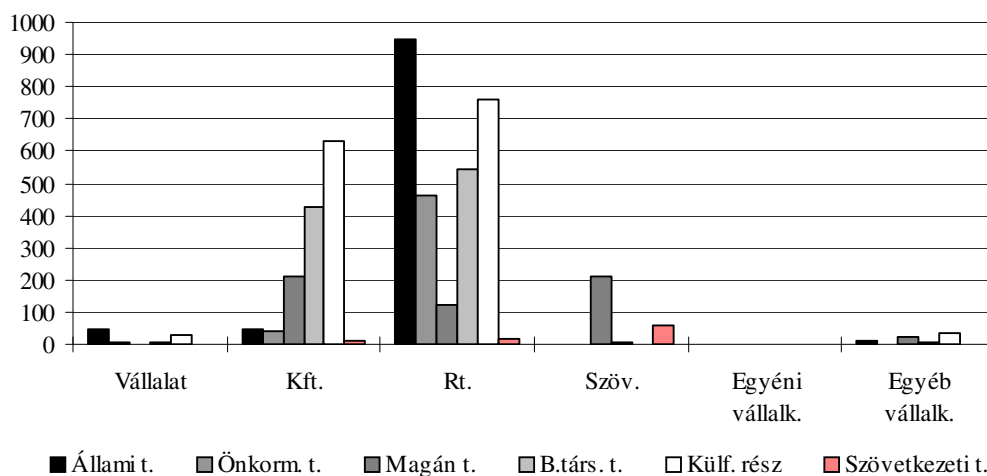
A *gazdálkodási formákat* tekintve meg kell ismételni azt a többször megfogalmazott megállapítást, miszerint az évtized második harmadának végére a lezajlott gazdasági átalakulás eredményeként megszűnt a vállalatok és szövetkezetek dominanciája, a *jegyzett tőke* egésze és annak egyes alkotóelemei is túlnyomórészt a korlátolt felelősségű társaságok és a részvénytársaságok kezében összpontosultak. A két gazdálkodási forma vagyonának összetétele között azonban jellegzetes különbségek mutatkoztak. Az állami vagyon az átalakulások során a vállalatoktól döntően a részvénytársasági formában működő vállalkozásokhoz "öröklődött", így az összes jegyzett tőkében lévő *állami tulajdoni hányad* 90%-a a részvénytársaságok tőkéjében található. Ugyanilyen arányt képviselt az *önkormányzati tulajdon* is az összes jegyzett tőkéből a részvénytársaságoknál. Abszolút értékben meghaladta a részvénytársaságok

részesevé az ötven százalékot az összes *belföldi társasági tulajdoni* rész és az összes *külföldi tulajdoni* rész birtoklásában. Ugyancsak az abszolút nagyságokat nézve a *magántulajdon* tekintetében viszont a korlátolt felelősségű társaságok és a szövetkezetek közel azonos mértékben megosztva rendelkeztek ezen tulajdoni rész 80%-a felett. A fentiek alapján némiképp leegyszerűsítve azt lehetne mondani, hogy a közösségi tulajdoni rész (állami, önkormányzati) a részvénytársaságok, míg a magán eredetű tulajdoni rész a korlátolt felelősségű társaságok jegyzett tőkéjében jelent meg.

Végül csupán a teljesség kedvéért szükséges megemlíteni a *szövetkezeti tulajdoni rész* megoszlását, amelynek két harmada magától értetődően a szövetkezetek jegyzett tőkéjében összpontosult, az egy harmad rész pedig fele-fele arányban a korlátolt felelősségű társaságok és a részvénytársaságok tőkéjét gyarapította.

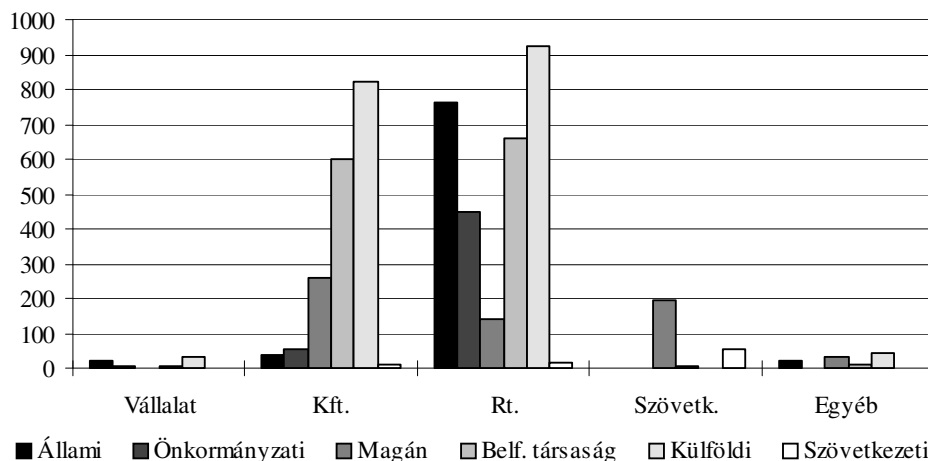
63. ábra

**A jegyzett tőke összetevői gazdálkodási formák szerint,
1996. december 31-én (folyó árakon, milliárd Ft)**

64. ábra

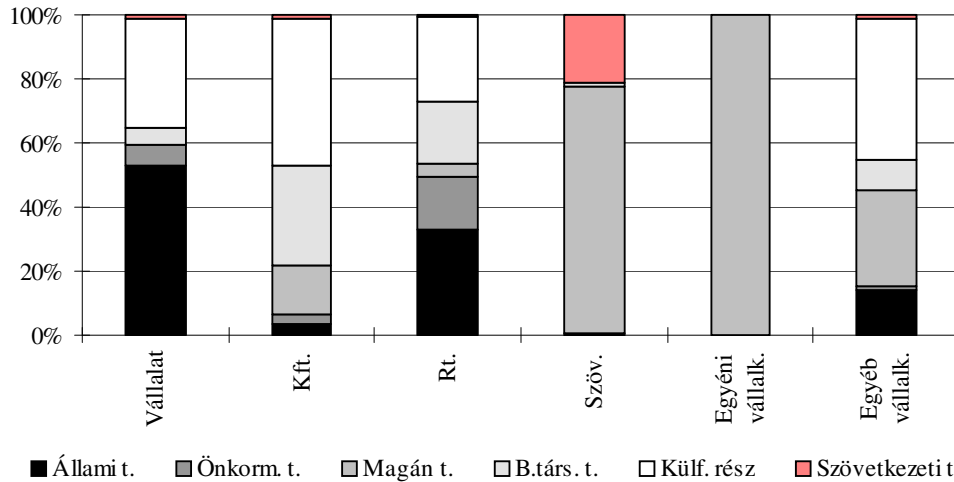
**A jegyzett tőke összetevői gazdálkodási formák szerint,
1997. december 31-én (folyó árakon, milliárd Ft)**

Az abszolút nagyságok mellett érdemes néhány észrevétel erejéig a jegyzett tőke összetevőinek viszonylagos értékei mellett is megállni. Így két szempontból is figyelmet érdemel az egyéb vállalkozási formák (lényegében a *betéti társaságok*) kategóriája, egyrészt az állami tulajdon, másrészt a külföldi részesedés magas hányada miatt.

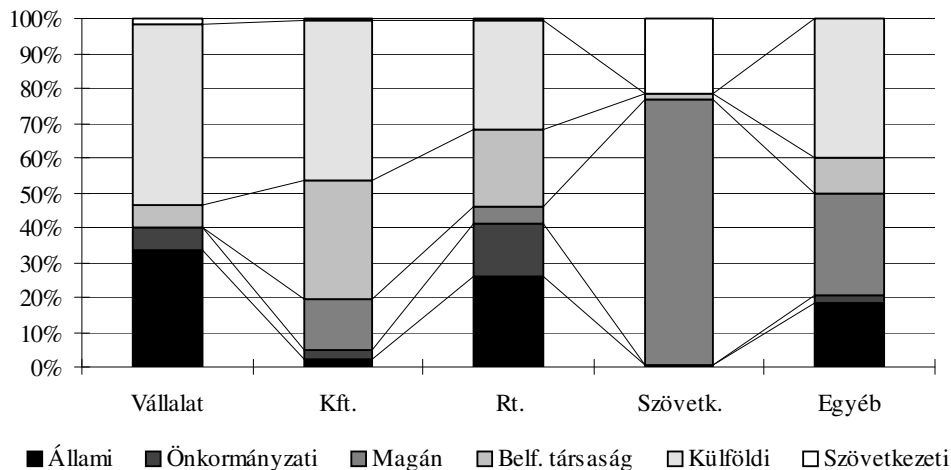
65. ábra

A jegyzett tőke megoszlása gazdálkodási formák szerint, 1996. december 31-én (folyó árakon, százalékban)

66. ábra

A jegyzett tőke megoszlása gazdálkodási formák szerint, 1997. december 31-én (folyó árakon, százalékban)

Mint az a korábbi fejtegetésekből látható volt, és ezt a nemzetközi tapasztalatok is alátámasztják, a vállalkozások formája és a vállalkozások mérete között szoros kapcsolat van. Magyarországon a mikro-, kis-, és középvállalkozások *általában* egyéni vállalkozás, betéti társaság, szövetkezet, korlátolt felelősségű társaság formában, míg a

nagyobb vállalkozások korlátolt felelősségű társaság, részvénytársaság, vállalat formában működnek (működtek). Ahogy azt az adatok jelezték, az utóbb felsoroltak jegyzett tőkéjében a többiekhez viszonyítva jelentős állami tulajdoni hányad, illetve külföldi részesedés található. A kilencvenes évek elején a vállalatok átalakulásakor, vegyes vállalkozások létrehozásakor nem volt ritka az állami vagyonnak betéti társaságokba kerülése sem. Ezek a betéti társaságok viszont természetesen már alapításukkor sem voltak igazi kisvállalkozások, alapító vagyonuk lényegesen, nagyságrendekkel meghaladta a kisvállalkozások átlagos saját tőkéjét. Mint az a következő táblázatban *a mérleg főösszeg nagyságából* is kitűnik, magántulajdoni és önkormányzati hányadot nem tartalmazva lényegében ezeknek a nagyobb vállalkozásoknak a jegyzett tőkéjében összpontosult az állami tulajdoni rész és a külföldi részesedés 80-90 százaléka, miközben számbeli arányuk az egyéb vállalkozási formák között csak ezrelékekben fejezhető ki.

41. táblázat

**Az egyéb vállalkozási formák jegyzett tőkéjének összetevői
a mérlegfőösszeg nagysága szerint (folyó árakon, milliárd Ft)**

1996. december 31-én

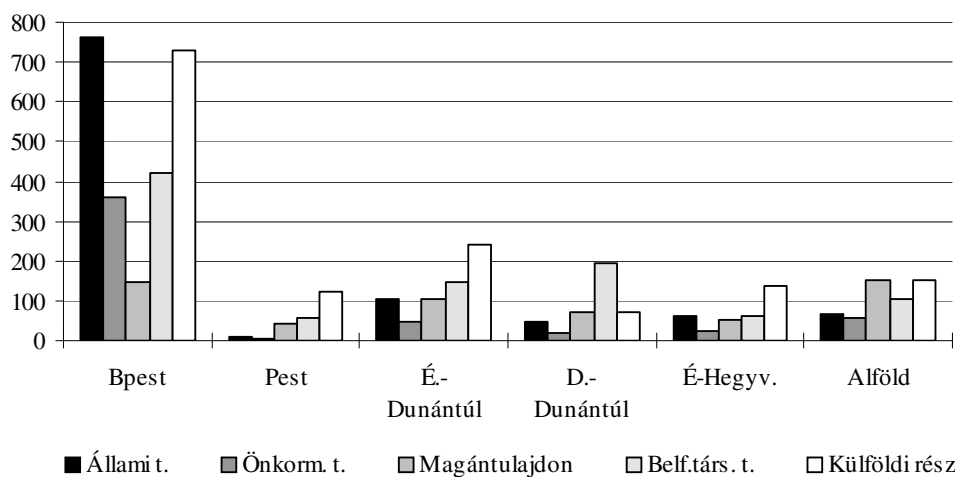
Értékhatárok millió Ft	Állami tulajdon	Önkormány- zati tulajdon	Magán- tulajdon	Külföldi részesedés	Vállalkozás db
0 – 200	2	1	24	7	109223
200 – 1250	8	0	0	6	108
1250 felett	1	0	0	22	16
Összesen	11	1	24	35	109361

1997. december 31-én

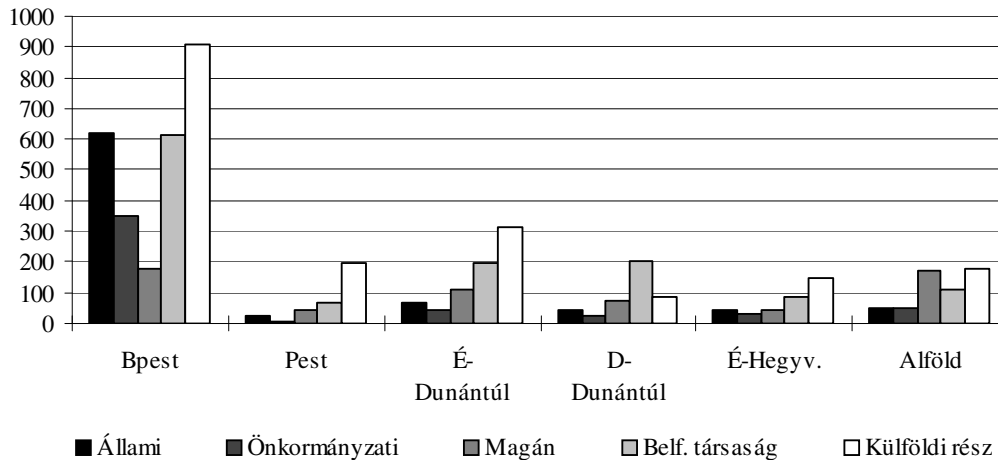
Értékhatárok millió Ft	Állami tulajdon	Önkormány- zati tulajdon	Magán- tulajdon	Külföldi részesedés	Vállalkozás db
0 – 200	3	1	29	8	116016
200 – 1250	14	1	1	7	155
1250 felett	2	0	0	27	25
Összesen	19	2	30	41	116196

A saját tőke összetételét *régiók szerint* vizsgálva már szó volt arról, hogy a jegyzett tőke több mint fele (52 százaléka) a budapesti székhelyű vállalkozások mérlegeiben jelenik meg. Tekintettel a főváros túlsúlyára, a nagy országos állami vállalatok fővárosi illetőségére, aligha meglepő, hogy a vizsgált időszak végén a jegyzett tőke összetevői közül *az összes állami és az összes önkormányzati tulajdon* több mint hetven százaléka a budapesti székhelyű vállalkozások birtokában volt. Annál meglepőbb viszont az a tény, hogy *a magántulajdoni rész* mindössze 29 százalék volt, alig több mint az alföldi régió részesedése az összes magántulajdonból.

**A jegyzett tőke összetevői régiók szerint
1996. december 31-én (folyó árakon, milliárd Ft)**

**A jegyzett tőke összetevői régiók szerint
1997. december 31-én (folyó árakon, milliárd Ft)**

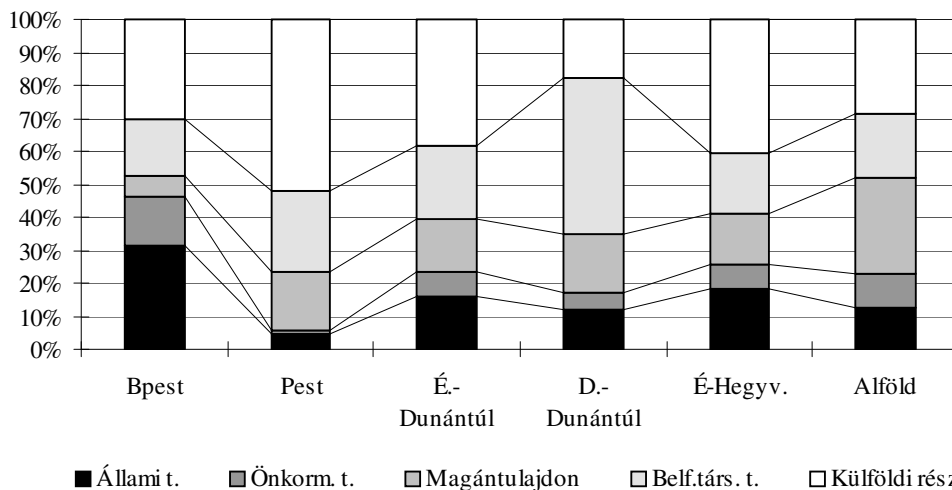

Az egyes régiók között a jegyzett tőke összetevőinek megoszlását illetően lényeges különbségek mutatkoznak. Már az abszolút számok is jelezték, hogy a budapesti székhelyű vállalkozások jegyzett tőkéjében a legmagasabb az állami és az önkormányzati tulajdon együttes aránya. Ugyanakkor a legkevésbé "társadalmisítottak" Pest megye vállalkozásai, ahol az állami és az önkormányzati tulajdon aránya együttesen sem éri el a 8 százalékot. A többi régióban az állami és az önkormányzati tulajdoni hányad a két szélső pont, a főváros és Pest megye között található. A magántulajdon aránya az alföldi régióban a legmagasabb, Budapesten a legkisebb, mindössze egy ötöde az Alföldiének, míg a többi régióban közel azonos súlyt képvisel.

A *belföldi társaságok tulajdoni részének* aránya a Dél-Dunántúlon emelkedik jelentősen az átlagos fölé, a többi területen az egymás közötti eltérés nem számottevő. A *külföldi részesedés* a pest megyei vállalkozásoknál a legnagyobb, a jegyzett tőke minden második forintja nem hazai eredetű. Ezzel szemben a Dél-Dunántúlon a vállalkozások jegyzett tőkéjének csak minden ötödik egysége származott külföldről.

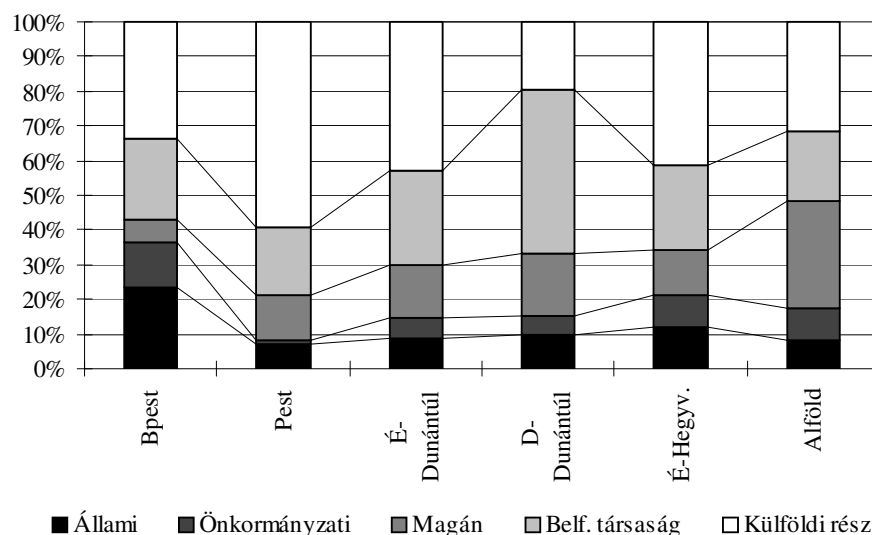
69. ábra

**A jegyzett tőke megoszlása régiók szerint,
1996. december 31-én (folyó árakon, százalék)**

70. ábra

**A jegyzett tőke megoszlása régiók szerint,
1997. december 31-én (folyó árakon, százalék)**

II. RÉSZ

A kisvállalkozások Magyarországon

V. Mi a kisvállalkozás? Elméleti megfontolások

A jelen elemzésnek a *tárgya* természetesen a tanulmány főcímében szereplő kisvállalkozás. De mit is kell értenünk e közismert és gyakran használatos szó tartalmán? Létezik-e egyáltalán ennek a szónak valamilyen szintű közmegegyezéssel esszenciája, ami mindenki számára ugyanazt a jelentést hordozza? Meg lehet-e mérni, hogy mekkora egy kisvállalkozás, vannak-e mérhetően definiálható küszöbök, amelyek behatárolják meddig terjednek a kisvállalkozások, hol húzódnak azok a keretek, amelyekből kilépve már nem kisvállalkozásról beszélünk? A válasz a kérdésekre tömören: nem, kissé bővebben kifejtve: nemigen.

Ha a hétköznapi beszédben használjuk a kisvállalkozás szót, akkor általában olyan vállalkozást értünk alatta, amely nem túl sok alkalmazottal, kevés tárgyi eszközzel, általában is kevés eszközzel, nem túl magas árbevétellel, az átlagot meghaladó bérből és fizetésből élők jövedelmét nem sokszorososan meghaladó egy főre jutó tiszta jövedelemmel működik. Így a lakótelepi garázsban ügködő boltosról, a cipészről, a néhány fős szervizről általában vita nélkül meg lehet egyezni abban, hogy az említett vállalkozások, részben függetlenül a vállalkozás gazdálkodási formájától¹ (kft, betéti társaság, egyéni vállalkozó), kisvállalkozásnak tekinthetők. De abban már valószínűleg élénk vita alakulna ki, hogy pl. az első száz legnagyobb jövedelmet bevalló egyéni vállalkozó, vagy az alkalmazottat nem foglalkoztató de 100 tagú ipari szövetkezet vajon kisvállalkozásnak minősül-e?

A hétköznapi szóhasználattal ellentétben bizonyos esetekben, pl. a kisvállalkozói kedvezményes hitelek odaítélésekor ugyanakkor elkerülhetetlen valamiféle definíció, határkijelölés, hiszen ezek nélkül a hitelnyújtás lehetetlenné válna. Ilyenkor valamilyen mérhető küszöböt, általában az alkalmazotti létszámot, vagy a nettó árbevételt, esetleg a mérlegfőösszeget, vagy ezek valamiféle kombinációját jelölik ki annak eldöntésére, hogy egy adott vállalkozás kisvállalkozásnak tekinthető-e avagy sem, jogosult-e a hitelfelvételre avagy sem. Van olyan regionális vállalkozásfejlesztési alapítvány, amelynek megítélésében, talán a korábbi KSH gyakorlatot követve, a 10 főnél kevesebb alkalmazotti létszámmal működő vállalkozásokat tekintik kisvállalkozásnak. Egyes bankok hitelezésében alkalmazkodva a számvitelről szóló valamint a társasági adóról szóló törvényben megadott értékhatárokhoz a 300 millió Ft éves nettó árbevételt, vagy a 100 millió Ft mérlegfőösszeget, másoknál a 200 millió Ft mérlegfőösszeget tekintik a kisvállalkozásokat a többiektől elkülönítő választóvonalnak. A nagyobb bankok gyakorlatában a kisvállalkozások hitelezése gyakran szervezetenként is elkülönül a többi hitelezési tevékenységtől, nem ritkán a lakossági hitelezéssel kerül egy szervezeti kalapba. Egyes szakértők elvetve a számszerűsíthető küszöbértékeket a nem jogi személyiségű társaságokat és az egyéni vállalkozókat együtt tekintik kisvállalkozásoknak: "*Kisvállalkozás minden olyan vállalkozás, melyet magánvállalkozó vagy nem jogi személyiségű gazdasági társaság működtet, s amely egyszeres könyvvitelt vezet*"². Milyen szempontok alapján különülnek el ebben a definícióban a kisvállalkozások a többi vállalkozástól? "*Egyrészt itt a tulajdonos és a vállalkozás vezetője megegyezik, másrészt pedig a számviteli törvény által előírt beszámolási és könyvvezetési kötelezettség alapján.*"³ Egyszeres könyvvitelt vezethet és

egyszerűsített mérleget készíthet az a magánszemély, szakcsoport, felsőfokú tanintézetben működő iskolai szövetkezeti csoport, önálló szövetkezet, kistermelői szövetkezet, jogi személyiséggel rendelkező munkaközösség (kivéve jogi képviselőt ellátó munkaközösséget), jogi személyiség nélküli gazdasági társaság, melynek vállalászási tevékenységből származó éves árbevétele – két egymást követő évben – nem haladja meg az ötvenmillió forintot, függetlenül az alkalmazottak számától és a mérlegfőösszegtől⁴. Ezen vállalkozások csak a pénzeszközökről és az azokban bekövetkezett változásokról kötelesek zárt könyvviteli nyilvántartást vezetni, vagyoni helyzetükről pedig vagyonkimutatás formájában kell beszámolniuk. Mindez banki szemszögből a hitelező szemével nézve igen fontos, ugyanis így az egyszeres könyvvitelt vezető vállalkozások megítélése, minősítése más eszközöket, vizsgálati szempontokat kíván, mint a kettős könyvvitelt vezetőké. Fontos eltérés például, hogy az egyszeres könyvvitelűek általában készpénzes forgalmat bonyolítanak, számlaforgalmuk nem jelentős, tehát információt sem hordoz a bank számára. További fontos különbség, hogy a felsorolt vállalkozások tagjai általában teljes vagyonukkal felelnek a gazdálkodásukért. A felsoroltak alapján a kisvállalkozásokra adott definíció így elvileg korrektnek tekinthető, de a gyakorlatban az elemzés számára nehezen használható, mert nagyszámú olyan jogi személyiségű gazdasági társaságot rekeszt ki a fenti módon definiált körből, elsősorban kft-eket, amelyek méretüknél fogva a köznyelv és a banki gyakorlat, megítélés szerint is valóságos kisvállalkozásoknak tekinthetők.

Az előzőekből nyilvánvalóan kitűnhetett, hogy a kisvállalkozásoknak nem létezik a magyar gyakorlatban általánosan elfogadott definíciója. A mindennapi szóhasználat, a statisztikai célú, az egyes támogatási konstrukciók és a bankok által használt meghatározások különbözőek. Ennek feloldására az (akkor még) Ipari és Kereskedelmi Minisztérium (IKM) és a Kisvállalkozásfejlesztési Intézet (KFI) más szervezetek bevonásával kidolgozott egy ajánlást, amely a következő osztályozást javasolja⁵:

Megnevezés	Kategória határok
Mikrovállalkozás	Az alkalmazottak száma: 0-10 fő
Kisvállalkozás	Az alkalmazottak száma: 11-50 fő, a nettó árbevétel maximum 500 millió Ft évente, a mérlegfőösszeg vagy konszolidált mérleg maximum 200 millió Ft évente, más vállalászási kategóriában lehetséges tulajdoni hányadának maximuma 25 százalék.
Középvállalkozás	Az alkalmazottak száma: 51-250 fő, a nettó árbevétel maximum 2,5 milliárd Ft évente, a mérlegfőösszeg vagy konszolidált mérleg maximum 1,25 milliárd Ft évente, más vállalászási kategóriában lehetséges tulajdoni hányadának maximuma 25 százalék.

Az IKM és a KFI meghatározása talán a legteljesebb a megismertek közül, de ez sem tekinthető pontosnak, ugyanis pl. a mikrovállalkozások közé olyan tagsági viszonyon alapuló (kft, szövetkezet, betéti társaság stb.) társaságok is bekerülhetnek, amelyek egyébként akár nagyvállalkozásnak is minősülhetnének.

A kis- és közepes méretű magánvállalkozások szakmai, vállalkozói, piaci fejlődésének, tőkeerejük növelésének, a vállalkozói kultúra fejlődésének, valamint az új

vállalkozások létrejöttének elősegítésére a Magyar Köztársaság Kormányának kezdeményezésére létrehozott Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány alapító okirata a vizsgált vállalkozási kört a következőképpen határozza meg: "olyan egyéni és társas, jogi és nem jogi személyiségű vállalkozások, amelynek létszáma kisvállalkozás esetén a 60 főt, közepes méretű vállalkozásnál a 150 főt éves átlagban nem haladja meg és az állami és külföldi tulajdonos együttes részesedése a vállalkozás alapítói vagyonaiban kevesebb 50%-nál. A gazdasági társaságok mérlegfőösszege nem érheti el a 150 millió forintot, éves nettó árbevételük a 300 millió forintot és a vállalkozás legfeljebb 25%-a lehet egy vagy több olyan cég tulajdonában, amely a fenti kritérium rendszernek nem felel meg."⁶

Amikor a "kisvállalkozások" szó pontos tartalmát firtatjuk, akkor megállapítható, hogy jelentésének értelmezése nemcsak Magyarországon, de külföldön sem egyértelmű. Pl. az Európai Unió országainak kisvállalkozási szektorával foglalkozó jelentés (The European Observatory for SMEs) a következőképpen adja meg azt a definíciót, amelyet az elemzések során alkalmaz:

- *mikrovállalkozás* az, amely 10 főnél kevesebbet foglalkoztat;
- *kisvállalkozás* az, amelyben a foglalkoztatottak száma 10 és 99 fő között van, ezen belül megkülönböztetve a 10-19, a 20-49 és az 50-99 alkalmazottat foglalkoztatók kategóriáját;
- *középvállalat* az, ahol az alkalmazottak száma 100-499 között van, megkülönböztetve a 100-249 és a 250-499 közötti létszámot foglalkoztatók kategóriáit;
- *végül nagyvállalat* az, ahol az alkalmazottak száma 500, vagy több.

(A jelentés csak a nem mezőgazdasági magánszektor vállalataival foglalkozik.)⁷

A világbanki hitelkonstrukciók esetében a következő meghatározás érvényes: "A 60 alkalmazott létszámot meg nem haladó vállalkozás kisvállalkozásnak tekinthető."⁸

A talán legismertebb és legárnyaltabb definíciót az amerikai SBA (Small Business Administration) használja. Ennek lényege, hogy az iparban az alkalmazottak számát, a kereskedelemben pedig a forgalmat használja mutatónak, és ezt a tevékenység jellege szerint tovább differenciálja. Például a könnyűiparban 500, az élelmiszeriparban 250 fő a kisvállalkozás határa, de a munkaigényes ágazatokban még egy 1500 főt foglalkoztató vállalkozás is lehet kisvállalat.⁹

A fogalmi tisztázással kapcsolatosan a saját véleményem az, hogy a kisvállalkozás szó a köznyelv számára talán alkalmas lehet egy jelenségegyüttes megjelölésére, de sem az elemzés, sem a nem vulgáris gazdaságpolitika megfogalmazására, sem a hitelezési gyakorlat számára nem jól definiálható fogalom, helyette célszerűbb a számvitelről szóló valamint a társasági adóról szóló törvények gyakorlatát követni, azaz bizonyos vállalkozási *méret* (létszám, árbevétel, tárgyi eszköz stb.) *szerinti vállalkozás csoportokról* beszélni. A "kisvállalkozásokat" górcső alá vevő vizsgálat bevezető gondolatai között ezzel az utolsó megjegyzéssel el is jutottunk a vizsgálat *eszközeinek és módszereinek* a bemutatásához.

Az előző bekezdés mondanivalója után az Olvasó számára nem okozhat meglepetést, ha egy a "kisvállalkozások" szót a címében hordozó tanulmányban, amennyire csak lehetséges kerülni fogjuk ennek a nehezen definiálható kifejezésnek a használatát. Ennek ellentételezésekképpen azonban igen részletes, a statisztikai gyakorlattal, a számvitelről szóló és a társasági adóról szóló törvénnyel, a KFI ajánlásával, az Európai Unió jelentésével, az amerikai SBA gyakorlatával összhangban lévő és azokkal lehetőség szerint összevethető vállalkozási méret kategóriák felállításával igyekszünk megbízható képet nyújtani a különböző vállalkozási típusokról, tevékenységükről, az Olvasóra bízva annak eldöntését, hogy a saját meggyőződése szerint mikor mit fog a kisvállalkozás feliratú fiókba beletenni. Ez az elhatározásunk és vállalásunk természetesen ugyanakkor azzal a következménnyel is jár, hogy hatalmas mennyiségű adathalmazt kell feldolgozni és közzétenni, hogy az Olvasó szabadsága ítéletének megformálásában minél teljesebb lehessen.

Az adatállományhoz érkezve – tekintettel a forrás kényességére – elsőként kell leszögezni, hogy az adatfeldolgozás technikája mindenben megfelel az adat- és titokvédelem, a statisztikai törvény előírta szabályoknak. Az elemzéshez már előzetesen kialakított aggregátumokat használtunk és csak olyanokat, amelyekben az előforduló vállalkozások száma nem kevesebb hétnél. A vizsgálat során e tanulmány szerzőjének birtokába, noha a jogosultsága meg volt hozzá, egyetlen egy egyedi adat sem került, kizárólag összevont adatokkal dolgozhatott. (Ez egyébként jelentősen korlátozta a feldolgozás lehetőségeit és nem ritkán megoldhatatlan módszertani problémákhoz vezetett.)

Az aggregátumokat említve kissé részletesebben is kell azokról szólnunk. Intézetünkben¹⁰ a kilencvenes évek elején fejlesztettük ki a mérlegbeszámolók (1992-ig), majd a társasági adóbevallások adatainak aggregátumokban, az intézeti szóhasználat szerint "metszetek"-ben, való feldolgozásának technikáját. Ennek kialakítását az adat- és titokvédelem, majd a statisztikai törvény előírásai betartásának szükségessége, a közzétehetőség kényszerítette ki. Az ún. *metszetek* kialakításának kezdettől fogva meglévő szempontjai *az időszak, a gazdasági ág, a vállalkozási méret, a gazdálkodási forma és a terület (megye, régió)* voltak. Az alapszektetekből képeztük minden lehetséges módon a keresztmetszeteket, amelyek száma elérte a milliós nagyságrendet. A keresztmetszetekre számítottuk ezután a kiválasztott alapadatok aggregátumait azzal a szűrőfeltétellel, hogy az egy keresztmetszetben található vállalkozások minimális száma nem lehet kevesebb, mint amit a hivatkozott jogszabályok minimumként előírnak. Az így előállított aggregált adatbázis képezte aztán a különböző célú elemzések technikai alapját.¹¹

A jelen elemzéshez elkészített adatbázis¹² a társasági adó bevallás 143 alapadata közül 141-nek az aggregátumait tartalmazza 11 metszetben. (A metszetek részletes ismertetése a Függelékben található.)

A metszetek bemutatása után definiálni szükséges azt a kört is, amelyre a mostani *részletes* vizsgálat kiterjed. Mint már szó volt róla, az elemzés adatbázisának forrása a vállalkozások társasági adó bevallása, tehát azoknak a vállalkozásoknak az adatai kerültek be a vizsgálatba, amelyek az 1992-1997-es években a társasági adóról szóló többször módosított 1991. évi LXXXVI. törvény hatálya alá estek és a törvény előírásainak megfelelően adó bevallási kötelezettségüknek eleget is tettek. Ezek a

törvény szerint olyan adóalanyok, akik/amelyek "A jövedelem- és vagyonszerzésre irányuló vagy azt eredményező gazdasági tevékenységet (... vállalozási tevékenységet)"¹³ folytatnak. Nevesítve az elemzésbe került vállalkozásokat, a következő belföldi székhelyű gazdálkodási-vállalkozási formák adóbevallásának adatait tartalmazza az adatbázis:

- gazdasági társaság,
- szövetkezet a lakásszövetkezet kivételével,
- állami vállalat, egyéb állami gazdálkodó szerv, a tröszt, a tröszti vállalat, a vízgazdálkodási társulat a víziközműtársulat kivételével, vízgazdálkodási társulatok társulása, egyes jogi személy vállalata és a leányvállalat,
- ügyvédi iroda, a magánszemélyek jogi személyiséggel rendelkező munkaközössége és az erdőbirtokossági társulat,
- megszűnéséig az ipari és szolgáltató szövetkezeti szakcsoport és a mezőgazdasági szakcsoport,
- a magánszemélyek jövedelemadójáról szóló törvény 19. paragrafusában meghatározott egyéni vállalkozó ... , ha e törvény hatálya alá adóalanyként bejelentkezett¹⁴,
- lakásszövetkezet, társadalmi szervezet, köztisztület, egyház, alapítvány ... és víziközmű-társulat, ha az adóévben vállalkozási tevékenységből bevételt ért el, vagy ráfordítást számol el, továbbá az önkéntes biztosító pénztár, ha kiegészítő vállalkozási tevékenységből bevételt ér el, vagy ráfordítást számol el,
- a közhasznú társaság,
- a belföldön vállalkozási tevékenységet folytató, külföldi székhelyű jogi személy, jogi személyiséggel rendelkező társas cég, személyi egyesülés, egyéb szervezet, ha belföldön telephellyel rendelkezik,
- nem terjed ki a törvény hatálya a magyar Nemzeti Bankra, a költségvetési szervre, az Igazságügyi Minisztérium felügyelete alá tartozó büntetés-végrehajtási vállalatra ... , a Tartalék Gazdálkodási Közhasznú Társaságra, valamint a felszámolás alatt állókra, a felszámolás napjától.

A részletes elemzésünk tehát *nem terjed* ki a vállalkozásból származó jövedelmüket nem társasági formában működő vállalkozásból szerző, a társasági adó hatálya alá nem tartozó *magánszemélyekre*, akik adóelszámolásukat *a személyi jövedelem adó* szabályai szerint végzik (szellemi szabadfoglalkozásúak, kisiparosok, magánkereskedők, mezőgazdasági kistermelők). Noha az egyéni vállalkozók túlnyomó többsége mikrovállalkozásnak tekinthető, bevallott gazdasági teljesítményük, eszközeik nagysága alig-alig viszonyítható a társasági adó alá tartozókéhoz, mégis a lakossági szolgáltatások terén, de különösen a foglalkoztatottság globális alakulásában szerepük egyáltalán nem elhanyagolható. Sajnos a vállalkozások eme formájáról nincsenek olyan részletes adataink, mint amilyenekkel a társasági adó vonatkozásában rendelkezünk, ezért ennek a szektornak a vizsgálata a másikénál csak sokkal korlátozottabb lehet, de azokat az elemzésből semmiképp sem lehet kihagyni.

Egyáltalán *nem szerepelnek* sem az elemzésben sem az adatbázisban *a pénzügyi tevékenység* gazdasági ág (TEAOR: J) adatai, mert a többi gazdasági ággal való együttes kezelésük a szektor speciális számviteli, elszámolási, gazdálkodási viszonyai

miatt jelentős torzulásokat eredményezett volna, a következtetések levonásában pedig kikerülhetetlen félreértéseket idézhetne elő.

Mindezek alapján a magyar gazdaságban annak *a teljes vállalkozási körnek a reprezentativitása*, amelyből az elemzésbe bevont kisvállalkozások kiválasztásra kerültek, a következő adatokkal illusztrálható:

A vizsgálatba bevont vállalkozások megoszlása a vállalkozások száma (db), a megtermelt GDP (Mrd Ft), és a foglalkoztatottak száma (ezer fő) szerint

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Vállalkozások száma, db	110434	133390	174214	192690	221410	224812
– a regisztráltak %-ában	15	16	18	19	21	23
Megtermelt GDP, Mrd Ft	1266	1492	1884	2409	2983	4943
– az összes GDP %-ában	43	42	43	44	45	kb. 45
Foglalkoztatottak, ezer fő	2309,6	2079,0	2156,3	1993,1	2081,6	2004,7
– a foglalk. %-ában	53	51	54	50	53	55

(Mint a táblázat adataiból kitűnik a reprezentáció szintje – a foglalkoztatottak számának kivételével – az évek folyamán növekszik, ami elsősorban abból fakad, hogy ezen időszak alatt növekedett a gazdasági társaságok aránya az egyéni vállalkozásokkal szemben, másrészt pedig a regisztrált vállalkozásokon belül emelkedett a ténylegesen működő vállalkozások aránya.)

Folytatva a reprezentáció vizsgálatát a továbbiakban a már többször idézett KFI tanulmányból¹⁵, a KSH-nak a gazdasági szervezetek számára vonatkozó publikációiból, illetve a jelen tanulmány elkészítéséhez felhasznált intézeti adatbázisból vett adatokkal mutatjuk be, milyen mértékben vethetők egybe a különböző kiadványok adatai.

A KFI-IKM által kidolgozott nomenklatúrák szerint az 1994-es és az 1995-ös két évben (a későbbi évekről nem rendelkezem számításokkal – S.O.) a kimutatások szerint Magyarországon a regisztrált vállalkozások száma a következő megoszlás szerint alakult:

A regisztrált vállalkozások száma méret szerint, az időszak végén

Vállalkozástípus (KFI-IKM szerint)	1994	1995
Mikrovállalkozás	957260	1024190
Kisvállalkozás	34435	24119
Középvállalkozás	5159	4751
Összesen	997584	1053060

Forrás: Kállay László – Szirmai Péter: Megrázó változás a hitelállomány erőteljes csökkenése, A kisvállalkozások ma nem jó adósok, Üzleti7, 1996. október 21., 11. oldal

A Központi Statisztikai Hivatal kimutatása szerint a vállalkozások száma a különböző gazdálkodási formák és a létszám-kategóriák szerint a következő volt 1995 és 1997 végén:

**A regisztrált vállalkozások száma létszám-kategóriák szerint,
1995. december 31-én**

Gazdálkodási forma	-11 fő ¹⁶	11-20 fő	21-50 fő	51-300 fő	300 - fő	Összesen
Jogi sz. g.t. összesen¹⁷	87 661	13 915	8 115	5 406	1 070	116 167
– Kft.	81 398	11 693	6 266	3 007	333	102 697
– Rt.	1 054	253	439	804	636	3 186
– Szövetkezet	3 809	1 544	1 329	1 542	97	8 321
– Egyéb	1 175	357	34	35	-	1 601
Jogi szem. nélküli vállk.	914 783	1 896	747	181	20	917 627
– Betéti társaság ¹⁸	101 362	824	304	66	4	102 560
– Egyéni vállalkozás ¹⁹	789 951	1 017	405	107	16	791 496
Összes vállalkozás	1014 013	16 358	9 184	5 812	1 172	1046 539

Forrás: Statisztikai Évkönyv 1995, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest 1996

**A működő vállalkozások száma létszám-kategóriák szerint,
1997. december 31-én**

Gazdálkodási forma	-11 fő	11-20 fő	21-50 fő	51-300 fő	300 - fő	Összesen
Jogi sz. g.t. összesen	116 099	7 988	6 682	4 649	901	136 319
– Kft.	108 715	7 117	5 332	2 715	313	124 192
– Rt.	1 483	281	440	824	545	3 573
– Szövetkezet	2 424	535	882	1 105	43	4 989
– Egyéb	3 477	55	28	5	-	3 565
Jogi szem. nélküli vállk.	594 051	2 773	889	184	20	597 917
– Betéti társaság	116 854	1 138	353	71	3	118 419
– Egyéni vállalkozás	463 527	1 170	314	38	-	465 049
Összes vállalkozás	710 150	10 761	7 571	4 833	921	734 236

Forrás: KSH Havi jelentések, 1998. január

A Központi Statisztikai Hivatal 1995 óta különíti el és tarja nyilván a *regisztrált és a működő* vállalkozásokat. A megkülönböztetés lényege:

- "A *regisztrált* gazdasági szervezetek száma a megfigyelés időpontjában jogilag – adminisztratív nyilvántartások szerint – létező egységeket tartalmazza.
Működőnek tekintjük azokat a *vállalkozásokat*, amelyek
- a tárgyévben, illetve az előző év során adóbevallást (társasági adó, áfa stb.) nyújtottak be,
 - a tárgyévben, illetve az azt megelőző év során alakultak.
- Regisztráltak, de nem működőnek* tekintjük tehát azokat a vállalkozásokat, amelyek
- megszűntek, de adminisztratív okokból, a bejelentési kötelezettség elmulasztása miatt a nyilvántartásokban még szerepelnek;

- több éve felszámolás alatt állnak, gazdasági tevékenységet nem folytatnak;
- tevékenységüket szüneteltetik vagy még nem kezdték meg;
- elsődlegesen nem vállalkozási célból alakultak;
- vállalkozói tevékenységet csak esetlegesen végeznek (egyéni vállalkozások egy része).

Az *APEH működőnek* tekinti azokat az adószámmal rendelkező vállalkozásokat, amelyek nem állnak felszámolási, végelszámolási vagy csődeljárás alatt, illetve tevékenységük megszűnését nem jelentették be.

Összehasonlíthatóság

A *regisztrált* gazdasági szervezetek adatai a korábbi évekkel összehasonlíthatóak.

A *működő* vállalkozások számára 1995 decemberétől közöltünk adatokat.²⁰

A regisztrált és a működő gazdasági szervezetek száma gazdálkodási formák szerint, 1997. december 31-én²¹

Gazdálkodási forma	Regisztrált szervezet összesen	Ebből:		Működő szervezet összesen
		csődelj. alatt	felszám. levő	
<i>Jogi személyiségű gazdasági társaság</i>	147 388	119	15 198	127 961
- korlátolt felelősségű társaság	143 109	111	14 482	124 192
- részvénytársaság	3 929	8	585	3 573
Szövetkezet	8 330	30	2 580	4 989
Egyéb jogi személyiségű vállalkozás	2 289		116	1 946
Átalakulásra kötelezett gazdasági sz.	655	10	516	262
Jogi személyiségű társas vállalkozás	158 662	159	18 410	135 158
<i>Jogi személyiség nélküli gazd. társ.</i>	1440552		8 880	121 984
- betéti társaság	140 043		8 443	118 419
- közkereseti társaság	4 509		437	3 565
Jogi személyiség nélküli egyéb váll.	24 269		25	5 680
<i>Jogi személyiség nélküli társas váll.</i>	179 912	2	10 881	134 029
Társas vállalkozás összesen	338 574	161	29 291	269 187
<i>Egyéni vállalkozás</i>	659 690			465 049
Vállalkozás összesen	998 264	161	29 291	734 236
Költségvetési és társ.bizt. szervezet	14 633			14 633
Nonprofit szervezet	54 418		45	54 418
MRP-szervezet	300		1	300
ÖSSZESEN	1 067 615	161	29 337	803 587
Ebből:				
11 főnél kisebb	1 033 650	112	23 217	778 046
11–20 fő	17 545	25	3 854	10 918
21–50 fő	9 622	17	1 971	7 843
51–300 fő	5 602	7	261	5 584
300 főnél nagyobb	1 196	-	34	1 196

Forrás: KSH Havi jelentések, 1998. január

A jelen elemzéshez használt adatbázis tehát a KSH publikációival a következők szerint vethető össze:

1. Mint a társasági adó alanyai, a jogi személyiségű *működő* gazdasági társaságokkal az összehasonlíthatóság *teljes*, azzal a szűkítéssel, hogy adataink nem tartalmazzák a pénzügyi tevékenység gazdasági ág adatait,
2. Adózási okok miatt a jogi személyiséggel nem rendelkező *működő* gazdasági társaságokkal való összehasonlíthatóság ugyancsak teljes,
3. Míg az egyéni vállalkozásokkal, továbbá a nem vállalkozási célú gazdasági szervezetekkel az összehasonlíthatóság nem biztosított.

Az adatbázisunkban *csak részlegesen szereplő (társasági adó bevallást benyújtó) egyéni vállalkozások főbb szerkezeti vonásai a teljes statisztikai felmérés tükrében a következők voltak:*

**Az egyéni vállalkozók számának alakulása főszakmák szerint
1992-1995**

Időszak	Szellemi szabad	Kisiparos	Magánkereskedő	Mezőgazdasági
1992	165 689	237 687	199 047	3 784
1993	193 888	242 023	241 353	11 579
1994	243 093	257 245	255 205	22 493
1995	273 453	260 511	233 775	23 757

Forrás: Kis és középvállalkozások helyzete '96, Éves jelentés, Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány, Kisvállalkozás-fejlesztési Intézet, Budapest, 1995, 60. oldal. (Elsődleges forrás: KSH Évkönyv 1994 és 1995)

**Az egyéni vállalkozók számának alakulása a foglalkoztatás
jellege szerint 1992-1995**

Időszak	Főfoglalkozású	Mellékfoglalkozású	Nyugdíjas	Összesen
1992	275 659	255 396	75 144	606 199
1993	305 820	296 427	86 590	688 837
1994	347 065	328 772	102 143	777 980
1995	363 087	323 652	104 579	791 318
1997	276 718	132 007	56 323	465 049

Forrás: Kis és középvállalkozások helyzete '96, Éves jelentés, Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány, Kisvállalkozás-fejlesztési Intézet, Budapest, 1995, 62. oldal, 1996-1997-re KSH Havi jelentések (Elsődleges forrás: KSH Évkönyv 1994 és 1995), 1997-re KSH Havi jelentések, 1998. január

Az előzőekkel való összehasonlíthatóság érdekében a következőkben bemutatjuk a részletes elemzésre előállított adatbázis néhány fontosabb szerkezeti adatát.

**A vállalkozások száma a vállalkozás mérete szerint,
az időszak végén (darab)**

Vállalkozástípus	1992	1993	1994	1995	1996	1997
"0"-fős vállalk.	46666	43241	56687	60583	69296	72514
1-10 fős vállalk.	46656	71404	97286	111549	130804	130985
Mikrováll. össz.	83322	114645	153973	172132	200100	203499
Kisvállalkozás	10199	11739	12914	12941	13152	
Középvállalkozás	4580	4567	4521	4244	4153	
Nagyvállalkozás	213	213	263	320	361	
Be nem soroltak	2120	2226	2543	3053	3644	
Mindösszesen	110434	133390	174214	192690	221410	224812

Forrás: KSH GII adatbázis; A mikro-, kis-, és középvállalkozás a KFI ajánlásának megfelelő.

A Kisvállalkozás-fejlesztési Iroda ajánlásában szereplő vállalkozás típusok az adatállományunkból az alapszettek különböző csoportosításaiból állíthatók elő. A legegyszerűbb ez a mikrovállalkozások esetében, ahol nem szabtak meg értékhatárt, és ahol a "0"-főt, valamint az egy-tíz főt foglalkoztató vállalkozáscsoportok összegéből állíthatók elő a szükséges adatok. A kisvállalkozások és a középvállalkozások definiált csoportjainak előállítására ennél bonyolultabb, amit a következő táblázatok mutatnak be az alapszettek felsorolásával. (A táblázatot kiegészítettük a vállalkozások számára, valamint az összes foglalkoztatottra vonatkozó adatokkal.)

**A (KFI ajánlásának megfelelő) kisvállalkozások részletezése,
1995. december 31.**

Létszám, fő	Nettó árbevétel, millió Ft	Mérlegfőösszeg, millió Ft	Száma, darab	Foglalkoztatott létszám összesen, fő
11-20	0-50	0-200	4618	66255
11-20	50-200	0-200	2426	36116
11-20	200-500	0-200	596	8996
21-50	0-50	0-200	1992	58855
21-50	50-200	0-200	2650	86115
21-50	200-500	0-200	659	21608
Összesen			12941	280045

Forrás: KSH GII adatbázis

**A (KFI ajánlásának megfelelő) középvállalkozások részletezése,
1995. december 31-én**

Létszám, fő	Nettó árbevétel, millió Ft	Mérlegfőösszeg, millió Ft	Száma, darab	Foglalkoztatott létszám összesen, fő
51-300	0-50	0-200	295	22042
51-300	50-200	0-200	1381	117284
51-300	200-500	0-200	661	68569
51-300	500-1000	0-200	115	11359
51-300	1000-2500	0-200	14	1466
51-300	0-50	200-1250	15	1366
51-300	50-200	200-1250	266	24875
51-300	200-500	200-1250	751	101711
51-300	500-1000	200-1250	482	74669
51-300	1000-2500	200-1250	264	39915
Összesen			4244	463256

Forrás: KSH GII adatbázis

Végül bemutatjuk az Európai Unió (az e fejezet bevezetőjében részletezett) jelentésében közreadott csoportosításnak megfelelő, a foglalkoztatott létszám szerinti vállalalkozási szerkezetet.

**A vállalkozások száma létszámkategóriák szerint
1992-1997**

Az Európai Unió kategóriái	A KSH GII kategóriái	1992	1993	1994	1995	1996	1997	
Mikrovállalkozás	0 fő	46666	43241	56687	60583	69296	72514	
	1-10 fő	46962	71876	97907	112405	131869	130985	
Kisvállalkozás	10 - 19 fő	5732	6802	7796	8119	8594	9358	
	20 - 49 fő	5051	5718	6136	6181	6273	6545	
	50 - 99 fő	51-300 fő	4705	4718	4721	4523	4520	4574
		300-1000 fő	1038	812	765	695	666	658
Középvállalat								
100 - 249 fő								
250 - 499 fő								
Nagyvállalat	1000 fő felett	280	220	202	184	192	178	

Forrás: KSH GII adatbázis

VI. Kitekintés, a gazdálkodási formák az Amerikai Egyesült Államokban, a kisvállalkozások súlya, szerepe az európai OECD országokban

Az Amerikai Egyesült Államokban az üzleti vállalkozások öt alapformáját különböztetik meg²²:

- egyéni vállalkozások (proprietorships)
- magánszemélyek társulásai (partnerships)
- részvénytársaságok, korlátolt felelősségű társaságok (corporations)
- egyéb nem bejegyzett (nem jogi személyiségű) vállalkozási formák
- egyéb bejegyzett (jogi személyiségű) vállalkozási formák

A magyarra *egyéni vállalkozásnak* fordítható proprietorship-et mind a köznyelv, mind a szakirodalom többféle formában használja: self-employed, sole proprietorship, individual enterprise, sole ownership, individual proprietorship. Mindegyik kifejezésben közös azonban az egyéni jelleg hangsúlyozása.

Noha az USA-ban is található néhány nagy egyéni vállalkozó, ennek a formának a tipikus megjelenítői a kisvállalkozások, olyanok mint az éttermek, TV üzletek, pékek, fényképészek, fuvarozók stb. Az üzleti tőkét a tulajdonos vagy közvetlen saját forrásból, vagy kölcsönből teremti elő. Bírósági bejegyzésre az üzleti nevek védelme miatt csak akkor van szükség, ha a tulajdonos nem a saját családi nevét, hanem valamilyen fantázia nevet használ az üzlete megjelölésére.

Az egyéni vállalkozó nem alanya a társasági adó törvénynek, a személyi jövedelem adó törvény szabályai szerint adózik²³. Elszámolási rendje pénzforgalmi szemléletű. Felelőssége korlátlan minden, a vállalkozása keretében vállalt kötelezettsége tekintetében²⁴. Az egyéni vállalkozás a tulajdonos személyéhez kötött, annak halála vagy tartós betegsége esetén a vállalkozást fel kell számolni (Lack of continuity).

A *társulások* alakulását szabályozó törvény, a The Uniform Partnership Act a magánszemélyek társulását a következőképpen határozza meg: "két vagy több személy tartós üzleti társtulajdonosként való egyesülése haszon szerzése érdekében".²⁵ A társulás önkéntes megállapodáson alapszik. A megegyezés lehet szóbeli vagy írásos, mindkét forma törvényesnek számít. A tipikus személyi társulás általában nagyobb méretű, mint az egyéni vállalkozás, de többnyire nem haladja meg a kisvállalkozás kereteit. Bírósági bejegyzésre csak akkor van szükség, ha a tulajdonosok nem a saját családi nevüket, hanem valamilyen fantázia nevet használnak az üzletük megjelölésére.

A társuláson belül a tulajdonosok (partners) igen különböző helyzetekben lehetnek. A *general partner* felelőssége korlátlan és rendszerint aktívan részt vesz a vállalkozás munkájában, irányításában. A *limited* vagy *special partner* felelőssége korlátozott,

kockázata csak az üzleti befektetése erejéig terjed. Aktívan nem vesz részt az irányításban és a neve sem szerepel a cég nevében. A *secret partner* tevékeny az irányításban, de a külső világ előtt rejtve marad, személyét és helyzetét a vállalkozásban a külvilág számára homályban fedi. Szemben a *secret partner*rel a *silent partner* általában ismert a közvélemény számára, de nem vesz részt az irányításban. A *dormant* vagy *sleeping partner* nem ismert a külvilág számára és az irányításban sem vesz részt. A *nominal partner* nem tulajdonos társ, de neve szerepel a vállalkozás nevében, így felelőssége korlátlan. Bizonyos vállalkozásoknál, pl. ügyvédek társulásai, megkülönböztethetik a társtulajdonosokat a vezetésben való szerepvállalásuk, koruk, a befektetett eszközeik, a haszonból való részesedésük szerint is, úgy mint *senior és junior partners*.

A partnership vállalkozás a tulajdonosok személyéhez kötött, bármelyikük halála vagy visszalépése esetén a vállalkozást fel kell számolni (Lack of continuity).

A társulásoknak két alapformája létezik: a *general és a limited partnership*. Az elsőben minden partner felelőssége korlátlan és egyetemleges. A *limited partnership* megalakításának kereteit a The Uniform Limited Partnership Act szabályozza. Ebben a vállalkozási formában egy vagy több partner felelőssége korlátozott, míg legalább egy tagé korlátlan és egyetemleges²⁶.

A partnership forma alapvetően a szokásjogon alapszik. Jogi személy a nevét, a tulajdon jogcímét és a vagyont tekintve, egyébként nem az. A partnership önmagában nem tárgya a szövetségi jövedelem adó kötelezettségnek, a társtulajdonosok külön-külön adóznak a személyi jövedelem adó szabályai szerint.²⁷

A *corporation* általában a nagyvállalkozások tipikus gazdálkodási formája. A partnership-pel szemben alapítása, működése nem a szokásjogon alapszik, hanem az USA minden egyes államában, egymástól részleteiben különböző módon meghozott törvényeken nyugszik. A corporation az eddigiektől eltérően önálló jogi személy, létének folytonossága nem kapcsolódik a tulajdonosok személyéhez. Az adózás szempontjából a corporation-nak két fajtája létezik, a "C" és az "S" corporation.²⁸ Az első önálló adófizető, a tulajdonosok nem adóznak a társaság bevételei után, csak akkor, ha az osztalékként kifizetésre kerül. A társaság jövedelmének adózása a társasági adó törvény szerint történik²⁹. Az "S" corporation formát csak belföldinek minősülő társaságok választhatják akkor, ha a belföldi tulajdonosok száma kevesebb mint 35. Ebben a vállalkozási formában a társaság nem adózik, hanem a tulajdonosok külön-külön a partnership-éhez hasonló módon a személyi jövedelem adó szabályai szerint.

Az Amerikai Egyesült Államokban a három fő vállalkozási forma a következő megoszlást mutatta:

A vállalkozások száma (darab), átlagos üzleti bevétele (USD) gazdasági ágak és gazdálkodási formák szerint az Amerikai Egyesült Államokban

Gazdasági ág ¹⁾	Egyéni vállalkozó ²⁾		Társas vállalkozó		Gazdasági társaság	
	db	USD	db	USD	db	USD
Bányászat	97 488	62 408	37 712	257 769	23 919	5 328 567
Építőipar	1 097 417	46 420	77 098	255 947	249 887	987 967
Feldolgozóipar	235 526	54 894	32 015	409 433	236 564	8 761 540
Szállítás, hírközlés, villany, gáz és egészségügyi szolgáltatás	415 472	43 493	21 182	255 358	103 770	4 166 214
Nagy- és kiskereskedelem	2 454 720	79 706	211 548	275 252	772 598	2 218 397
Pénzügy, biztosítás és ingatlanok	1 057 726	20 002	674 795	113 009	471 222	541 418
Szolgáltatások	3 654 001	22 794	252 621	196 848	603 445	389 448
Nem besorolható	55 033	20 206	238	21 008	11 900	174 706
Összesen	9 067 383	42 927	1 306 399	177 734	2 556 794	2 009 041

Forrás: Internal Revenue Service, Statistics of Income 1979, Washington, DC: U.S. Government Printing Office, 1982, Sole Proprietorship Income Tax Returns, pp. 10-15., Partnership Income Tax returns, pp. 19-23., Corporation Income Tax Returns, pp. 76-78.

Megjegyzés: 1) A mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és halászat adatai nélkül

2) A 3 millió farmer adatai nélkül

Az egyéb jogi személyiséggel nem rendelkező vállalkozások közé tartoznak a közös vállalkozások, a szindikátusok, a trösztök és az egyesülések. A közös vállalkozások magánszemélyek alkalmi, rövidtávú társulásai, amelyek egy meghatározott üzleti cél megvalósítására jönnek létre. A társtulajdonosok felelőssége korlátlan és egyetemleges. A szindikátus hasonló, mint a közös vállalkozás, de a cél mindig valamilyen pénzügyi feladat megoldása. A legelterjedtebb formája az ún. underwriting syndicate, amelyet banktársaságok alapítanak nagy mennyiségű részvény és kötvény kibocsájtáskor azok értékesítésére. Ilyenkor a résztvevők felelőssége csak a teljes kibocsájtásnak a részükre előzetesen megállapított hányadáig terjed. Magánszemélyek, vagy társaságok hozhatnak létre – nem üzleti, hanem *nonprofit* alapon – a tagok részére valamilyen szolgáltatást nyújtó egyesüléseket. Ilyenek a nemzeti, a felebaráti szervezetek, a kereskedelmi egyesülések, a klíring intézetek, a kiskereskedelmi hitel egyesülések. A szervezet működési költségeit a tagok befizetéseiből fedezik.

Az egyéb jogi személyiséggel rendelkező vállalkozások közé tartoznak a szövetkezetek (co-op), a sokféle megjelenési formájuk miatt nehezen lefordítható *trade union*-ok és a közös társaságok. A tagok és a részvényesek tulajdonában lévő szövetkezetek nonprofit vállalkozások. Olyan javak előállítására, vagy szolgáltatások nyújtására jönnek létre, amelyeket az üzleti szféra nem, vagy csak nagyon drágán állít elő. A tagok túlfizetéseit az igénybe vett áruk vagy szolgáltatások alapján térítik meg a tagoknak. A co-op formákat az 1800-as években a harcoló mezőgazdasági tanyai szervezetek alakították ki³⁰. Nemzeti méretekben a szövetkezetek az USA farmokról származó mezőgazdasági termelésének egynegyedét a szövetkezetek adják és a farmerek egyötödének biztosítják

a felszereléseket, a takarmányt, a vetőmagokat, a műtrágyát. A szövetkezeteknek több formája alakult ki: úgy mint termelő, értékesítő, és felvásárló szövetkezetek. Az előző mezőgazdasági szövetkezetektől eltérő célt és formát képeznek a fogyasztási szövetkezetek. Az 1978-ban létrehozott kvázi kormányzati szervezet, a National Consumer Cooperative Bank a későbbben meggyökerezett fogyasztási szövetkezetek hitelellátását volt hivatott szolgálni. A *credit union*-ok amelyek az állami és a szövetségi törvények által elismert jogi személyek, a szövetkezeteknek olyan formái, amelyek pénzügyi területen működnek és az egyes emberek megtakarított pénzét adják másoknak kölcsön. A tagok vagy résztulajdonosok, vagy tagdíjat fizetnek. A választott testületek vezetői munkájukért általában nem kapnak fizetséget. Az USA-ban több mint 30 millió tagja van az unióknak, eszközeik értéke meghaladja az 50 milliárd dollárt. A *közös társaságokat* életbiztosítási, vagy megtakarítás-banki céllal hozzák létre. A jogi személyiségű társaságokhoz hasonlóan ennek a szervezeti formának a felelőssége is korlátozott. Minden 10-12. életbiztosítási vállalkozás ebben a formában működik, ugyanakkor eszközeik értéke eléri az összes életbiztosítással foglalkozó társaság eszközértékének 60 százalékát. A megtakarítási célú társaságok szerepe az USA-ban területileg korlátozott, ennek ellenére eszközeik értéke hatalmas, meghaladja a 130 milliárd dollárt.

Mint azt a táblázat is mutatta, az USA-ban a kisvállalkozások szerepe igen fontos, az összes vállalkozás 97 százaléka tartozott ebbe a körbe. A Massachusetts Institute of Technology feltárta, hogy a magán szektorban az összes új állás kétharmada a 20 főnél kevesebbet foglalkoztató vállalkozásoknál keletkezik. Ennek másik oldala viszont az, hogy az új vállalkozások egyharmada már az első üzleti évben megszűnik, és csak a vállalkozások egyharmada az, amelyik az ötödik év eltelte után is folytatja tevékenységét. A magyar viszonyokra tekintettel igen tanulságosak a megszűnések főbb okai is: ezek közel felét a személyi alkalmatlanság, egyötödét a szakmai ismeretek elégtelen szintje tette ki, míg egy nyolcada a vezetésre való alkalmatlanságra, egytizede pedig a választott terület megfelelő ismeretének hiányára vezethető vissza. A vizsgálatok rámutattak arra is, hogy a kisvállalkozások jövedelmezősége nem független a földrajzi, regionális viszonyoktól: a legjövedelmezőbbek – az átlagos jövedelmezőséget 20 százalékkal meghaladó – kisvállalkozások a gyéren lakott államokban, míg a legkevésbé jövedelmezők – az átlagos jövedelmezőségtől legalább 20 százalékkal elmaradók – az erősen iparosodott, nagy népsűrűségű államokban található³¹. Más kutatók is osztják ezt a véleményt, amikor megállapítják, hogy a területi különbségek egy országon belül gyakran drámaibbak, mint az egyes országok közötti különbségek³². Ettől eltérő álláspontra jutottak a KFI munkatársai, akik szerint "Az Európai Unió országaiban a vállalkozások száma fordítottan arányos az egy főre jutó nemzeti jövedelemmel."³³

1953-ban az USA-ban a Kongresszus a kisvállalkozások növekedésének és fejlődésének elősegítése érdekében létrehozta a Small Business Administration (SBA) elnevezésű kormányzati szervet³⁴. Az SBA pénzügyi forrásokkal, vezetési tanácsadással, kiadványokkal³⁵ stb. segíti a vállalkozókat. Az SBA kölcsöneinek három típusa van:

1. Közvetlen kölcsönök (direct loans), amelyet akkor nyújtanak, ha a kérelmezőt már két bank elutasította. Természetesen ekkor is alaposan megvizsgálják a hitelkérő visszafizetési hajlandóságát és képességét.
2. Garantált kölcsönök (guaranteed loans), amelyek esetén az SBA a kérelmezőért a kölcsön 90 százalékáig garanciát vállal a kölcsönt nyújtó banknál.
3. Részesedési kölcsönök (participation loans) nyújtásakor az SBA és a kölcsönt adó pénzügyi intézet közösen adja a hitelt. Az SBA részesedése ebben az akcióban nem haladhatja meg a 75 százalékot.

Az SBA meghatározása szerint az alábbiak tekinthetők kisvállalkozásoknak:

2. táblázat

A kisvállalkozások méret szerinti meghatározása az SBA szerint³⁶

A. Kölcsönöknél	Az éves árbevétel maximumai*
Szolgáltatások	2 – 8 millió \$
Kiskereskedelem	2 – 7,5 millió \$
Nagykereskedelem	9,5 – 22 millió \$
Építőipar	9,5 millió \$
Farmok és a hozzákapcsolódók	1 millió \$
Ipari területek	Az átlagos foglalkoztatott létszám maximuma* 250 – 1500 fő
B. Támogatásoknál	Az éves árbevétel maximumai*
Szolgáltatások	2 – 9 millió \$
Építőipar	12 millió \$
Ipari területek	Az átlagos foglalkoztatott létszám maximuma* 500 – 1500 fő
C. SBIC hozzájárulásoknál³⁷	A nettó (eszköz) érték maximuma
Minden ágazatban	6 millió \$ Átlagos nettó (adózott) jövedelem 2 millió \$ a megelőző két évben
D. Kezesség vállalásakor	Az éves árbevétel maximuma*
Minden ágazatban	3,5 millió \$

Megjegyzés: */ Ágazatonként változó

Az A és D esetekben a kijelölt határok 25%-kal megnövelhetők, ha a kisvállalkozás olyan területen működik, ahol a munkanélküliség aránya meghaladja a Labor Department által meghatározott rátát.

Eredeti forrás: U.S Small Business Administration, Facts About Small Business and the U.S. Small Business Administration, (February, 1981), p. 8.

Az SBA-nak a fentebb ismertetetteken kívül a legfontosabb segédeszközei az alábbiakban foglalhatók össze:

1. Alacsony kamatozású hitelek nyújtása a véletlen (üzleti) szerencsétlenségbe jutottak számára,
2. Bérleti garanciák akkor, amikor a kisvállalkozók ebből ki vannak zárva,
3. Segítség a szövetségi kormányzattól származó megrendelések elnyeréséhez,
4. Ingyenes konzultációs, továbbképzési lehetőségek, vezetési ismeretek oktatásának biztosítása a kisvállalkozások tulajdonosai számára különböző társadalmi szervezetek segítségével³⁸,
5. A Small Business Development Centers a helyi, az állami és a szövetségi kormányzati programoktól, a magán szektortól, az egyetemektől egybegyűjtött forrásokból támogatja technikai és igazgatási eszközökkel a kisvállalkozásokat.

Az 1960-as évek óta az USA-ban a kisvállalkozások létrejöttében és talpon maradásában igen nagy szerepe volt a *franchise* térhódításának. A gyors elterjedés magyarázata minden bizonnyal abban a közös érdekeltségben rejlik, amely mindkét fél számára előnyöket jelent: a *franchisee* (a nevet és a módszert használó, tipikusan kisvállalkozó) számára előnyt és kedvezőbb háttérrel biztosít a bejáratott piaci márka, a külső megjelenés, a kipróbált üzletmenet alkalmazása. A *franchisor* (a jogokat bérbeadó, tipikusan nem kisvállalkozó) számára az alacsony befektetés melletti gyors terjeszkedés lehetősége, továbbá a hálózatok megbízhatóan egyenletes minősége adja a közös üzletben való érdekeltséget. A kisvállalkozó számára további előnyöket jelentenek a szakmai továbbképzés lehetőségei, a biztosított áruellátás, a kedvezőbb nyilvántartási-könyvelési eszközök alkalmazása, a könnyebb hitelhez jutási konstrukciók stb. Hátránya viszont, hogy a franchising eleve megköveteli a vállalkozótól az adott terület szakmai ismeretének bizonyos szintjét, továbbá a díjak, valamint az igényes berendezések, felszerelések, gépek megvásárlása is az átlagosnál magasabb induló tőkét kíván meg.

A franchise létrejöttének igazi terepe a kereskedelem és a szolgáltatások területe. Ezt illusztrálja a következő táblázat.

3. táblázat

A franchising szerint működő új vállalkozások száma és eladásai a legfontosabb területek szerint 1983-ban az USA-ban³⁹

Megnevezés	Új vállalkozás, db	Árbevétel, 1000\$
Összesen	465 093	435 752 885
Benzinkutak, szervízállomások	139 250	114 534 000
Éttermek	70 262	38 383 176
Üzleti szolgáltatások	55 608	9 499 304
Gépjármű termékek és szolgáltatások	41 496	9 269 724
(nem élelmiszer) kiskereskedelem	39 981	12 912 187
Gépjármű értékesítés	27 390	192 475 000

Megjegyzés: Minden 10 vállalkozásból átlagosan 8 a *franchisee* tulajdonában volt.

Eredeti forrás: U.S. Department of Commerce, Franchising in the Economy, 1981-1983 (January, 1983), p.23.

A vállalkozások számát, de különösen az egyes vállalkozási formák létszámát tekintve az európai OECD országokban a kis- és középvállalkozások szerepe még jelentősebb, mint az Amerikai Egyesült Államokban. Ezt jelzik a következő táblázat adatai is:

4. táblázat

A vállalkozási szerkezet a vállalkozások, valamint a foglalkoztatottak száma szerint az európai OECD országokban és az Amerikai Egyesült Államokban 1995-ben

	Megoszlás a vállalkozások száma szerint (%)		Megoszlás a foglalkoztatottak száma szerint (%)	
	Európa	USA	Európa	USA
Mikro vállalkozás (1-10 fő)	93,3	78,2	31,8	12,2
Kisvállalkozás (11-99 fő)	6,2	20,0	24,9	27,0
Középvállalkozás (100-499 fő)	0,5	1,4	15,1	14,4
Nagyvállalkozás (500 fő felett)	0,1	0,3	28,1	46,3

Forrás: Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) Working Party on Small and Medium-Sized Enterprises, "High-Level Workshop on 'SMEs: Employment, Innovation and Growth' Synthesis Report," Washington, D.C., June 1995.

A kis- és középvállalkozások szerepe majdnem minden európai OECD országban növekedett az elmúlt évtizedben, amit a következő táblázat adatai illusztrálnak.

5. táblázat

A kis- és középvállalkozások, valamint a nagyvállalkozások által foglalkoztatottak átlagos növekedése 1985-1995 között az európai OECD országokban (százalékban)

	Kis- és középvállalkozások	Nagyvállalkozások
Írország	0,25	2,75
Dánia	1,0	-4,5
Hollandia	1,5	1,0
Egyesült királyság	-0,5	-1,0
Belgium	0,5	-0,5
Németország	1,5	0,25
Luxemburg	2,25	1,5
Franciaország	0,25	-1,0
Spanyolország	0	2,25
Portugália	1,25	1,25
Olaszország	-0,75	-2,0
Görögország	1,25	0,25

Forrás: European Network for SME Research, The European Observatory for SMEs, Third Annual Report, The Netherlands, 1995.

Az európai OECD országokban az új vállalkozások továbbélési esélyei a következő képet mutatták:

6. táblázat

**Az új vállalkozások három év utáni továbbélési arányai
az OECD országokban, százalékban**

Dánia	69%
Franciaország	62%
Németország	70%
Írország	70%
Olaszország	66%
Luxemburg	56%
Hollandia	74%
Portugália	56%
Spanyolország	70%
Egyesült Királyság	62%
Amerikai Egyesült Államok	65%

Forrás: ugyanaz, mint az 5. táblázaté

Megjegyzések, hivatkozások

- ¹ Az e fejezetben szereplő adatok forrása "A gazdasági szervezetek száma" című havonta megjelenő KSH Gyorsjelentés. Az ettől eltérő forrásokat külön feltüntetjük.
- ² A *regisztrált gazdasági szervezetek* száma a megfigyelés időpontjában jogilag – adminisztratív nyilvántartások szerint – létező egységeket tartalmazza. A *működő vállalkozások* azok, amelyek a tárgyévben, illetve az előző év során adóbevallást (társasági adó, áfa, stb.) nyújtottak be, vagy a tárgyévben, illetve az azt megelőző év során alakultak.
- ³ A kis- és középvállalkozások helyzete '96, Éves jelentés, Kisvállalkozás-fejlesztési Intézet – Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány, 52. oldal
- ⁴ A kis- és középvállalkozások helyzete '96, Éves jelentés, Kisvállalkozás-fejlesztési Intézet – Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány, 52. oldal
- ⁵ A "0 fő"-s kategória a KSH (PM) GII novuma, ismereteink szerint eddig sehol máshol nem alkalmazták. Mi azért vezettük be, mert a korábbi kutatásaink kapcsán meggyőződünk arról, hogy a 0-10 fős beosztás nem megfelelő kategorizálás, a "0 fő"-s vállalkozások egyedi, karakterisztikus eltéréseket mutatnak a szélesebb határokon belül. Első pillantásra talán meglepően jelentős súlyt is képviselnek a gazdaságban, ugyanis az összes vállalkozás közel 30 százalékánál nem volt alkalmazott. A természetes személyek társulásain alapuló vállalkozásoknál (szövetkezetek, kft-k, bt-k) a kisebb vállalkozási méret mellett ez a gazdálkodásukhoz kapcsolódó sajátosság, hiszen a tagok maguk folytatják a vállalkozási tevékenységet. A vállalatok, részvénytársaságok esetében sem természetellenes a 0-fős foglalkoztatás, amikor például az ott dolgozók az alapító(k) alkalmazottai. Az egyéb adatok és megfigyelések tükrében azonban ez elsősorban az átalakulás, a felszámolás jellemző kísérőjelensége. Végül nem zárható ki az esetek egy részében az sem, hogy ezt a tájékoztató jellegű adatot nem, vagy rosszul töltötték ki a bevallásokban.
- ⁶ Az összevont (képzett) csoportok adatait az "Adattár" című fejezet tartalmazza.
- ⁷ The European Observatory for SMEs
- ⁸ Ez a kérdéskör önmagában megérne egy részletes elemzést. Már 1993 elején rögzítettük ezt a jelenséget és be is mutattuk annak néhány elemét (vegyipar, szállodák, stb.). Lásd dr. Schmuck Ottó: Az állóeszközállomány szerkezetei jellemzői 1989-1991, PM GII, Budapest, 1993, vagy dr. Schmuck Ottó: Az amortizációs rendszer korszerűsítése, PM GII-OMFB, Budapest, 1996
- ⁹ A leírtakhoz lásd részletesebben A számvitelről szóló 1991. évi XVIII. törvényt és A társasági adóról szóló LXXXVI. törvényt.
- ¹⁰ A kis- és középvállalkozások helyzete '96, Éves jelentés, Kisvállalkozás-fejlesztési Intézet – Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány, 52. oldal

Megjegyzések, hivatkozások

- ¹ Ilyen mértékben mint Magyarországon nem mindenütt független a vállalkozás mérete a vállalkozás formájától. Az USA-ban pl. viszonylag szoros kapcsolat van a méret és a forma között, amelynek jelentősek a következményei a vállalkozás adózása szempontjából is. Lásd: Dr. Bársony Farkas - Dr. Horváth Sándor: Gazdasági formációk és a társasági adó az USA szövetségi adórendszerében, Pénzügyi Szemle, XLI. évfolyam 8. szám, 1996. augusztus
- ² Szepesi József: A kisvállalkozások hiteligényének elbírálása, Bankszemle XXXVIII. évfolyam 8. szám (1994/8.), 43. oldal
- ³ Szepesi József: A kisvállalkozások hiteligényének elbírálása, Bankszemle XXXVIII. évfolyam 8. szám (1994/8.), 44. oldal
- ⁴ 1991. évi XVIII. törvény a számvitelről, 9. paragrafus, Számviteli szabályok, Unió 1995, 8. oldal
- ⁵ Sok támogatási rendszer között elvész a vállalkozó, Kevesebb a forrás az intézményeknél, Világgazdaság, 1996 január 26., IV.o.
- ⁶ Kis és középvállalkozások helyzete '96, Éves jelentés, Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány, Kisvállalkozás-fejlesztési Intézet, Budapest, 1995, 122. oldal
- ⁷ Kis és középvállalkozások helyzete '96, Éves jelentés, Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány, Kisvállalkozás-fejlesztési Intézet, Budapest, 1995, 122. oldal
- ⁸ Szepesi József: A kisvállalkozások hiteligényének elbírálása, Bankszemle XXXVIII. évfolyam 8. szám (1994/8.), 43. oldal
- ⁹ Tanulságos volta miatt az amerikai gyakorlat részletesebb bemutatására egy későbbi fejezetben visszatérünk. Az itt ismertetett szöveg forrása: Kis és középvállalkozások helyzete '96, Éves jelentés, Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány, Kisvállalkozás-fejlesztési Intézet, Budapest, 1995, 51. oldal
- ¹⁰ 1996. augusztus 1-ig Pénzügyminisztérium, ezt követően Központi Statisztikai Hivatal Gazdaságelemzési és Informatikai Intézet.
- ¹¹ A kisebb vizsgálatokhoz elegendő volt a leválogatott adatállomány papírra, vagy lemezre való kiírása, de gyorsan bebizonyosodott, hogy ez technika a nagyobb elemzések esetében nem elégséges. E korlát kiküszöbölésére született meg intézetünkben 1994-ben "A Banki Cégminősítő Rendszer" nevű adatkezelő szoftver (fejlesztők Lakó Ferenc és dr. Schmuck Ottó), 1995-ben a "Mazsola, Adatlekérdező, -rendszerező, -megjelenítő program gazdasági elemzők számára" (fejlesztő dr. Schmuck Ottó), végül 1996-ban a "Mazsola-2, Adatlekérdező, -rendszerező, -megjelenítő program gazdasági elemzők számára" (fejlesztő dr. Schmuck Ottó). Ez utóbbi kifejlesztése elsősorban a jelen elemzés elkészítésének szolgálatára készült.
- ¹² Az adatbázis összeállításának számítástechnikai realizálását Kovács Gabriella mb. osztályvezető (ECOSTAT) irányítása mellett Kádárné Németh Edit (ECOSTAT) hajtotta végre. Önzetlen segítségükért ehelyütt is köszönet illeti őket, dr. Schmuck Ottó.

- ¹³ Az 1992-1997 közötti módosításokkal együtt lásd a társasági adóról szóló 1991. évi LXXXVI. törvény 2. paragrafusát a következő kiadványokban:
Adó '92, HVG különszám, 1991. december
Adó '93, HVG különszám, 1992. december
Adó '94, HVG különszám, 1993. december
Adó '95, HVG különszám, 1994. december
Adó '96, HVG különszám, 1995. december
Adó '97, HVG különszám, 1996. december
- ¹⁴ A magánszemélyek (egyéni vállalkozók) 1997-ben kikerültek a társasági adóról szóló törvény hatálya alól.
- ¹⁵ Kis és középvállalkozások helyzete '96, Éves jelentés, Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány, Kisvállalkozás-fejlesztési Intézet, Budapest, 1996, 45. oldal. A kiadványban található legkésőbbi adat 1995-re vonatkozik.
- ¹⁶ "A létszám-kategória a KSH által kialakított, adatgyűjtéseiben és publikációiban rendszeresen alkalmazott besorolás. A gazdasági szervezetek létszám-kategóriába sorolására megalakulásukkor, illetve évente kerül sor, alapját statisztikai adatfelvételek, a társasági adóbevallások, valamint egyéb kiegészítő információk képezik. A kategóriába sorolás – adatgyűjtés-szervezési szempontok miatt – január 1-jei hatállyal egész évre szólóan történik, év közben *általában* nem módosul. Az ismeretlen létszámú szervezeteket a legkisebb (11 főnél kisebb) létszám-kategóriában számoljuk el." KSH Havi jelentések, Módszertani útmutató
- ¹⁷ Kettős könyvvezetést kötelezően alkalmazó vállalkozások.
- ¹⁸ A társasági adó bevallására kötelezett vállalkozási forma.
- ¹⁹ Az egyéni vállalkozók 1997-ben kikerültek a társasági adóról szóló törvény hatálya alól.
- ²⁰ KSH Havi jelentések, Módszertani útmutató
- ²¹ "Az adatok tartalma: A teljes sokaság a regisztrált, adószámmal rendelkező gazdasági szervezetek összessége, amely tartalmazza az adott időpontban csőd-, felszámolási és végelszámolási eljárás alatt állókat is. Az egyéni vállalkozók között szerepelnek – az egyéni vállalkozásról szóló törvény hatálya alá tartozókon kívül – a gazdasági tevékenységet folytató, adószámmal rendelkező magánszemélyek (pl. szellemi szabadfoglalkozásúak) is." KSH Havi jelentések, Módszertani útmutató
- ²² Az itt következőket egyetlen munka állítottam össze, ezért csak az ettől eltérő forrásokra hivatkozom külön. A használt forrás: Richard D. Steade - James R. Lowry - Raymond E. Gos: Business, its nature and environment, an introduction, tenth edition, South-western Publishing Co., Cincinnati, Ohio 1984, Part I, Chapter 3, Forms of business ownership, 40-65 oldalak. Az itt leírtaknak a magyar viszonyokhoz való összehasonlításához lásd pl. az 1988. évi VI. törvény a gazdasági társaságokról, módosításokkal egységes szerkezetben, a Számviteli törvényhez kapcsolódó jogszabályok, II. kötet, 1996, Verzál könyvek, 162-214. oldalak
A vállalkozás mérete és a vállalkozás formája közötti összefüggések kevésbé részletes, de igen szemléletes és élvezetes leírását magyar nyelven lásd a következő könyvben: Paul A. Samuelson - William D. Nordhaus: Közgazdaságtan, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987, II. Kötet, Mikroökönómia, 20. fejezet, Az üzleti szervezet és jövedelem, 620-640. oldalak.
- ²³ A személyi jövedelem adó szabályairól lásd: Dr. Bársony Farkas - Dr. Horváth Sándor: A személyi jövedelemadó az USA szövetségi adórendszerében, Pénzügyi Szemle, XLI. évfolyam 12. szám, 1996. december

- ²⁴ Lásd erről magyar nyelven: dr. Bársony Farkas - dr. Horváth Sándor: Gazdasági formációk és a társasági adó az USA szövetségi adórendszerében, Pénzügyi Szemle XLI. évfolyam 1996 augusztus, 627-634 oldalak.
- ²⁵ "an association of two or more persons to carry on as co-owners of a business for profit", i.m. 44. oldal
- ²⁶ Ez a forma a magyar betéti társasággal azonosítható alakzat.
- ²⁷ dr. Bársony Farkas - dr. Horváth Sándor: Gazdasági formációk és a társasági adó az USA szövetségi adórendszerében, Pénzügyi Szemle XLI. évfolyam 1996 augusztus, 627-634 oldalak.
- ²⁸ Az "S" a subchapter szó rövidítése.
- ²⁹ A The Economic Recovery Tax Act alapján a Corporate Income Taxis (CIT - társasági jövedelem adó)
- ³⁰ "The co-op movement largely grew out of th co-ops started by militant farm organisations in the 1800s." I.m. 58 oldal
- ³¹ Eredeti forrás: National Federation of Independent Business, Research and Education Foundation, The Small Business Economy - 1981 (1981), p. 7.
- ³² "... regional variations *within* countries are much more dramatic than variations *among* countries." John Case: Is America Really Different? State of Small Business, 1996, 108 p.
- ³³ Kis és középvállalkozások helyzete '96, Éves jelentés, Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány, Kisvállalkozás-fejlesztési Intézet, Budapest, 1995, 63. oldal
- ³⁴ Az SBA nevének említésekor ne egy kisebb költségvetési intézmény képe lebegjen az Olvasó szeme előtt. Az SBA az egyesült államokbeli pénzpiac egyik igen fontos szereplője. A nevét a szakkönyvek a pénzpiac főszereplőinek sorában olyan nevek között említik egy lapon, mint az U.S. Treasury Department, a Federal Land Banks, a Federal National Mortgage Association, akik "have become familiar names to active investors, who are regularly offered a menu of attractive notes and bonds so that these agencies can carry out their mission of assisting the "disadvantaged" sectors of the economy." Forrás: Peter S. Rose: The Financial System in the Economy, Texas A & M University, 1986, 387. oldal
- ³⁵ A legfontosabb rendszeres publikációk ezek közül a The Management Aids, a Small Business Bibliographies és a Starting Out Series. Mindhárom ingyenes kiadvány a kisvállalkozások számára.
- ³⁶ I.m. 668. oldal, 26-8. táblázat
- ³⁷ CBIC: Small Business Investment Companies. A társaság eszközei magántulajdonban vannak. A CBIC fő feladata a kisvállalkozások részére a hosszú lejáratú hitelek részben saját, részben kormányzati forrásokból való megszerzése. A CBIC-t ugyan az SBA felügyeli, de tranzakciói szigorúan a tulajdonosok döntésein alapulnak. A társaság 200-300 millió dolláros hitelnyújtásokkal segíti a kisvállalkozásokat.
- ³⁸ A legfontosabbak ezek közül a SCORE (Service Corps of Retired Executives), az ACE (Active Corps of Executives), és az SBI (Small Business Institutes). I.m. 670. oldal.
- ³⁹ Forrás: az idézett munka 671. oldala

Felhasznált irodalom

1. Adó '92, HVG különszám, 1991. december
2. Adó '93, HVG különszám, 1992. december
3. Adó '94, HVG különszám, 1993. december
4. Adó '95, HVG különszám, 1994. december
5. Az 1988. évi VI. törvény a gazdasági társaságokról, módosításokkal egységes szerkezetben, a Számviteli törvényhez kapcsolódó jogszabályok, II. kötet, 1996, Verzál könyvek
6. Az 1991. évi XVIII. törvény a számvitelről, Számviteli szabályok, Unió 1995
7. Az amortizációs rendszer korszerűsítése, elemzés és javaslatok, összeállította dr. Schmuck Ottó, PM Gazdaságelemzési és Informatikai Intézet, Budapest, 1996
8. Dr. Bársony Farkas - Dr. Horváth Sándor: Gazdasági formációk és a társasági adó az USA szövetségi adórendszerében, Pénzügyi Szemle, XLI. évfolyam 8. szám, 1996. augusztus
9. Dr. Bársony Farkas - Dr. Horváth Sándor: A személyi jövedelemadó az USA szövetségi adórendszerében, Pénzügyi Szemle, XLI. évfolyam 12. szám, 1996. december
10. John Case: Is America Really Different? State of Small Business, 1996, 108 p.
11. European Network for SME Research, The European Observatory for SMEs, Third Annual Report, The Netherlands, 1995.
12. Facts About Small Business and the U.S. Small Business Administration, U.S Small Business Administration, February, 1981
13. Franchising in the Economy, 1981-1983, U.S. Department of Commerce, January, 1983
14. Internal Revenue Service, Statistics of Income 1979, Washington, DC: U.S. Government Printing Office, 1982
15. Kállay László - Szirmai Péter: Megrázó változás a hitelállomány erőteljes csökkenése, A kisvállalkozások ma nem jó adósok, Üzleti7, 1996. október 21., 11. oldal
16. Kis és középvállalkozások helyzete '96, Éves jelentés, Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány, Kisvállalkozás-fejlesztési Intézet, Budapest, 1996, 122. oldal
17. Lóránt Károly: Vállalkozások 1995, PM Gazdaságelemzési és Informatikai Intézet, Budapest, 1996
18. Mutatószámok az éves beszámolóiból, Saldo Pénzügyi Tanácsadó és Informatikai Rt., Budapest 1993
19. Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) Working Party on Small and Medium-Sized Enterprises, "High-Level Workshop on 'SMEs: Employment, Innovation and Growth' Synthesis Report," Washington, D.C., June 1995.
20. Peter S. Rose: The Financial System in the Economy, Texas A & M University, 1986
21. Paul A. Samuelson - William D. Nordhaus: Közgazdaságtan, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987
22. The Small Business Economy - 1981, National Federation of Independent Business, Research and Education Foundation, 1981

- 23.Sok támogatási rendszer között elvész a vállalkozó, Kevesebb a forrás az intézményeknél, Világgazdaság, 1996 január 26., IV.o.
- 24.Stark Antal: Vállalkozások 1989-1993, PM Gazdaságelemzési és Informatikai Intézet, Budapest, 1994
- 25.Stark Antal: Vállalkozások 1994, PM Gazdaságelemzési és Informatikai Intézet, Budapest, 1995
- 26.Statisztikai Évkönyv 1995, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest 1996
- 27.Statisztikai Évkönyv 1994, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest 1995
- 28.Richard D. Steade - James R. Lowry - Raymond E. Glos: Business, its nature and environment, an introduction, tenth edition, South-western Publishing Co., Cincinnati, Ohio 1984
- 29.Szepesi József: A kisvállalkozások hiteligényének elbírálása, Bankszemle XXXVIII. évfolyam 8. szám (1994/8.)

FÜGGELÉK

**Adattár: a vállalkozások adatai a
KFI-IKM által kialakított nomenklatúrák szerint**

Az alkalmazott kategóriák pontos tartalma

Az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium (IKM) és a Kisvállalkozásfejlesztési Intézet (KFI) más szervezetek bevonásával kidolgozott ajánlás következő osztályozást javasolta:

Megnevezés	Kategória határok
Mikrovállalkozás	Az alkalmazottak száma: 0-10 fő
Kisvállalkozás	Az alkalmazottak száma: 11-50 fő, a nettó árbevétel maximum 500 millió Ft évente, a mérlegfőösszeg vagy konszolidált mérleg maximum 200 millió Ft évente, más vállalkozási kategóriában lehetséges tulajdoni hányadának maximuma 25 százalék.
Középvállalkozás	Az alkalmazottak száma: 51-250 fő, a nettó árbevétel maximum 2,5 milliárd Ft évente, a mérlegfőösszeg vagy konszolidált mérleg maximum 1,25 milliárd Ft évente, más vállalkozási kategóriában lehetséges tulajdoni hányadának maximuma 25 százalék.

Kiindulási alapként elfogadtuk a fenti ajánlást a következő kiegészítésekkel, módosításokkal: a mikrovállalkozásokból kivettük és elkülönítettük a "0"-fős vállalkozások csoportját; a középvállalkozások létszám határát a statisztikai publikációkkal összhangban 300 főre emeltük; információ hiányában nem vehettük ugyanakkor figyelembe a tulajdoni hányadra vonatkozó megkötéseket; továbbá nagyvállalkozásoknak nevezzük a 300 főnél többet foglalkoztató, 2,5 milliárd forintos éves árbevételű, és 1,25 milliárd forintos mérlegfőösszeget meghaladó méretű vállalkozásokat. Tekintve, hogy az így képzett részhalmazok nem fedik le a megfigyelt sokaság egészét, a kimaradókat, vagy *be nem soroltakat* önálló csoportként kezeljük, mint olyanokat, amelyek a "szubjektív" átlagtól eltérnek. (A gyakorlatban ez a csoportátlagot meghaladó, vagy attól elmaradó eszközhatékonyságú vállalkozások körét jelenti.) Fel kell hívnunk a figyelmet arra is, hogy az idősoros elemzésekben a definíciók állandósága és az infláció ellentmondása miatt nagyrészt a kimaradók (*be nem soroltak*) "gyűjtik be" az egyes csoportokból kiesőket, mivel a létszámot és a mérlegfőösszeget az infláció az árbevételénél kisebb mértékben, vagy egyáltalán nem érintheti.

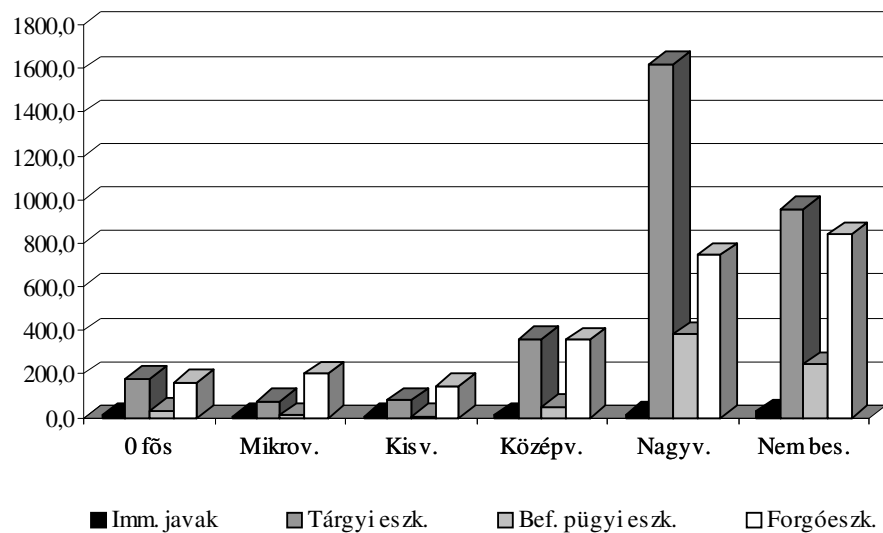
Az ábrák és táblázatok jegyzéke

1. A vállalkozások eszközei 1992-1997, milliárd Ft (táblázat)
2. A vállalkozások eszközei 1992, milliárd Ft (ábra)
3. A vállalkozások eszközei 1997, milliárd Ft (ábra)
4. A vállalkozások forgóeszközei 1992-1997, milliárd Ft (táblázat)
5. A vállalkozások forgóeszközei 1992, milliárd Ft (ábra)
6. A vállalkozások forgóeszközei 1997, milliárd Ft (ábra)
7. A vállalkozások forrásai 1992-1997, milliárd Ft (táblázat)
8. A vállalkozások forrásai 1992, milliárd Ft (ábra)
9. A vállalkozások forrásai 1997, milliárd Ft (ábra)
10. A vállalkozások bevételei 1992-1997, milliárd Ft (táblázat)
11. A vállalkozások bevételei 1992, milliárd Ft (ábra)
12. A vállalkozások bevételei 1997, milliárd Ft (ábra)
13. A vállalkozások költségei 1992-1997, milliárd Ft (táblázat)
14. A vállalkozások költségei 1992, milliárd Ft (ábra)
15. A vállalkozások költségei 1997, milliárd Ft (ábra)
16. A vállalkozások eredménye 1992-1997, milliárd Ft (táblázat)
17. A vállalkozások eredménye 1992, milliárd Ft (ábra)
18. A vállalkozások eredménye 1997, milliárd Ft (ábra)
19. A vállalkozások jegyzett tőkéje 1992-1997, milliárd Ft (táblázat)
20. A vállalkozások jegyzett tőkéje 1992, milliárd Ft (ábra)
21. A vállalkozások jegyzett tőkéje 1997, milliárd Ft (ábra)

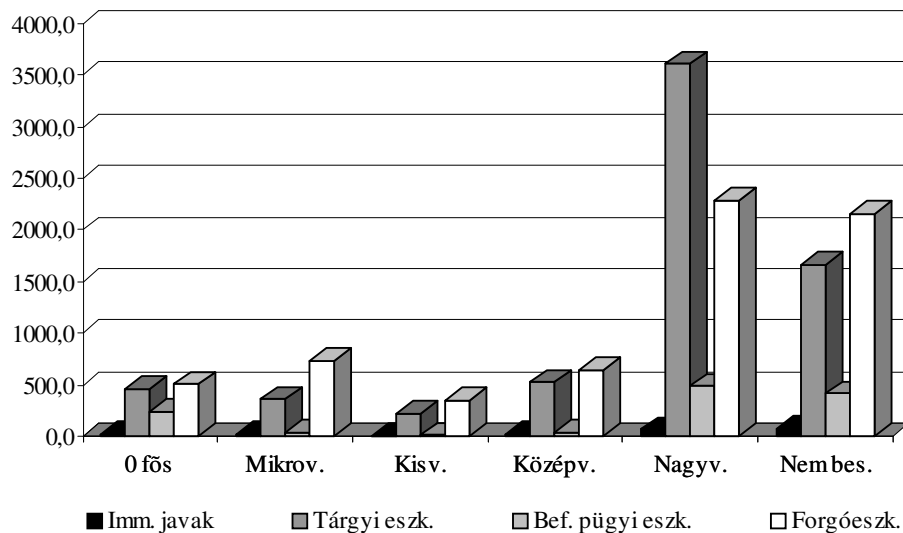
1.) A vállalkozások eszközei 1992-1997
(milliárd Ft)

	Immateriális javak	Tárgyi eszközök	Befektetett pénzügyi eszközök	Forgó- eszközök
1992				
0 fős vállalkozás	11,9	178,0	32,8	163,5
Mikrovállalkozás	8,6	73,3	10,0	199,1
Kisvállalkozás	6,8	78,7	6,7	146,0
Középvállalkozás	12,2	359,0	48,0	356,8
Nagyvállalkozás	14,5	1620,1	380,5	745,7
Nem besoroltak	29,2	956,6	242,4	839,7
1993				
0 fős vállalkozás	16,0	229,2	47,4	201,6
Mikrovállalkozás	11,8	116,0	17,3	274,7
Kisvállalkozás	6,9	121,5	11,9	190,2
Középvállalkozás	14,5	429,3	51,9	420,5
Nagyvállalkozás	19,5	2068,3	384,1	844,8
Nem besoroltak	37,5	1009,9	240,8	845,0
1994				
0 fős vállalkozás	11,4	366,9	88,1	253,2
Mikrovállalkozás	13,5	163,2	20,8	356,3
Kisvállalkozás	7,4	148,8	13,5	232,4
Középvállalkozás	16,1	454,2	49,3	462,4
Nagyvállalkozás	29,2	2383,8	412,5	1020,3
Nem besoroltak	42,1	972,1	239,4	1021,7
1995				
0 fős vállalkozás	12,9	326,5	119,9	370,5
Mikrovállalkozás	13,6	211,7	23,5	455,1
Kisvállalkozás	7,4	165,3	13,4	258,6
Középvállalkozás	15,6	446,8	43,1	504,0
Nagyvállalkozás	38,9	2787,9	387,2	1376,1
Nem besoroltak	43,9	1131,5	288,9	1285,7
1996				
0 fős vállalkozás	16,3	410,1	195,4	507,8
Mikrovállalkozás	20,3	276,4	24,8	566,3
Kisvállalkozás	7,8	188,4	12,3	292,8
Középvállalkozás	14,7	477,5	41,0	573,7
Nagyvállalkozás	54,5	3175,9	391,3	1659,9
Nem besoroltak	40,9	1395,0	318,3	1646,6
1997				
0 fős vállalkozás	25,7	457,3	246,0	501,9
Mikrovállalkozás	17,9	358,9	32,8	728,9
Kisvállalkozás	8,4	224,6	11,5	350,2
Középvállalkozás	14,4	521,7	36,9	643,0
Nagyvállalkozás	65,2	3606,9	487,7	2289,4
Nem besoroltak	72,2	1665,0	412,8	2158,3

**2.) A vállalkozások eszközei 1992
(milliárd Ft)**

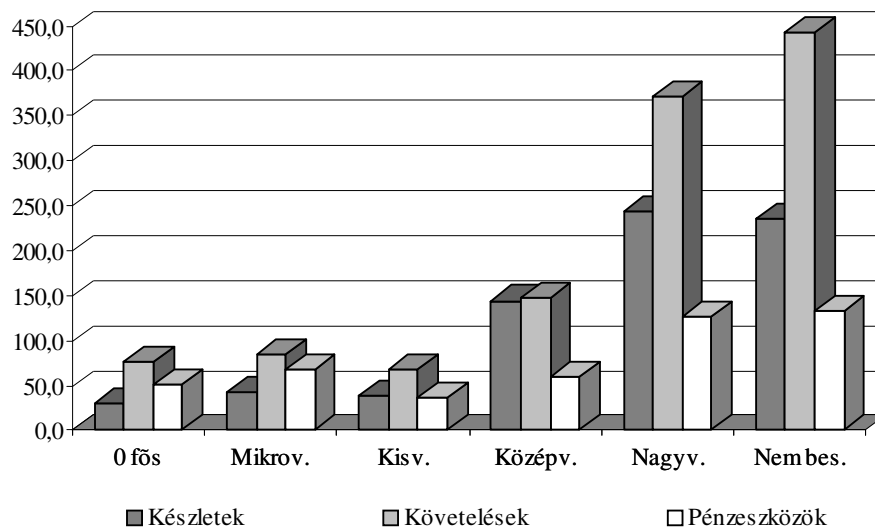
**3.) A vállalkozások eszközei 1997
(milliárd Ft)**

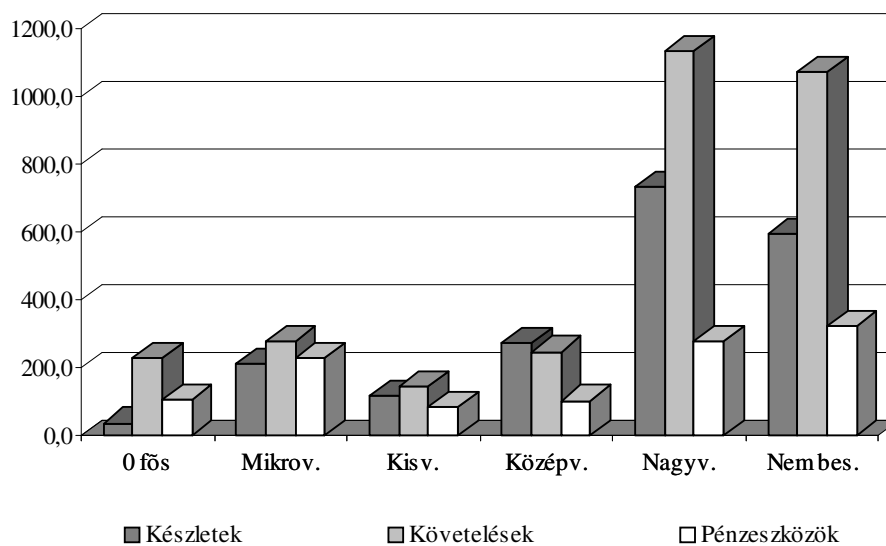
4.) A vállalkozások forgóeszközei 1992-1997
(milliárd Ft)

	Készletek	Követelések	Pénzeszközök
1992			
0 fős vállalkozás	30,2	75,7	51,3
Mikrovállalkozás	43,3	85,4	67,9
Kisvállalkozás	39,4	68,2	37,3
Középvállalkozás	144,4	147,7	59,3
Nagyvállalkozás	242,9	371,4	125,7
Nem besoroltak	236,1	443,0	133,0
1993			
0 fős vállalkozás	41,5	100,2	49,6
Mikrovállalkozás	70,7	115,4	84,4
Kisvállalkozás	57,4	86,7	43,2
Középvállalkozás	166,1	177,9	67,7
Nagyvállalkozás	256,9	402,4	175,7
Nem besoroltak	238,2	437,2	120,8
1994			
0 fős vállalkozás	51,2	129,8	56,8
Mikrovállalkozás	102,5	142,7	106,3
Kisvállalkozás	77,3	100,0	51,4
Középvállalkozás	186,9	189,9	75,1
Nagyvállalkozás	308,6	487,1	202,1
Nem besoroltak	297,3	521,1	139,9
1995			
0 fős vállalkozás	52,0	173,8	81,3
Mikrovállalkozás	135,9	183,4	128,4
Kisvállalkozás	88,5	112,3	52,7
Középvállalkozás	204,8	211,6	75,0
Nagyvállalkozás	455,4	691,0	192,2
Nem besoroltak	364,6	663,3	176,2
1996			
0 fős vállalkozás	62,9	249,2	96,5
Mikrovállalkozás	167,1	216,9	172,1
Kisvállalkozás	100,3	124,5	63,3
Középvállalkozás	237,4	234,0	84,5
Nagyvállalkozás	561,0	807,2	216,6
Nem besoroltak	439,9	862,7	218,7
1997			
0 fős vállalkozás	36,0	226,4	106,7
Mikrovállalkozás	210,3	275,7	228,5
Kisvállalkozás	118,3	141,8	83,7
Középvállalkozás	271,3	246,9	102,3
Nagyvállalkozás	734,7	1132,2	276,3
Nem besoroltak	594,2	1072,7	321,1

**5.) A vállalkozások forgóeszközei 1992
(milliárd Ft)**

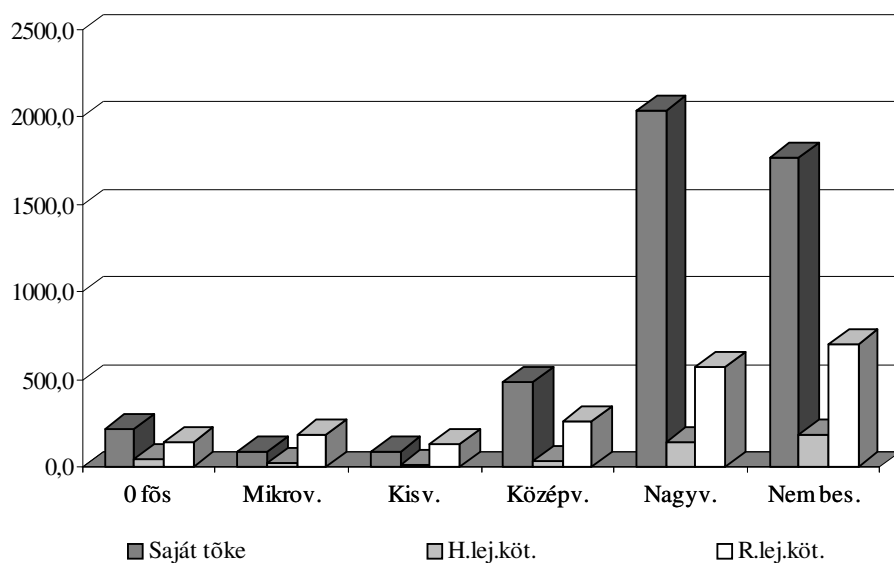
**6.) A vállalkozások forgóeszközei 1997
(milliárd Ft)**

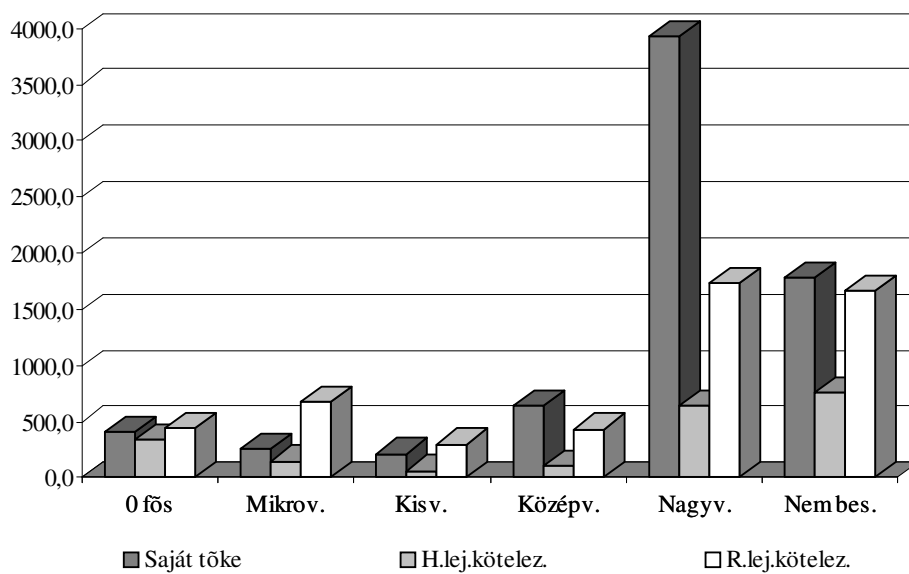
7.) A vállalkozások forrásai 1992-1997
(milliárd Ft)

	Saját tőke	Jegyzett tőke	Mérleg szerinti eredmény	Céltartalékok	Hosszú lejáratú kötelezettség
1992					
0 fős vállalkozás	215,7	213,0	-16,2	0,6	46,8
Mikrovállalkozás	92,0	90,3	-3,7	0,5	24,2
Kisvállalkozás	93,4	95,4	-10,8	0,6	16,0
Középvállalkozás	487,1	461,5	-59,6	3,2	37,8
Nagyvállalkozás	2037,0	1399,3	-68,0	7,3	141,6
Nem besoroltak	1766,4	1295,6	-130,8	8,4	184,5
1993					
0 fős vállalkozás	256,9	267,1	-16,4	1,7	62,0
Mikrovállalkozás	139,5	122,5	-6,2	1,8	44,7
Kisvállalkozás	124,0	126,8	-8,8	2,2	29,5
Középvállalkozás	536,0	528,9	-43,3	10,3	56,2
Nagyvállalkozás	2493,5	1736,1	-14,4	34,0	168,3
Nem besoroltak	1162,0	1006,9	-71,1	24,8	217,9
1994					
0 fős vállalkozás	356,1	362,7	-25,6	1,7	134,3
Mikrovállalkozás	137,5	147,9	-22,3	2,6	69,5
Kisvállalkozás	143,7	141,5	-12,9	2,6	39,5
Középvállalkozás	541,4	527,4	-28,0	10,3	72,2
Nagyvállalkozás	2731,6	1921,0	0,5	37,7	265,8
Nem besoroltak	1081,0	916,1	-48,8	24,6	256,3
1995					
0 fős vállalkozás	306,3	321,2	-32,7	3,1	182,4
Mikrovállalkozás	162,8	173,5	-1,1	3,3	94,9
Kisvállalkozás	162,4	143,2	4,9	3,2	44,7
Középvállalkozás	558,5	498,2	1,0	10,1	75,4
Nagyvállalkozás	3094,1	2174,6	22,6	45,9	386,1
Nem besoroltak	1205,3	993,5	-31,7	30,4	413,5
1996					
0 fős vállalkozás	384,4	393,5	-28,7	4,8	300,0
Mikrovállalkozás	228,8	206,3	18,7	3,9	122,6
Kisvállalkozás	188,7	143,6	12,7	2,7	48,8
Középvállalkozás	603,2	495,6	15,7	10,7	84,1
Nagyvállalkozás	3403,3	2378,6	8,3	66,8	508,3
Nem besoroltak	1418,0	1145,2	-2,5	34,4	556,4
1997					
0 fős vállalkozás	408,5	470,3	-30,7	10,3	343,3
Mikrovállalkozás	254,4	255,9	25,2	5,8	145,8
Kisvállalkozás	214,2	147,6	20,4	3,7	65,0
Középvállalkozás	644,7	487,7	26,5	11,8	110,6
Nagyvállalkozás	3929,1	2572,9	209,3	86,2	644,8
Nem besoroltak	1782,1	1393,7	54,6	40,2	760,4
Összesen	7232,9	5328,2	305,4	157,9	2069,9

**8.) A vállalkozások forrásai 1992
(milliárd Ft)**

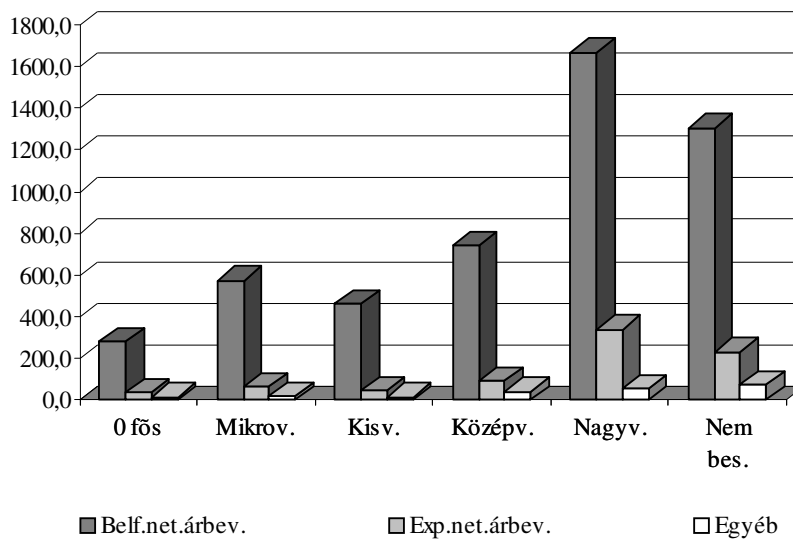
**9.) A vállalkozások forrásai 1997
(milliárd Ft)**

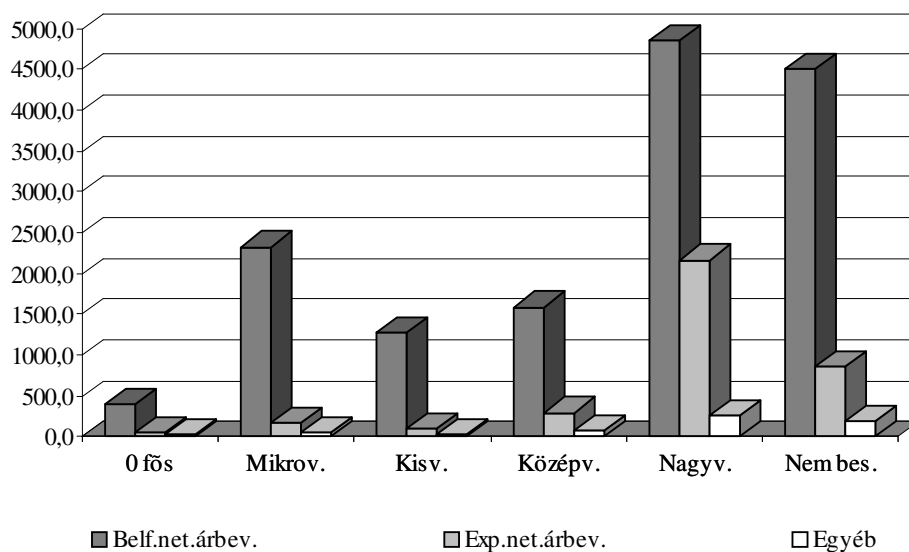
10.) A vállalkozások bevételei 1992-1997
(milliárd Ft)

	Belföldi értékesítés nettó árbevétele	Export értékesítés nettó árbevétele	Egyéb bevételek
1992			
0 fős vállalkozás	279,4	32,0	13,2
Mikrovállalkozás	573,4	62,0	16,5
Kisvállalkozás	460,1	43,8	13,0
Középvállalkozás	742,9	91,4	39,9
Nagyvállalkozás	1670,5	338,7	53,1
Nem besoroltak	1306,7	230,5	71,3
1993			
0 fős vállalkozás	253,8	41,6	18,4
Mikrovállalkozás	848,5	73,9	27,6
Kisvállalkozás	622,4	54,3	23,3
Középvállalkozás	891,6	113,3	66,6
Nagyvállalkozás	1702,2	343,1	80,0
Nem besoroltak	1507,1	233,3	97,5
1994			
0 fős vállalkozás	375,5	34,3	22,6
Mikrovállalkozás	1214,6	101,4	36,1
Kisvállalkozás	826,9	67,0	29,8
Középvállalkozás	1090,6	152,1	66,2
Nagyvállalkozás	2194,6	491,7	99,5
Nem besoroltak	1998,1	293,3	113,8
1995			
0 fős vállalkozás	449,3	49,3	32,2
Mikrovállalkozás	1571,5	134,5	49,1
Kisvállalkozás	953,9	86,1	33,3
Középvállalkozás	1266,9	212,1	63,9
Nagyvállalkozás	2962,0	821,2	154,1
Nem besoroltak	2510,1	534,3	151,0
1996			
0 fős vállalkozás	560,8	93,1	39,7
Mikrovállalkozás	1919,7	149,9	60,2
Kisvállalkozás	1096,9	98,0	34,6
Középvállalkozás	1431,9	255,2	73,6
Nagyvállalkozás	3777,1	1135,7	180,1
Nem besoroltak	3407,5	642,7	158,7
1997			
0 fős vállalkozás	407,9	47,9	37,9
Mikrovállalkozás	2327,3	172,7	61,3
Kisvállalkozás	1276,4	105,9	38,2
Középvállalkozás	1592,0	293,5	73,1
Nagyvállalkozás	4846,8	2166,2	254,0
Nem besoroltak	4503,7	863,6	198,0

**11.) A vállalkozások bevételei 1992
(milliárd Ft)**

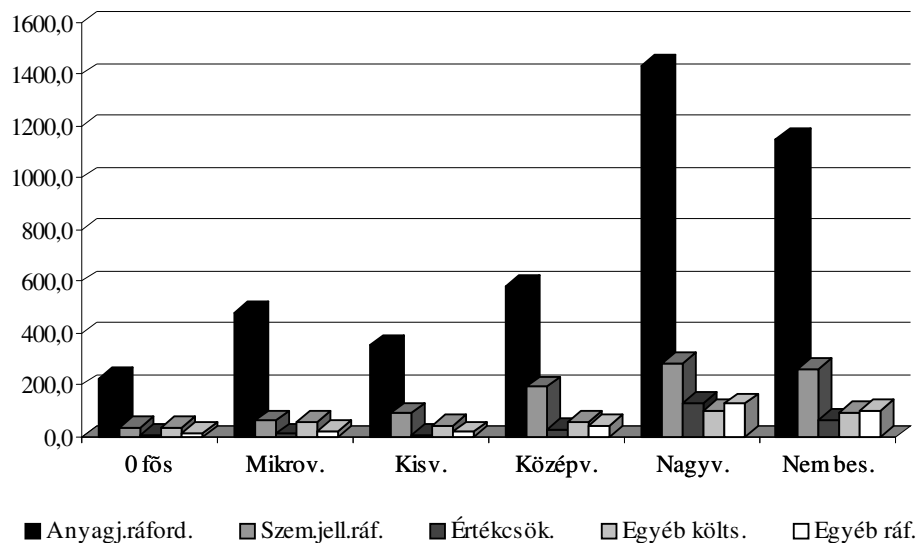
**12.) A vállalkozások bevételei 1997
(milliárd Ft)**

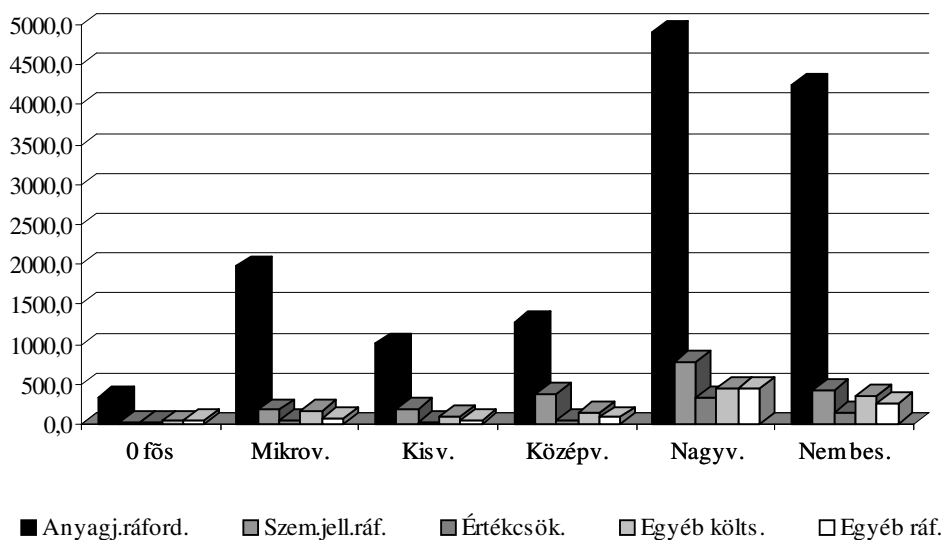
13.) A vállalkozások költségei 1992-1997
(milliárd Ft)

	Anyagjellegű ráfordítások	Személyi jellegű ráfordítások	Érték- csökkenés	Egyéb költségek	Egyéb ráfordítások
1992					
0 fős vállalkozás	228,4	38,2	10,3	35,2	17,8
Mikrovállalkozás	481,2	62,6	11,8	59,7	22,6
Kisvállalkozás	352,5	92,3	10,1	42,3	18,9
Középvállalkozás	579,7	194,2	29,5	61,1	45,7
Nagyvállalkozás	1432,8	285,2	129,9	102,2	128,5
Nem besoroltak	1147,0	261,0	64,8	96,4	101,2
1993					
0 fős vállalkozás	216,2	32,5	12,1	35,2	24,5
Mikrovállalkozás	714,3	84,2	17,3	89,1	32,1
Kisvállalkozás	476,3	117,1	13,6	56,7	28,2
Középvállalkozás	683,1	231,6	32,2	74,2	65,5
Nagyvállalkozás	1408,0	295,3	127,2	124,5	155,5
Nem besoroltak	1318,1	249,9	61,6	109,8	123,0
1994					
0 fős vállalkozás	294,9	44,1	22,3	49,0	27,9
Mikrovállalkozás	1040,0	106,5	27,6	130,4	41,0
Kisvállalkozás	646,6	139,8	18,4	74,9	35,9
Középvállalkozás	836,7	273,1	36,9	93,2	72,5
Nagyvállalkozás	1857,5	407,7	158,1	179,9	185,9
Nem besoroltak	1748,5	275,0	71,2	149,1	159,3
1995					
0 fős vállalkozás	374,6	42,2	18,4	60,2	42,9
Mikrovállalkozás	1355,1	124,3	34,6	162,6	56,1
Kisvállalkozás	750,1	152,8	20,4	89,1	40,4
Középvállalkozás	999,2	297,9	40,1	116,0	75,7
Nagyvállalkozás	2633,2	516,6	205,1	248,0	280,1
Nem besoroltak	2372,2	297,9	93,1	199,2	222,3
1996					
0 fős vállalkozás	491,1	49,3	27,7	72,3	51,7
Mikrovállalkozás	1634,4	147,3	44,8	189,6	62,2
Kisvállalkozás	868,3	166,6	23,3	99,5	41,7
Középvállalkozás	1147,9	335,4	44,8	128,4	82,6
Nagyvállalkozás	3407,2	628,1	276,5	324,7	364,6
Nem besoroltak	3192,1	343,3	116,1	268,8	223,7
1997					
0 fős vállalkozás	321,8	27,1	29,0	37,0	55,3
Mikrovállalkozás	1970,7	178,0	56,1	163,2	67,8
Kisvállalkozás	1002,3	191,3	28,8	105,7	42,3
Középvállalkozás	1272,9	378,7	53,1	141,1	82,6
Nagyvállalkozás	4897,2	788,0	327,0	448,2	449,1
Nem besoroltak	4239,6	431,7	141,7	364,4	263,3

**14.) A vállalkozások költségei 1992
(milliárd Ft)**

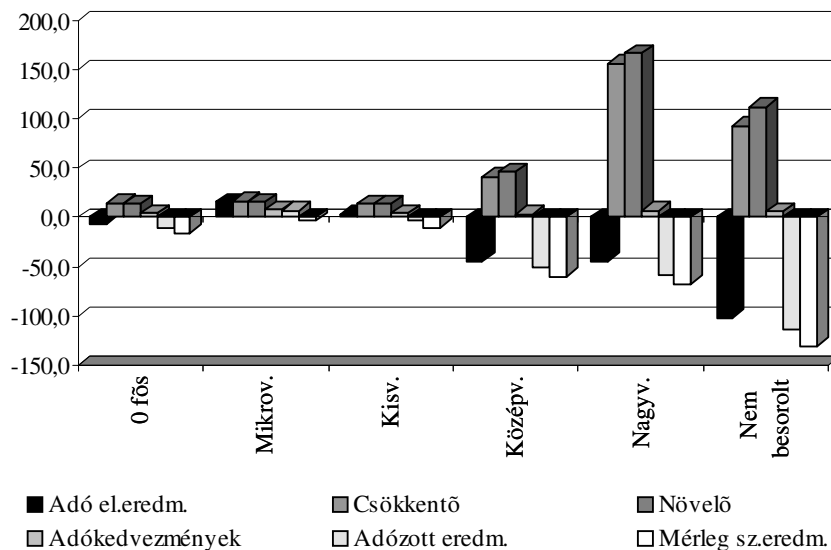
**15.) A vállalkozások költségei 1997
(milliárd Ft)**

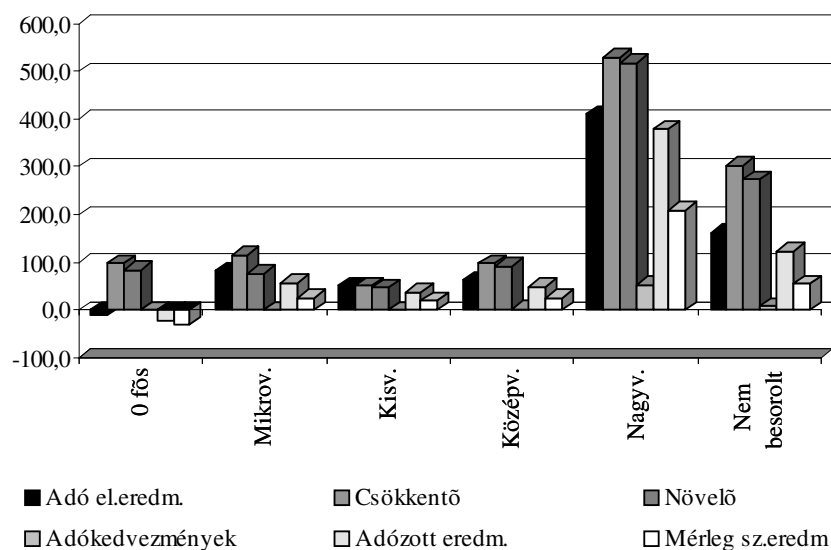
16.) A vállalkozások eredménye 1992-1997
(milliárd Ft)

	Adózás előtti eredmény	Adózás előtti eredményt		Adókedvezmények	Adózott eredmény	Mérleg szerinti eredmény
		Csökkentő	Növelő			
		tételek				
1992						
0 fős vállalkozás	-7,0	14,6	13,7	4,0	-11,5	-16,2
Mikrovállalkozás	15,5	16,5	15,8	7,5	6,6	-3,7
Kisvállalkozás	2,6	13,2	13,9	4,0	-3,1	-10,8
Középvállalkozás	-44,5	40,7	46,1	3,5	-51,0	-59,6
Nagyvállalkozás	-45,1	155,6	166,5	6,5	-58,0	-68,0
Nem besoroltak	-102,4	92,6	112,0	5,6	-114,3	-130,8
1993						
0 fős vállalkozás	-8,4	24,9	23,8	3,5	-12,3	-16,4
Mikrovállalkozás	16,1	33,8	30,7	8,0	3,9	-6,2
Kisvállalkozás	6,1	26,8	26,0	4,5	-0,7	-8,8
Középvállalkozás	-25,5	79,1	72,7	4,4	-32,9	-43,3
Nagyvállalkozás	15,2	223,8	206,6	10,8	2,0	-14,4
Nem besoroltak	-42,7	143,1	140,4	8,1	-54,8	-71,1
1994						
0 fős vállalkozás	-14,6	49,3	42,7	0,6	-21,1	-25,6
Mikrovállalkozás	6,3	50,1	45,8	0,7	-13,0	-22,3
Kisvállalkozás	7,5	36,7	34,7	1,1	-4,2	-12,9
Középvállalkozás	-2,9	85,8	78,5	5,1	-14,3	-28,0
Nagyvállalkozás	40,3	290,0	240,5	20,5	26,2	0,5
Nem besoroltak	-6,1	171,6	159,1	8,0	-25,3	-48,8
1995						
0 fős vállalkozás	-22,7	46,6	44,2	0,2	-28,8	-32,7
Mikrovállalkozás	24,0	64,0	58,3	0,2	6,4	-1,1
Kisvállalkozás	21,0	41,4	39,4	0,4	11,7	4,9
Középvállalkozás	21,6	84,7	79,8	1,9	10,9	1,0
Nagyvállalkozás	76,1	381,3	336,2	13,4	58,9	22,6
Nem besoroltak	4,9	200,1	192,1	3,3	-14,5	-31,7
1996						
0 fős vállalkozás	-9,4	77,3	62,8	0,7	-18,2	-28,7
Mikrovállalkozás	57,3	87,3	76,8	0,2	31,4	18,7
Kisvállalkozás	35,9	47,5	45,0	0,5	23,1	12,7
Középvállalkozás	46,1	103,8	95,0	3,3	33,0	15,7
Nagyvállalkozás	98,8	454,0	451,6	26,1	77,9	8,3
Nem besoroltak	61,2	258,9	254,2	8,7	33,6	-2,5
1997						
0 fős vállalkozás	-11,9	98,1	83,3	0,1	-20,4	-30,7
Mikrovállalkozás	81,7	115,4	76,5	0,1	56,5	25,2
Kisvállalkozás	50,7	51,6	47,6	0,3	37,7	20,4
Középvállalkozás	62,7	97,7	93,1	2,4	48,4	26,5
Nagyvállalkozás	409,5	530,0	516,6	53,3	379,3	209,3
Nem besoroltak	162,4	303,3	273,4	7,4	124,2	54,6

**17.) A vállalkozások eredménye 1992
(milliárd Ft)**

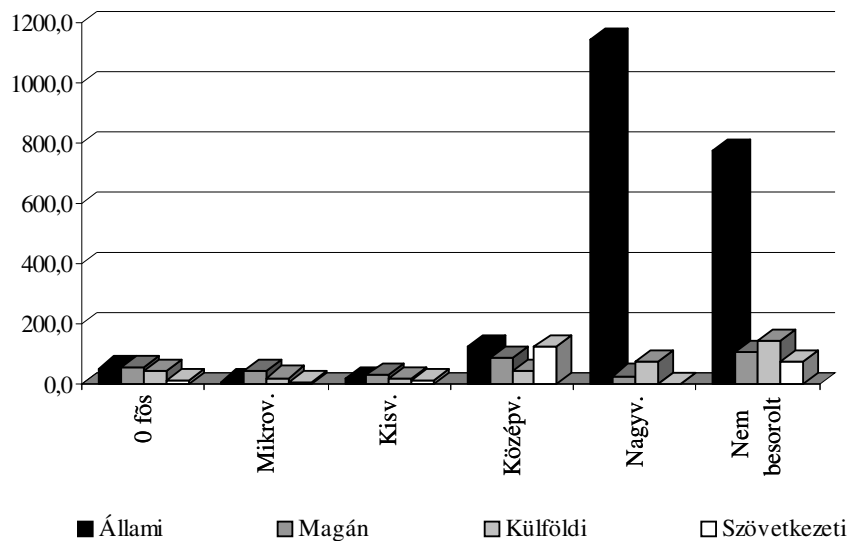
**18.) A vállalkozások eredménye 1997
(milliárd Ft)**

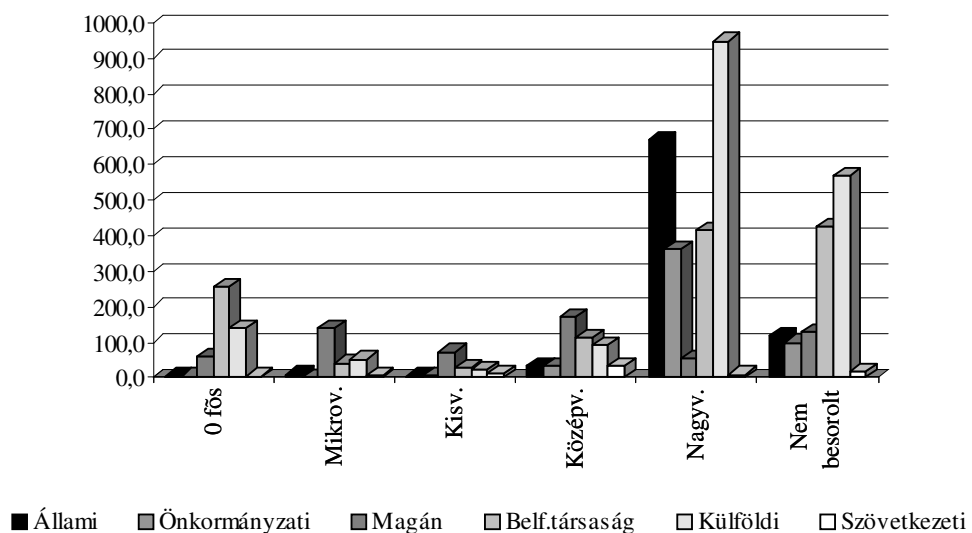
19.) A vállalkozások jegyzett tőkéje 1992-1997
(milliárd Ft)

	Állami tulajdon	Önkormányzati tulajdon	Magántulajdon	Belföldi társaság tulajdona	Külföldi részesedés	Szövetkezeti tulajdon
1992						
0 fős vállalkozás	53,1	0,0	53,9	0,0	45,8	12,9
Mikrovállalkozás	8,6	0,0	45,8	0,0	21,4	4,0
Kisvállalkozás	19,5	0,0	28,6	0,0	16,0	13,6
Középvállalkozás	126,6	0,0	89,6	0,0	40,8	126,4
Nagyvállalkozás	1143,3	0,0	27,8	0,0	72,1	0,6
Nem besoroltak	775,3	0,0	105,5	0,0	141,7	72,2
1993						
0 fős vállalkozás	39,6	32,0	46,0	69,7	69,2	6,2
Mikrovállalkozás	4,8	1,7	55,2	20,2	31,1	5,6
Kisvállalkozás	15,0	3,2	45,0	24,9	20,4	13,8
Középvállalkozás	103,7	20,6	189,7	74,7	61,7	61,8
Nagyvállalkozás	1235,1	54,0	17,0	192,9	219,7	8,2
Nem besoroltak	335,7	152,0	88,5	185,4	195,7	26,1
1994						
0 fős vállalkozás	82,2	2,2	40,3	140,8	79,7	13,4
Mikrovállalkozás	5,1	1,7	68,7	25,7	39,1	5,4
Kisvállalkozás	10,8	4,0	56,7	29,0	25,3	13,2
Középvállalkozás	77,3	24,0	191,3	91,3	81,4	46,9
Nagyvállalkozás	1232,5	152,6	31,0	176,5	291,9	7,6
Nem besoroltak	214,4	80,6	104,8	224,8	241,1	16,6
1995						
0 fős vállalkozás	10,2	12,5	57,2	117,7	106,1	14,0
Mikrovállalkozás	6,9	1,7	84,8	28,3	43,7	5,8
Kisvállalkozás	8,5	4,0	61,7	29,0	25,6	11,0
Középvállalkozás	54,4	26,6	172,3	96,5	91,7	39,3
Nagyvállalkozás	1029,9	151,3	30,7	320,1	612,7	1,7
Nem besoroltak	158,3	75,1	124,9	265,9	322,6	17,1
1996						
0 fős vállalkozás	8,0	9,2	59,1	176,6	122,7	11,7
Mikrovállalkozás	13,1	4,0	104,7	31,3	43,2	7,3
Kisvállalkozás	5,8	4,2	69,6	28,2	22,0	11,7
Középvállalkozás	48,2	27,6	173,5	105,5	90,7	33,6
Nagyvállalkozás	825,9	376,5	49,3	323,2	755,9	8,4
Nem besoroltak	152,2	91,2	113,2	320,1	421,4	15,2
1997						
0 fős vállalkozás	3,1	3,3	59,9	255,2	139,8	5,0
Mikrovállalkozás	10,1	2,6	140,4	41,9	50,8	7,6
Kisvállalkozás	3,7	5,5	73,2	29,1	21,7	11,6
Középvállalkozás	32,4	31,8	171,5	111,7	91,3	34,6
Nagyvállalkozás	669,9	362,9	54,6	415,8	948,2	8,4
Nem besoroltak	119,6	100,0	127,3	424,4	570,4	18,3

20.) A vállalkozások jegyzett tőkéje 1992
(milliárd Ft)

21.) A vállalkozások jegyzett tőkéje 1997
(milliárd Ft)

Az adatbázisban szereplő metszetek részletezése

1. Évek szerint

1992, 1993, 1994, 1995, 1996 és 1997

2. Könyvviteli forma szerint

Megnevezés
Kettős könyvvitelt vezető vállalkozások
Egyszeres könyvvitelt vezető vállalkozások

3. Adózás előtti eredmény szerint

Megnevezés
Nyereségesek
Veszteségesek

4. Gazdasági ágak szerint

Megnevezés
Mezőgazdaság
Mezőgazdaság, vad- és erdőgazdálkodás, halászat
Bányászat
Élelmiszerek és italok gyártása
Dohánytermékek gyártása
Textil-, ruha-, szőrme-, bőr-, lábbeli gyártás
Fa-, papír-, nyomdaipari, kiadói tevékenység
Kőolajfeldolgozás, vegyi termék-, gumi-, műanyaggyártás
Nemfém ásványi termékek gyártása
Kohászat, fémfeldolgozási termékek gyártása
Gép-, jármű-, műszer-, híradástechnika gyártás, javítás
Bútorgyártás, egyéb feldolgozóipar, hulladék visszanyerés
Feldolgozóipar összesen
Villamosenergia-, gáz-, hő- és vízellátás
Ipar élelmiszeripar nélkül
Ipar
Építőipar
Nagy- és kiskereskedelem
Kereskedelem, közúti jármű és közszükségleti cikkek javítása
Szálláshely szolgáltatás és vendéglátás
Szállítás
Szállítás, raktározás, posta, távközlés
Ingatlanügyletek, bérbeadás, gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatás
Oktatás
Egészségügyi és szociális ellátás
Egyéb közösségi, társadalmi, személyi szolgáltatás
Egyéb tevékenység, közigazgatás, kötelező TB
Nem azonosítható

5. Gazdálkodási formák szerint

Megnevezés
Vállalat
Kft.
Rt.
Szövetkezet
Egyéni vállalkozás
Egyéb vállalkozás

6. Régiók szerint

Megnevezés
Budapest
Pest megye
É-Dunántúl
D-Dunántúl
É-Hegyvidék
Alföld

7. Az exportértékesítés nettó árbevétele szerint (millió Ft)

Az export nettó árbevétele
0 - 100 millió Ft
100 - 500 millió Ft
500 - 1000 millió Ft
1000 - 5000 millió Ft
5000 millió Ft felett

8. Az alkalmazottak létszáma szerint

KSH GII	KSH nómenklatúra	KFI ajánlás	Európai Unió jelentés
0 fő			
1-10 fő	0-10 fő	0-10 fő	0-9 fő
11-20 fő	11-20 fő	11-50 fő	10-19 fő
21-50 fő	21-50 fő		20-49 fő
			50-99 fő
51-300 fő	51-300 fő	51-250 fő	100-249 fő
301-1000 fő	300 fő felett		250-499 fő
1000 fő felett			500 fő felett

(KFI: Kisvállalkozás-fejlesztési Intézet)

9. A nettó árbevétel nagysága szerint (millió Ft)

KSH GII	<i>KSH nómenklatúra</i>	<i>Számviteli és az adó tv. és KFI szerint</i>
0 - 50		<i>25 millió Ft alatt (vagyonkimutatás)</i>
50 - 200	<i>0 - 50 millió Ft</i>	<i>50 millió Ft alatt egyszeres könyvvitel</i>
200 - 500	<i>51 - 100 millió Ft</i>	<i>KFI ajánlás: 0 - 500 millió Ft</i>
500 - 1000	<i>101 - 200 millió Ft</i>	
1000 - 2500	<i>201 - 500 millió Ft</i>	<i>300 millió Ft alatt (egyszerűsített beszámoló)</i>
2500 felett	<i>501 - 1000 millió Ft</i>	<i>KFI ajánlás: 500 - 2500 millió Ft</i>
	<i>1001 - 2000 millió Ft</i>	<i>KFI ajánlás: 2500 millió Ft felett</i>
	<i>2001 - 5000 millió Ft</i>	
	<i>5001 - 10000 millió Ft</i>	
	<i>10000 millió Ft felett</i>	

10. A mérlegösszeg nagysága szerint (millió Ft)

Kategória határok	<i>KFI ajánlás</i>
0 - 200 millió Ft	<i>0 - 200 millió Ft</i>
200 - 1250 millió Ft	<i>200 - 1250 millió Ft</i>
1250 millió Ft felett	<i>1250 millió Ft felett</i>

11. A tárgyi eszközök bruttó értéke szerint (millió Ft)

Kategória határok
0 - 50 millió Ft
50 - 250 millió Ft
250 - 1000 millió Ft
1000 - 5000 millió Ft
5000 millió Ft felett